

Nr 73.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående vissa åtgärder för sjöförsvarets stärkande; given Stockholms slott den 23 februari 1917.

Under åberopande av bilagda utdrag ur statsrådsprotokollet över sjöförsvarsärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen

1:o) att bevilja följande belopp, att utgå av medel, som särskilt beredas, nämligen

a) till anskaffning av 4 jagare och av undervattensbåtmateriel ett anslag av 15,200,000 kronor och därav för år 1918 anvisa ett belopp av 9,930,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 3,850,000 kronor;

b) till anskaffning av materiel m. m. för marinens flygväsende ett anslag av 2,418,000 kronor och därav för år 1918 anvisa 1,543,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 803,000 kronor;

c) till förstärkning av det fasta kustförsvaret ett anslag av 3,575,000 kronor samt därav för år 1918 anvisa ett belopp av 2,325,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 1,050,000 kronor;

d) till anskaffning av artilleriammunition för stridsfartygen ett anslag för år 1918 av 945,000 kronor med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 315,000 kronor;

e) till anskaffning av minor för flottan ett anslag för år 1918 av 1,470,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 600,000 kronor;

f) till anskaffning av minor för kustfästningarna ett anslag för år 1918 av 190,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 90,000 kronor,

g) till anskaffning av torpeder ett anslag av 1,050,000 kronor samt därav för år 1918 anvisa ett belopp av 150,000 kronor;

h) till anläggning invid Jönköping av en torpedverkstad jämte avdelning för tillverkning av flygmotorer och flygplan m. m. ett anslag för år 1918 av 1,732,152 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 732,152 kronor.

i) till anskaffning av materiel till handelsfartygs utrustning för krigsbruk ett anslag för år 1918 av 1,000,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 500,000 kronor;

j) till anläggning av brännoljecisterner i Karlskrona ett anslag av 600,000 kronor samt därav för år 1918 anvisa ett belopp av 400,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 100,000 kronor;

k) till ändring av kanonbåtarna Rota och Disa till mindepåfartyg ett anslag för år 1918 av 170,200 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 57,000 kronor; och

l) till upprensning av viss farled ett anslag för år 1918 av 165,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 förskottsvis utanordna beloppet; samt

2:o) att, under förutsättning av bifall till vad ovan under punkten 1) h) föreslagits, medgiva, att — för beredande av erforderligt tomtområde för den nya torpedverkstaden genom markutbyte mellan Kungl. Maj:t och kronan å ena, samt Jönköpings stad, å andra sidan — till sjöförsvaret må, mot den ersättning, som Kungl. Maj:t kan bestämma, eller efter motsvarande nedskrivning av statens domäners fond, den 14 mars 1918 överlämnas den del av de under domänstyrelsens förvaltning stående kronolägenheterna Österängen nr 2 och Mellanängen nr 1 i Ljungarums socken av Jönköpings län, som för bytets verkställande kan bli erforderlig och befinnas stå till förfogande.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Dan. Broström.

*Utdrag av protokollet över sjöförsvarsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott
den 23 februari 1917.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden: HASSELROT,
          VON SYDOW,
          friherre BECK-FRIIS,
          STENBERG,
          LINNÉR,
          MÖRCKE,
          VENNERSTEN,
          WESTMAN,
          BROSTRÖM.

Efter gemensam beredning inom sjöförsvars-, finans- och jordbruksdepartementen anförde chefen för förstnämnda departement, statsrådet Broström, följande.

I propositionen nr 219 till 1916 års riksdag har Kungl. Maj:t framhållit, att vissa anskaffningar och anläggningar för sjöförsvarets stärkande blivit erforderliga dels såsom följd av den nedsättning i stridsvärde, som flottan på grund av anbefalld mobilisering lidit genom förslitning eller annorledes, dels med hänsyn till de erfarenheter, som det pågående kriget givit. Kungl. Maj:ts sålunda gjorda framställning, vilken i huvudsak var grundad på yttrande den 24 mars 1916 av marinförvaltningen, chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss efter hörande av chefen för kustartilleriet, omfattade anskaffningar och anläggningar för en sammanlagd kostnad av 12,229,050 kronor, att utgå under åren 1917—1919 enligt följande fördelning:

*Propositionen
nr 219 till
1916 års
riksdag.*

	År 1917.	År 1918.	År 1919.	Summa.
<i>Krigsfartygsmateriel:</i>				
En jagare och undervattensbåtma- teriel	700,000	1,700,000	1,600,000	4,000,000
<i>Artilleriammunition, minor, hand- granater och bomber samt torpeder:</i>				
Artilleriammunition för stridsfar- tygen	90,000	90,000	360,000	540,000
Artilleriammunition för kustfäst- ningarna	175,000	325,000	—	500,000
Minor jämte minförrådslokaler för flottan	270,000	540,000	—	810,000
Minor jämte minförrådslokaler för kustfästningarna	95,000	190,000	190,000	475,000
Handgranater och bomber för kust- fästningarna	25,000	25,000	—	50,000
Torpeder	85,000	85,000	680,000	850,000
Torpedverkstad jämte torpedför- rådsbyggnad	250,000	500,000	—	750,000
<i>Materiel m. m. för marinens flyg- väsende .....</i>	120,100	403,000	315,000	838,100
<i>Intendenturmateriel:</i>				
Intendenturmateriel för flottan jämte ökat lokalutrymme för sådan ma- teriel	160,000	328,250	—	488,250
Intendenturmateriel för kustartille- riet	120,000	230,000	—	350,000
<i>Förstärkning av det fasta kust- försvaret .....</i>	695,000	730,000	730,000	2,155,000
<i>Anspänningsmateriel för kustfäst- ningarnas rörliga bestyckning..</i>	45,000	25,000	—	70,000
<i>Minberedskap vid Göteborgs ör- logsdepå .....</i>	120,000	120,000	112,700	352,700
Summa kronor	2,950,100	5,291,250	3,987,700	12,229,050

För beredande av medel till täckande av förenämnda 12,229,050 kronor ävensom vissa kostnader för lantförsvarets stärkande föreslog Kungl. Maj:t uti en sedermera den 2 maj 1916 avlåten proposition (nr 225) riksdagen att besluta en särskild krigsmaterielskatt, avsedd att under åren 1917—1919 utgå av förmögenhet och högre inkomst.

I skrivelse nr 219 år 1916 har riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts ovanberörda proposition uttalat, att riksdagen icke funnit sig kunna ägna de framlagda förslagen i deras helhet en så ingående prövning, som påkallades av deras omfattning och vikt, samt att en ytterligare utredning i åtskilliga hänseenden funnits behöfelig, därvid även vissa andra försvarsangelägenheter, som icke ingått i propositionen, men vilkas framläggande av Kungl. Maj:t förebådats, lämpligen kunde komma i betraktande. För sådana av Kungl. Maj:t föreslagna materielanskaffningar och därmed sammanhängande anordningar, som riksdagen funnit synnerligen behöfliga till förstärkande av åtgärderna för vår neutralitets tryggnad och som kunde omedelbart vidtagas, beviljade riksdagen emellertid, vad sjöförsvaret angick, en summa av 2,956,050 kronor, fördelad på följande sätt:

Riksdagens
skrivelse nr
219 år 1916.

till anskaffning av artilleriammunition för kustfästningarna	kronor	500,000: —
» anskaffning av minor och anordnande av erforderliga minförrådslokaler för flottan	»	810,000: —
» anskaffning av minor och anordnande av erforderliga minförrådslokaler för kustfästningarna	»	285,000: —
» anskaffning av handgranater och bomber för kustfästningarna	»	50,000: —
» anordnande av förvaringsskjul för flygbåtar m. m.	»	120,100: —
» anskaffning av intendenturmateriel för flottan och anordnande av ökat lokalutrymme för sådan materiel	»	418,250: —
» anskaffning av intendenturmateriel för kustartilleriet	»	350,000: —
» anskaffning av anspänningsmateriel för kustfästningarnas rörliga bestyckning	»	70,000: —
» anordnande av minberedskap vid Göteborgs örlogsdepå	»	352,700: —
<hr/>		
Summa kronor		2,956,050: —

Med hänsyn till angelägenheten av att dessa åtgärder för neutralitets-skyddets stärkande snarast möjligt komme till utförande medgav riksdagen, att härför erforderliga medel gjordes tillgängliga för Kungl. Maj:t redan under år 1916. Riksdagen ansåg, att de av riksdagen sålunda beviljade anslagen icke för det dåvarande borde föranleda upptagandet av särskild krigsmaterielskatt, utan att desamma kunde anvisas att tillsvidare utgå av tillgängliga medel, dock att, när ifrågavarande belopp skulle täckas, detta skedde genom beskattning som lades på de ekonomiskt bärkraftiga samhällslagen.

Tillkallandet
av sakkun-
niga.

Med anledning av riksdagens ovan återgivna uttalande har Kungl. Maj:t den 14 juni 1916 bemyndigat mig, bland annat, att, för verkställande av förnyade tekniska utredningar rörande de marina försvarsbehov, som enligt vad krigets erfarenheter givit vid handen i främsta rummet borde tillgodoses, tillkalla viceamiralen W. Dyrssen, kommandörkaptenerna O. Lybeck och G. Unger, marindirektören J. Lindbeck samt majoren K. Rönblom att såsom sakkunniga inom sjöförvarsdepartementet biträda med verkställande av ifrågavarande utredningar. De sålunda tillkallade sakkunniga erhöilo därjämte av mig uppdrag att efter verkställda utredningar inkomma med förslag till användande av den summa, 9,273,000 kronor, med vilken det av 1916 års riksdag för tillgodoseende av vissa marina försvarsbehov beviljade beloppet, 2,956,050 kronor, understeg den av Kungl. Maj:t hos samma riksdag för berörda ändamål äskade summan, 12,229,050 kronor.

Sedan sakkunniga den 15 augusti 1916 inkommit med betänkande, hava yttranden häröver avgivits, av marinförvaltningen den 6 november 1916, av chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss den 30 i samma månad samt, i vad angår det fasta kustförsvaret, av chefen för kustartilleriet den 29 december 1916, av chefen för fortifikationen den 4 januari 1917 och av chefen för generalstaben den 17 i samma månad.

I sitt den 15 augusti 1916 avgivna betänkande hava sakkunniga, efter en inledande redogörelse för tillkomsten och innebörden av sitt uppdrag, till en början framlagt de allmänna erfarenheter beträffande sjöförsvarets materiel, som syntes kunna hämtas från det nu pågående kriget. Härför övergå sakkunniga till en utredning angående krigserfarenheterna tillämpade på svenska sjöförsvarets materiel. Betänkandet innehåller vidare uppgifter, i vilken omfattning 1914 års senare riksdags beslut angående sjöförsvarets ordnande hittills fullföljts. Ett

särskilt kapitel ägna sakkunniga åt en undersökning, i vad mån under den tid flottan hållits rustad för tryggande av rikets neutralitet fartygs-materielen förslitits och sålunda behöver ersättas.

På grundvalen av berörda utredningar samt i anslutning till 1914 års plan för sjöförsvarets ordnande hava sakkunniga framlagt förslag till vissa anskaffningar och anläggningar samt därjämte angivit, vilka av ifrågavarande åtgärder sakkunniga ansett böra i främsta rummet vidtagas.

Sakkunniga framhålla, att förslaget givetvis icke innehåller något tillfyllestgörande försvarsprogram, utan, som nämnt, allenast de åtgärder, vilkas nödvändighet omedelbart framgår av erfarenheterna från kriget och flottans därunder hållna neutralitetsvakt.

I vissa delar är såväl ovan omförmälda betänkande som myndigheternas häröver avgivna yttranden av hemlig natur. Beträffande dessa delar kan jag sålunda icke här lämna någon närmare redogörelse, utan får jag rörande innehållet i desamma hänvisa till hemlig bilaga, vilken torde få vidfogas detta protokoll och jämte de till ärendet hörande handlingarna tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott.

Med de inskränkningar, som betingas av vad nyss anförts, skall jag i det följande redogöra för huvudsakliga innehållet av de sakkunnigas betänkande och myndigheternas i ärendet avgivna yttranden.

Erfarenheter från det pågående kriget beträffande sjöförsvarets materiel.

Rörande erfarenheterna från det pågående kriget med avseende å sjöförsvarets materiel i allmänhet innehåller de sakkunnigas betänkande i huvuddrag följande.

Sakkunnigas
betänkande
den 15 augusti
1916.

Krigets allmänna karaktär.

Med ledning av krigshändelserna kan redan nu fastslås, att befintheten av sjömaktt visat sig hava ett avgörande inflytande såväl ur politisk som ur strategisk synpunkt. Detta gäller ej blott strategiskt offensiva utan även strategiskt defensiva flottor, vilka sistnämnda i allmänhet förmått att med stöd av sina genom mineringar och befästningar skyddade basområden trygga egna kuster mot anfall.

Att så kunnat ske beror givetvis även på andra omständigheter

såsom det strategiska läget, landstridskrafternas gruppering i kustprovinserna, befintligheten av planmässigt lagda förbindelser, men i första hand på sjöstridskrafternas verksamhet, och i snart sagt dagliga strider ha dessas betydelse blivit visad. Det faller av sig själf, att för en underlägsen flotta måste dessa rörliga stridskrafter äga en rimlig styrka, vara väl baserade, stöda sig på gynnsam operationsterräng samt vara kraftigt och initiativrikt ledda för att kunna göra sig gällande.

Den överlägsna sjömaktens inflytande på tillförseln sjöledes till fientligt land samt världskrigets i trots härav långvariga förlopp, i förening med sjöstridernas intensitet och sjökrigets utsträckning till snart sagt alla hav, utgöra omständigheter, som ytterligare framhävt dels behovet att vid ett krigs början äga stora förråd av alla för ett krig nödvändiga effekter såsom ammunition och kol m. m. och dels nödvändigheten av industrins mobilisering vid krigstillfälle.

I fråga om själva krigföringen äro att märka: de vidsträckta mineringarna i öppna havet, de förändrade blockadbegreppen (närblockadens utbytande mot fjärrblockad), den nya formen för handelsförstöring (nämligen genom u-båtar) samt de ständigt återkommande överrullningsföretagen även mot obehäftade kustorter.

Dessa förhållanden hava förorsakat, dels att större vikt än tillförene lagts på vissa arter av sjökrigsmaterielen och dels att helt nya slag av materiel kommit till användning. Sålunda hava mineringar i öppna havet i form av minfält av förut icke använd storlek och mängd framkallat utveckling och nyskapning på minsvepningsmaterielens område; detta i sin ordning har medfört behovet av motåtgärder, gående ut på att till minsvepningens försvärande söka dölja såväl plats som tid för mineringarnas verkställande, och härigenom har uppstått kravet på att kunna minera även från u-båtar, ett krav, som man tillgodosett genom utveckling av u-båtskonstruktionen i sådan riktning. Närblockadens utbytande mot ett slags blockad, utförd av långt ut till sjöss förlagda spärrande sjöstyrkor och med syfte att fullständigt förhindra tillförseln över havet till fientligt land (fjärrblockad), har föranlett krav på ökad sjöduglighet och fart hos de fartyg, som fått till uppgift att häva eller störa blockad. U-båtens utveckling har gjort densamma användbar även för handelsförstöring, och huvudsakligen för detta ändamål har u-båten försetts med artilleri.

I följd av de ökade krav, som sålunda blivit ställda på u-båtarna, hava olika typer av dylika båtar framkommit: å ena sidan en minutläggaretyp, å andra sidan en typ, huvudsakligen avsedd att utnyttja artilleri och torped, och på allra sista tiden har u-båten jämväl gjort sitt inträde i handelsflottan.

Genom u-båtarnas utveckling och användning hava framtingats speciella skyddsåtgärder mot desamma, bestående — förutom i mineringar samt utsändande i massa av bevärade trålare och andra lätta bevakningsfartyg — mestadels i anordnande av u-båtsnät.

Slutligen bör framhållas, att flygvapnet nått en snabbare utveckling och vidsträcktare användning än som före krigets utbrott beräknats.

De olika slag av sjökrigsmateriel, som före kriget ansetts böra ingå i en modern flotta, hava enligt sakkunnigas uppfattning alla fått effektiv användning.

Efter denna allmänna överblick av krigserfarenheterna övergå sakkunniga till att ställa användningen av de särskilda slagen av sjökrigsmateriel i belysning av erfarenheterna från det pågående kriget.

Större artillerifartyg.

Den maritima offensiven har nästan uteslutande utförts med stöd av artillerifartyg och övervattenstorpedfartyg, och den maritima defensiven har anlitat artillerifartyg i lika hög grad som u-båtar och övervattenstorpedfartyg, varjämte de större artillerifartygen verkat på ett mera medelbart sätt genom det stöd, de lämnat lätta kryssare och torpedfartyg.

Monitorer.

För vissa mariner har efter krigsutbrottet anskaffats även mindre artillerifartyg, monitorer. Dessa fartyg hava kommit till användning för anfall mot öppna kuster, sedan u-båtarnas verksamhet nödvändiggjort ett försiktigare uppträdande av slagskeppen.

Lätta kryssare.

De i kriget deltagande sjömakterna hava alla varit i besittning av lätta kryssare. De moderna klasserna av denna fartygstyp hava ett displacement om 3,000 à 5,000 ton, bestyckning av omkring 8 st. 10 à 15 cm. kanoner och bortåt 30 knops fart; de äro dessutom försedda med torpeder och anordningar för minering. En sammanfattning rörande dessa fartygs användning under kriget visar, att de haft följande uppgifter: att ensamma eller stödjande torpedfartyg dels utföra spaning, bevakning och rekognoscering och dels verkställa överrumplande anfall mot kustorter; att stödja övervattenstorpedfartygen vid deras framsändande för torpedanfall; att utföra operationer till skydd för egen eller anfall mot fiendens sjöhandel; att kontrollera sjöfarten (fjärrblockad) samt att verkställa offensiva mineringar.

Utvecklingen av ifrågavarande fartygstyp går i riktning av ökad fart, förbättrade anordningar för minering samt införande av 15 cm. kanoner som enhetspjäs.

Jagare och torpedbåtar.

Jagarens egenskap att vara ett lätthanterligt och snabbt men ändå sjödugligt fartyg, i stånd att anfalla med såväl torped som artilleri, har givit denna fartygstyp en mångsidig användning, nämligen för bevakningstjänst, för spanings- och rekognosceringsuppdrag, för minutläggning samt för anfall dels med torped och dels med artilleri, i sistnämnda fall mot fientliga jagare och u-båtar samt till och med lätta kryssare. Då det gällt att till skydd mot u-båtar utsända massor av fartyg, hava — förutom kryssare, hjälpkryssare och trålare m. fl. — jämväl jagare upprepade gånger tagits i anspråk.

En följd av jagarnas mångsidiga användning har blivit, att de under kriget, jämte u-båtarna, torde varit det fartygsslag, som oftast råkat i strid.

I fråga om själva fartygstypen visade sig redan före kriget en tendens att öka så väl torped- som artilleribestyckningen, varav följt ökning även av deplacementet. De moderna jagarna hålla sig på 900 å 1,300 ton, antalet tuber har ökats från 6 eller 8 till 12 och samtidigt har kanonkalibern ökats från 75 mm. ända upp till 12 cm.

Nybyggnad av torpedbåtar — en större och en mindre typ — har under kriget förekommit i vissa länder.

U-båtar samt åtgärder mot desamma.

Före det nu pågående kriget har uppfattningen om u-båtars verksamhetsförmåga vilat nära nog uteslutande på teoretiska grunder och på erfarenheter från fredsövningar. Efter förloppet av två krigsår stå numera ett flertal erfarenhetsrön till förfogande för bedömande av u-båtens värde och utvecklingsmöjligheter.

U-båtarnas uppträdande har försvarat eller hindrat närblockaden och därmed även gynnat de underlägsna flottornas rörelsefrihet. I vissa fall hava u-båtar bidragit till avvärjande av anfall mot egen kust, men därjämte också över haven utfört offensiva företag emot motståndarens kuster och där befintliga fartyg. I några fall hava därvid gjorts direkta anfall mot land. En ny form för användning av u-båten under dylika offensiva företag mot fiendekust har som förut nämnts blivit utläggning av minor. Sin mest uppmärksammade insats har dock u-båten gjort i handelskriget, därvid u-båtar anlitats å samtliga sjökrigsskåde-

platser. I de flesta fall hava handelsångarna sänkts förmedelst torped, men även artillerield eller sprängladningar hava anlitats. Under vissa förhållanden, ehuru mera tillfälligt, hava u-båtar kunnat biträda i spanings- och bevakningstjänsten. I allmänhet hava u-båtar, taktiskt sett, företagit sina operationer på egen hand. För strategisk samverkan hava dock i ett flertal fall u-båtar opererat tillsammans med artillerifartyg och övervattenstorpedfartyg.

Särskilda åtgärder mot u-båtar hava anlitats i samma mån som dylika båtar kommit i allt livligare verksamhet. För att undgå u-båtarna användas hög fart, oförutsedda kursändringar samt förflyttningar nattetid, för att upptäcka u-båtarna har tillgripits en omsorgsfull bevakning av farvattnen, därvid massor av mindre fartyg, jagare, bevärade trålare m. m. anlitats för patrulltjänst. Även flygspaning har härvid kommit till användning. Ett mycket effektivt skydd har också erhållits genom användande av u-båtsnät och minlinjer. Vidare lära å vissa fartyg särskilda anordningar hava vidtagits i syfte att skydda deras skrov mot verkan av torpedträff. Upptäckta u-båtar förstöras medelst artillerield, ramning, torpeder eller sprängbomber.

U-båtens effektivitet torde numera blivit tillfullo visad, och de begränsningar man spårat hos densamma hava väsentligen förminskats; dess förmåga till uppträdande på egen hand, även långt ifrån egna operationsbaser, dess möjligheter till stora förflyttningar äro anmärkningsvärda. Sålunda hava u-båtarna infriat eller till och med överträffat de förväntningar, som före kriget ställdes på dem, och de hava med detta krig intagit sin givna plats bland flottornas övriga fartygstyper. Men deras verkningsförmåga är i vissa hänseenden begränsad. De hava icke kunnat förhindra överskeppningsexpeditioner, och till utförande av sammanhängande sjökrigsoperationer äro de icke ensamma i stånd.

De moderna u-båtstyperna utmärka sig för god sjövärdighet, tillfredsställande beboelighet, pålitliga navigeringsanordningar, stor offensiv kraft och stor aktionsradie, allt omständigheter, som gynna ett självständigt uppträdande. De bliva därigenom alltmer oberoende av depåfartyg, om också dylika äro erforderliga för en del ännu befintliga äldre u-båtar.

I fråga om torpedbestyckningen har för träffsannolikhetens ökande uppstått krav på allt större antal tuber. För skydd mot bevakningsfartyg samt för anfall mot handelsfartyg m. m. hava u-båtarna försetts med 2 till 3 artilleripjäser om 75, 76 eller 88 mm. kaliber; aktionsradien i marschläge för u-båtar av omkring 500 tons storlek har ökats till 2,000 nautiska mil, för större u-båtar ända upp till 4,000 nautiska mil eller därutöver. U-båtarna förses numera alltid med gniststation. En följd av de stegrade fordringarna på u-båten har blivit ökning av dess displacement och fart.

Flygvapnet.

Sakkunnigas utredning i vad angår luftfarkoster har begränsats till flygplanet och dess hittills konstaterade insats i världskriget. Efter utrustning med de för utförande av vissa militära uppgifter erforderliga vapen och instrument kunde flygplanet inrangeras bland de effektiva observations- och förstörelseredskapen. Sålunda blevo de militära flygplanen, samtidigt som deras maskinfart och bärighet väsentligt ökades, försedda med eldvapen (i början handgevär, sedermera automatiska kulsprutor och numera ej sällan snabbskjutande kanoner av 30 å 40 mm. kaliber), ävensom med bombkastningsanordningar. Och i regel har varje militär-flygplan — förutom optisk signalmateriel — gniststation för avgivande av meddelanden.

Flygplanets betydelsefullaste insats under den gångna delen av kriget torde otvivelaktigt vara att finna på spaningens och rekognosceringens område. Flygvapnets spaningstjänst torde få en ökad betydelse sedan även problemet rörande mottagning av gnistmeddelanden blivit slutgiltigt löst. Härnäst i ordningen för flygvapnets uppgifter i krig har kommit bombkastning. Dessutom har luftstriden blivit införd som ett nytt moment i krigföringen. Slutligen har i enstaka fall förekommit eldgivning mot trupper och fartyg från kulsprutbestyckade plan, liksom flygbåtar till och med använts vid uppbringningsföretag mot fientliga handelsfartyg.

Minvapnet och mineringars undanröjande.

Minvapnet, ännu för några tiotal år sedan betraktat som ett enbart defensivt vapen till skydd för egna hamnar och inlopp, blev under rysk-japanska kriget jämväl ett viktigt offensivvapen, vilket i denna egen-skap utnyttjades såväl i motståndarens kustfarvatten som i öppna sjön.

Under nu pågående krig hava nära nog alla olika slag av lättare örlogsfartyg begagnats för minläggning. Jämväl u-båten har, som nämnts, börjat härför tagas i anspråk. Likaledes har för ändamålet också anlitats ett stort antal av handelsflottornas mindre fartyg samt fiskefartyg.

Kriget påvisar sålunda otvetydigt en tendens till användning av minor i allt större omfattning. I fråga om minornas konstruktion synes kriget ej hava medfört förändring i annan mån, än att laddningarnas storlek är på väg att ökas.

Det utsträckta minerandet i de farvatten, som berörts av kriget, har framtvingat omfattande åtgärder för att undanröja minorna, för vilket

ändamål ny materiel uppsatts och delvis nya metoder tillämpats. Inom de flesta mariner har minsvepningstjänsten organiserats samt stora kostnader och mycket arbete nedlagts på denna numera så viktiga del av sjöförsvaret.

Det fasta kustförsvaret.

I fråga om det fasta kustförsvaret framhålles, att under det pågående kriget två mera betydande operationer mot kustbefästningar kommit till utförande, och efter en redogörelse för dessa sammanfattas krigserfarenheterna på förevarande område sålunda:

Huvudanfall mot kustfästningar, som äga ett någorlunda betryggande försvar åt sjösidan, komma sannolikt att utföras från landsidan och kustfästningar böra därför, då de lokala förhållandena det medgiva, vara så anlagda, att de äga naturliga betingelser för ett ihärdigt försvar emot anfall av landstridskrafter;

kustfästningar böra äga kraftigt svårt artilleri, dels för att med utsikt till framgång kunna upptaga strid mot fientliga slagflottor, dels för att, där så erfordras, vara i stånd att hindra bombardering från sjösidan av bakomvarande skyddsföremål;

kustbefästningar, som äga tillräckligt kraftigt artilleri, erbjuda, i förening med mineringar, ett verksamt hinder mot större fartygs forcering av inlopp;

befästade inlopp, vilkas djup medgiver u-båtar att framgå i ned-sänkt läge, böra, för att dylika båtars inträngande må kunna hindras, vara försedda med u-båtsnät;

åtminstone de viktigaste och för flyganfall sårbaraste försvarsanstalterna inom kustfästningar böra vara försedda med särskilda s. k. luftkanoner.

Ehuru förutom i ovanberörda två fall icke under det pågående kriget förekommit några mera betydande anfall mot kustbefästningar, får dock härav ingalunda dragas den slutsatsen, att kustbefästningar icke i övrigt spelat någon roll under kriget. Krigsläget till sjöss för vissa makter skulle säkerligen varit annorlunda, därest de saknat kustbefästningar, på vilka deras underlägsna flottor vid behov kunnat stödja sig.

Av myndigheternas yttranden framgår, att desamma icke haft något att erinra mot sakkunnigas betänkande i den del, föregående redogörelse avser. Myndigheternas yttranden.

Krigserfarenheterna, tillämpade på svenska sjöförsvarets materiel.

Sakkunnigas
betänkande
den 15 augusti
1916.

Rörande krigserfarenheternas tillämpande på svenska sjöförsvarets materiel framhålla sakkunniga till en början att — under vissa, i betänkandet angivna förutsättningar — Sveriges marinpolitiska läge icke torde komma undergå några förändringar, i följd varav den yttersta grunden för hittills följd plan för sjöförsvarets ordnande icke synes hava blivit rubbad.

Krigets erfarenheter visa med all önskvärd tydlighet, att alla inom moderna flottor införda fartygstyper befunnits nödvändiga och kommit i vidsträckt användning. Vår egen flottas sammansättning av fartygstyper, sådan den för lång tid tillbaka grundats och sedermera systematiskt fortsatts samt fått sitt uttryck i beslut av 1914 års senare riksdag, anses, såvitt nu kan bedömas, vara riktig och böra i huvudsak bibehållas.

Pansarbåtar.

Vad angår pansarbåtarna torde tiden ännu icke vara inne att om dem göra några uttalanden i annan mån än att 28 cm. kanonen väl hävdad sin plats och att det visat sig välbetänkt att bestämma sig för ett antal av minst fyra svåra kanoner å Sverigetypen, samt att kriget också lämnat otvetydiga bevis på betydelsen av hög fart för dylika fartyg.

Lätta kryssare.

Den mångsidiga användning, som lätta kryssare — i vissa fall i förening med jagare, u-båtar och flygbåtar — erhållit för såväl spaning och bevakning som utförande av offensiva företag såsom torpedanfall, mineringar m. m. eller till skydd mot dylika företag, frammanar spörsmålet, huruvida våra torpedfartyg, åtminstone övervattenstorpedfartygen, äro i stånd att utföra dylika operationer utan stöd av lätta kryssare. Torpedkryssarna kunna nämligen härvid icke komma i betraktande enär de sakna erforderlig fart och därtill äro förslitna. För uppgifter av här ifrågavarande art äro de typer, av vilka kustflottans övervattenstorpedfartyg ännu för lång tid framåt kommer att till stor del bestå, synnerligen svaga. Våra jagare kunna på grund av sitt jämförelsevis begränsade displacement icke erhålla så stark bestyckning som de nutida stora jagarnas.

På grund härav är det en viktig angelägenhet att åt våra jagare gives ett artilleristiskt stöd medelst fartyg, vilkas huvuduppgifter äro att hålla en motståndares lätta kryssare på avstånd, driva undan hans

jagare, giva utrymme och skydd åt torpedfartygen, verkställa mineringar samt utföra den spaning, till vilken jagarna ej äro i stånd. Ifrågavarande nya fartygstyp bör hava ett displacement av minst 3,000 ton, vara försedd med 4 à 6 st. 15 cm. kanoner jämte luftkanoner, torpedtuber samt anordningar för minläggning. Farten bör, för att fartygen skola kunna följa jagarna, vara minst 30 knop.

Jagare.

Beträffande jagare hava sakkunniga, i likhet med andra försvarsberedningen, till prövning upptagit frågan, huruvida icke — med hänsyn till det under kriget tydligt påvisade behovet av ett stort antal lätta fartyg — det skulle vara lämpligt att i stället för nybyggnad av jagare upptaga nybyggnad av torpedbåtar och såmedelst vinna ett större antal enheter, varvid emellertid endast torpedbåtar av förbättrad typ kunde komma i betraktande. I kostnadshänseende skulle ett dylikt program ställa sig sålunda, att två torpedbåtar av förbättrad typ kunde erhållas i stället för en jagare. Då emellertid fart och sjöduglighet spela en avgörande roll för de uppdrag, som kunna anförtros åt övervattenstorpedfartygen, då vidare dessa, enligt vad erfarenheten under kriget påvisat, alltmer kommit till användning i artilleristrider och således hänsyn måste tagas även till artilleribestyckning, då härtill kommer, att under vår neutralitetsvakt jagaren visat sig mera användbar än torpedbåten, hava sakkunniga — i likhet med andra försvarsberedningen, vars uppfattning i denna fråga godkändes av 1914 års senare riksdag — kommit till den uppfattningen, att valet obetingat bör stanna på jagaren.

Sakkunniga anse sålunda, att den av nämnda riksdag antagna, förbättrade jagartypen (typ Wrangel: omkring 500 ton 4 st. 75 mm. kanoner, 2 kulsprutor, 6 torpedtuber, omkring 30 knops fart) bör i huvudsak bibehållas samt att vad angår artilleribestyckningen, de i byggnadsprogrammet för åren 1915—1919 ännu kvarstående två jagarna visserligen böra erhålla enahanda bestyckning som Wrangel, men att för byggandet av följande jagare bör tagas i övervägande, huruvida icke grövre bestyckning bör införas.

U-båtar.

Förut är nämnt, hurusom u-båtens displacement inom de stora marinerna väsentligen ökats. Denna ökning medför emellertid vissa nackdelar — såsom stort djupgående och sämre manöveregenskaper — vilka utesluta deras användande i vissa farvatten, samt därtill och framförallt ökade kostnader. I de fall, där kraven på aktionsradien kunnat ned-

sättas, och där största hänsyn måste tagas till kostnaderna, äro de fullt självständiga u-båtarna av mellanstorlek att förorda. Den typ av u-båt, som är antagen till byggande för svenska flottan, synes i huvudsak lämplig.

Fartyg för minläggning.

Sakkunniga framhålla, hurusom den stegrade betydelsen av minvapnet förorsakat en väsentlig utökning av antalet minläggande fartyg samt att även för vår flottas vidkommande dylik utökning är erforderlig. I detta syfte framlägga sakkunniga vissa förslag, och anmärka att kostnaderna för dessas genomförande torde kunna rymmas inom beloppet av årliga extraordinarie anslag.

Fartyg för minsvepning och bevakning mot u-båtar.

I de planer för flottans sammansättning, som lägo till grund för propositionen nr 60 — angående sjöförsvarets ordnande — vid 1914 års senare riksdag och mot vilka riksdagen ej hade något att erinra, upptogs visst antal vedettbåtar eller hjälpedettbåtar i sjöstyrkorna. Kriget påvisar emellertid för vårt sjöförsvars vidkommande behov av ökat antal minsvepningsfartyg. Härtill kommer, att — särskilt å västkusten — vedettbåtarna under hårt väder ej besitta tillräcklig sjövärdighet för minsvepningsarbete.

Med hänsyn till behovet av ett ökat antal minsvepningsfartyg föreslå sakkunniga, att ett för ändamålet tillfyllestgörande antal trålare måtte vid krigstillfälle tagas i anspråk och erforderlig utrustning anskaffas.

Flygbåtar.

Med avseende på tillämpningen av krigserfarenheterna beträffande flygväsendet anse sakkunniga, att gränser böra uppdragas mellan de verksamhetsområden, som böra tillfalla å ena sidan arméns och å andra sidan marinens flygväsende. Sådana uppgifter som i sig innefatta spaning och bombardering fordra sin egen självständiga lösning inom vart och ett av de båda vapnen, under det att bekämpande av fientliga luftfartyg med speciella stridsplan i första hand torde böra uppdragas åt arméns flygväsende, enär dylika stridsplan antingen äro så stora, att de av konstruktionsskäl åtminstone ännu så länge ej lära lämpligen låta aptera sig för sjöbruk eller ock måste förfoga över en hastighet och en stigningsförmåga, väsentligen överstigande vad som under normala förhållanden kan meddelas ett med relativt tunga flottörer utrustat vattenflygplan.

För marinen anses två flygbåtstyper vara erforderliga, nämligen en tyngre, avsedd att huvudsakligen användas för spaning av strategisk

natur, och en lättare för den taktiska spaningen. Utan större olägenhet bör man, i avsikt att begränsa marinens flygbåtstyper till enbart dessa två, kunna anordna spaningsplanen så, att de vid behov jämväl kunna medföra bomber.

Det fasta kustförsvaret.

I fråga om tillämpningen av krigserfarenheterna med avseende på det fasta kustförsvaret i vårt land, finna sakkunniga, att den av Kungl. Maj:t och riksdagen år 1914 godkända planen för det fasta kustförsvarets ordnande fortfarande kan anses vara byggd på riktiga grunder och i övrigt väl avvägd, men tillägga, att erfarenheterna från det pågående kriget utvisa nödvändigheten av att avhjälpa vissa förefintliga bristfälligheter, huvudsakligen genom anskaffande av ytterligare svårt artilleri ävensom luftkanoner.

Förråd av artilleriammunition, minor, torpeder m. m.

Det pågående kriget har på ett oförtydbart sätt påvisat behovet av ökade förråd för marinen av artilleriammunition, minor och minsvepningsmateriel samt torpeder ävensom nödvändigheten av att vissa förberedelser i fredstid för anskaffande av u-båtsnät och utrustning av handelsfartyg för krigsbruk bliva vidtagna. I det efterföljande återkomma de sakkunniga till ett närmare angivande av de krav, som med anledning härav böra uppställas.

Torpedverkstad och flygmotorverkstad m. m.

En högst betydande åtgång av torpeder framstår som ett av världskrigets mest kännetecknande drag. Till en övervägande del kan detta förhållande otvivelaktigt tillskrivas u-båtens vidsträckt användning — ej minst i handelskriget — men man har även under strider slagflottor emellan fått bevittna upprepade jagaranfall i stor skala, varefter de anfallande fartygen till största delen blivit i stånd att förnya sina förbrukade torpedutredningar. Då anskaffning av torpeder från utlandet för närvarande är utesluten och då den befintliga torpedverkstaden i Karlskrona icke förslår att fylla det behov av torpeder, som föreligger, anse sakkunniga det vara nödvändigt, att en ny torpedverkstad anlägges. Sakkunniga anse jämväl, att lika bindande skäl tala för anordnandet av en verkstad för tillverkning av flygmotorer för militära behov.

I vad beträffar sakkunnigas uttalande om krigserfarenheternas tillämpande på svenska sjöförsvarets materiel anför de myndigheter, till vilkas yttrande sakkunnigas betänkande varit utställt, i huvudsak följande.

Marinförvaltningens utlåtande den 6 november 1916.

Marinförvaltningen ansluter sig i stort sett till vad sakkunniga anført beträffande krigserfarenheternas tillämpande på svenska sjöförsvarets materiel och anför. Vid upprepade tillfällen har ämbetsverket motiverat och framhållit behovet av en lätt kryssartyp för vår flotta. I mån som sjökriget hittills fortskridit och flottans neutralitetsvakt fortgått har allt tydligare framträtt angelägenheten av, att 1914 års fartygsbyggnadsprogram fullständigas med *lätta kryssare*, därvid den skiss å dylik kryssare, som inom ämbetsverket blivit uppgjord, fortfarande kan läggas till grund. Någon exakt kostnadssiffra kan ej framläggas, med mindre anbud infordras, men det är uppenbart, att under nu rådande förhållanden den ursprungligen beräknade kostnaden, 6,700,000 kronor, icke kommer att bliva tillfyllest, utan bör beräknas till minst 8,000,000 kronor per fartyg.

Marinförvaltningen delar sakkunnigas uppfattning rörande typen för kustflottans *överbattenstorpedfartyg*, såvitt angår den av 1914 års senare riksdag godkända planen för sjöförsvarets ordnande för perioden 1915—1919. För de jagare åter, som kunna komma att byggas utöver nämnda byggnadsprogram, bör upptagas till prövning såväl möjligheten att erhålla ökad fart och sjöduglighet, som ock frågan om ett utbytande av 4 st. 75 mm. kanoner mot 2 st. 10,5 cm. kanoner. Den kostnadsökning, som en sålunda ytterligare utvecklade jagartyp kan komma att föranleda, låter sig icke med säkerhet bestämmas utan infordrande av anbud, men den torde belöpa sig till i runt tal 500,000 kronor, varigenom det pris, 2,250,000 kronor, som numera beräknas för en jagare enligt 1914 års program, ökas till 2,750,000 kronor. Ehuru erfarenheterna från neutralitetsvakten visat jagarens företråde framför torpedbåten, bör framtida nybyggnad av torpedbåtar för lokalstyrkorna icke vara utesluten enbart på grund av dessa erfarenheter, ty neutralitetsvakten har tvingat utomskärs sådana torpedbåtar, vilka i krig huvudsakligen avsetts att finna användning inomskärs.

Rörande *u-båtar* uttalar marinförvaltningen sin anslutning till sakkunnigas yttrande, att anledning ej finnes att frångå den typ som gäller för under byggnad varande *u-båtar*.

Marinförvaltningen anser det vara av vikt, att åtgärder, avsedda att åstadkomma förbättrade möjligheter för *minläggning* bliva vidtagna.

Sakkunnigas förslag, att ett antal *trålare* jämte erforderlig utrustning för minsvepning avses att tagas i anspråk vid krigstillfälle, finner sig ämbetsverket böra tillstyrka.

Ämbetsverket anser beträffande marinens *flygbåtsmateriel*, att densamma, såsom sakkunniga föreslagit, tillsvidare kan begränsas till tvenne krigsmässiga typer, den ena tung och den andra lätt.

Vad beträffar det *fasta kustförsvaret* har marinförvaltningen icke något att erinra mot de av sakkunniga gjorda uttalandena.

Chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss anföra i sitt utlåtande den 30 november 1916, att den motivering för den nya *kryssartypen*, som förebragts av sakkunniga, synes klart ådagalägga nödvändigheten av att en dylik fartygstyp tillföres svenska flottan och betona särskilt den ökade möjlighet, som genom införande av en dylik typ beredes för utförande av offensiva mineringar.

Chefens för marinstaben och inspektörens av flottans övningar till sjöss utlåtande den 30 november 1916.

Förbättrande av *jagarnas* egenskaper i vad angår sjöduglighet, fart och stridsvärde anse myndigheterna önskvärd, men i betraktande av vikten att antalet påräkneliga fartyg icke bliver för ringa, dela myndigheterna sakkunnigas av marinförvaltningen biträdda åsikt att de till 1914 års program hörande jagarna böra vara lika med de nu under byggnad varande.

Myndigheterna instämma i vad sakkunniga anfört angående *u-båtar*.

Mot den av sakkunniga förebragta utredningen, såvitt angår *det fasta kustförsvaret*, förklarar sig chefen för kustartilleriet i yttrande den 29 december 1916 i stort sett icke hava något att erinra.

Chefens för kustartilleriet yttrande den 29 december 1916.

Härutöver framlägger emellertid bemälda chef ytterligare utredning angående behovet av ökat antal luftkanoner och särskilda flygbåtar för kustfästningarna ävensom av vedettbåtar.

I yttrande den 4 januari 1917 över sakkunnigas betänkande, såvitt angår *det fasta kustförsvaret*, har chefen för fortifikationen förklarat sig i huvudsak instämna i chefens för kustartilleriet yttrande.

Chefens för fortifikationen yttrande den 4 januari 1917.

Chefen för generalstaben anför i yttrande den 17 januari 1917, att en bland erfarenheterna från världskriget torde vara den att det numera är möjligt att genom automobilisering giva artilleri av ända upp

Chefens för generalstaben yttrande den 17 januari 1917.

till 30,5 cm. kaliber en stor rörlighet. Att denna omständighet även vid det fasta kustförsvarets ordnande blir av betydelse synes generalstabschefen troligt.

Nybyggnad av viss ytterligare undervattensbåtmateriel i anslutning till riksdagens år 1914 och 1915 härom gjorda uttalanden.

Sakkunnigas
betänkande
den 15 augusti
1916.

I sitt betänkande erinra sakkunniga, att enligt beslut av 1914 års senare riksdag skulle för nyanskaffning av krigsfartygsmateriel under åren 1915—1919 användas ett sammanlagt belopp av 45,232,000 kronor, fördelat sålunda:

för byggande av 2 pansarbåtar, 4 jagare och u-båtsmateriel	41,414,000 kronor,
samt till påbörjande eller byggande under perioden 1915—1919 av <i>ytterligare</i> krigsfartygsmateriel av slag, som framdeles skulle bestämmas	3,818,000 »
	<hr/> Summa 45,232,000 kronor.

Sakkunniga anföra vidare, hurusom Kungl. Maj:t, efter vederbörande myndigheters hörande, i proposition nr 130 år 1915 föreslagit riksdagen, att den då ännu icke disponerade summan, 3,818,000 kronor, finge användas till byggande av u-båtsmateriel, men att Kungl. Maj:t samtidigt bringade till riksdagens kännedom, att det med hänsyn till ändrade material- och arbetskostnader m. m. för det dåvarande ej kunde med bestämdhet uppgivas, huruvida överskottet verkligen skulle komma att uppgå till den beräknade storleken. Riksdagen uttalade i skrivelse nr 110 år 1915 som svar härå, att riksdagen i princip intet hade att erinra mot att ytterligare belopp av de för åren 1911—1919 beviljade medlen användes för undervattensbåtförsvaret, men då det icke syntes uteslutet, att ytterligare erfarenhet på detta område kunde av det pågående kriget erhållas, och då det enligt riksdagens mening därjämte vore angeläget att undvika, att genom riksdagens beslut i förevarande fråga den beräknade totalkostnaden för nyanskaffning av krigsfartygsmateriel under åren 1915—1919 om 45,232,000 kronor komme att överskridas, ansåge sig riksdagen böra endast på det sätt bifalla Kungl. Maj:ts framställning, att av ifrågavarande medel ett belopp av 1,950,000 kronor användes för byggande av undervattensbåtmateriel. Beträffande

användningen av återstoden syntes riksdagen böra sättas i tillfälle att längre fram under byggnadsperioden fatta beslut.

Sakkunniga framhålla nu, att sedan den tid, då 1914 års senare riksdag fattade beslut om nyanskaffning av krigsfartygsmateriel, kostnaderna för dylik anskaffning så väsentligen ökats, att även om det återstående av riksdagen ännu icke anvisade beloppet å nybyggnadsanslaget för 1915—1919 eller 1,868,000 kronor i sin helhet toges i anspråk för täckande av de merkostnader, som genomförandet av det vid 1914 års senare riksdag beslutade byggnadsprogrammet kunde komma att för-
anleda, ändock ett avsevärt belopp skulle härför ytterligare erfordras. Men om det meromnämnda av riksdagen ännu icke anvisade beloppet, 1,868,000 kronor, toges i anspråk för att täcka en del av merkostnaderna, så uppkomme en materielbrist i det program, som riksdagen år 1914 godtagit. Ty det var otvivelaktigt riksdagens mening år 1914, att flottan under perioden 1915—1919 skulle tillföras ytterligare materiel för den då icke disponerade överskottssumman av omkring 4 miljoner kronor. Med ledning av riksdagens uttalande i skrivelse nr 110 år 1915 kunde förutsättas, att sistnämnda belopp i sin helhet skulle komma att användas till byggandet av u-båtsmateriel.

Därest den till följd av merkostnaderna hittills icke beviljade u-båtsmaterielen bleve anskaffad, skulle det totala nybyggnadsprogrammet för 1915—1919, i anslutning till den av 1914 års senare riksdag godkända nybyggnadsplanen och 1915 års riksdags uttalande i ämnet, komma att omfatta 2 pansarbåtar, 4 jagare och ett ökat antal u-båtar.

I sitt utlåtande den 6 november 1916 erinrar marinförvaltningen bland annat om ämbetsverkets skrivelse den 29 september 1916 angående värnskattemedel, däri marinförvaltningen framhållit, att användning av ifrågavarande belopp av 1,868,000 kronor för täckande av ökade kostnader för de till nybyggnad redan beslutade fartygen skulle innebära en inskränkning av det antal fartyg, som vid tiden för 1914 års senare riksdags beslut ansågs kunna inrymmas inom den beviljade anslagssumman av 45,232,000 kronor.

Marinförvaltningens utlåtande den 6 november 1916.

Jämväl chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss uttala i utlåtandet den 30 november 1916, att den föreslagna nybyggnaden av u-båtsmateriel skulle innebära en komplettering av 1914 års byggnadsprogram, och då krigserfarenheten otvetydigt bestyrkt u-båttarnas stora betydelse för försvaret, tillstyrka myndigheterna sakkunnigas förslag.

Chefens för marinstaben och inspektörens av flottans övningar till sjöss utlåtande den 30 november 1916.

Fartygsmaterielens förslitning och därav föranlett behov av ersättning.

Sakkunnigas
betänkande
den 15 augusti
1916.

Sakkunniga anföra i sitt betänkande beträffande fartygsmaterielens förslitning följande. De senast gångna två åren hava på det mest otvetydiga sätt visat, att för ett land med Sveriges geografiska och militärpolitiska läge neutralitetsvaktens utförande i väsentlig mån tillkommer flottan. Fordringarna på flottans neutralitetsvakt hava också varit i ständigt stigande. Kusternas längd jämte behovet av oavlätlig vaktgöring hava vållat, att det jämförelsevis ringa antal fartyg som stått till förfogande under den tid flottan varit mobiliserad måst vara i nästan ständig verksamhet, vilket förorsakat, att vissa delar av flottans materiel förslitits i sådan grad att en tidigare överflyttning till lokalstyrka eller förläggning i materielreserv, än vad som i 1914 års plan för sjöförsvarets ordnande bestämdes, bör äga rum. Som mobiliseringstillståndet ännu kan komma att räcka länge, är än ytterligare förslitning att vänta. Det är tydligt, att ersättning för den förslitna materielen måste lämnas, därest ej flottans stridsvärde skall nedgå under det, som i nämnda plan avsågs.

Sakkunniga erinra om det yttrande, som marinförvaltningen, chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss avgivit den 24 mars 1916 och vari bland annat uttalas, att såväl maskinerier som skrov å vissa torpedkryssare och minfartyg m. fl. slitits betydligt och att dessa fartyg knappast kunna anses vara i sådant tillstånd, att de motsvara de fordringar, som böra ställas på dem såsom ingående i kustflottan, samt att såväl maskiner som särskilt skroven å jagare och torpedbåtar slitits i så hög grad att beträffande de äldre av dessa det är ovisst, om de längre böra tjänstgöra i kustflottan.

Till frågans vidare belysande hava sakkunniga sedermera infordrat uppgifter från varvscheferna i Karlskrona och Stockholm samt avdelningschefen för Göteborgsavdelningen. Av de inkomna uppgifterna har framgått, bland annat, att samtliga jagare ävensom flertalet torpedbåtar och u-båtar varit oavbrutet rustade sedan mobiliseringens början, alltså i augusti 1916 under en tid av över två år.

Sakkunniga sammanfatta sina uttalanden om fartygens förslitning på följande sätt. De förslitna fartygen kunna uppdelas i två grupper, nämligen dels sådana, vilka över huvud taget alls icke längre böra kvarstå i sjöstyrkorna utan omedelbart utgå ur dessa och ersättas, dels sådana,

som kunna kvarstå i lokalstyrkorna, om ock deras stridsvärde även i dessa styrkor icke är sådant som blivit förutsatt.

Till den förstnämnda gruppen höra nio torpedbåtar, av vilka dock två enligt av riksdagen 1914 godkänd plan avses att under alla förhållanden år 1918 utgå ur sjöstyrkorna. Återstående sju torpedbåtar böra utgå ur lokalstyrkorna och överföras till vedettbåtar eller läggas i materielreserv samt ersättas med motsvarande överflyttning från kustflottan, vilken i sin ordning bör erhålla ersättning genom nyanskaffning. I de planer för flottans förnyande, som legat till grund för 1914 års senare riksdags beslut, avsågs att för varje utrangering av tre torpedbåtar skulle ersättning ske med en jagare. De sju förslitna torpedbåtarna böra således ersättas med minst två jagare. Enär den totala årskostnaden för två jagare uppgår till i det närmaste samma belopp som den totala årskostnaden för sju torpedbåtar, förorsakar den föreslagna omsättningen av fartygsmateriel icke ökade årskostnader, i följd varav ramen för flottans utveckling enligt 1914 års beslut i detta fall icke överskrides. Ytterligare fyra torpedbåtar äro, även de, så förslitna att de rätteligen ävenledes böra utrangeras, men då de enligt beräknade livslängder ej skola förrän år 1927 utgå ur sjöstyrkorna, bör man tillsvidare räkna med deras kvarstående.

Till den andra gruppen fartyg, nämligen de som visserligen äro förslitna men likväl, och särskilt med hänsyn till flottans ringa styrka, böra tillsvidare kvarstå i lokalstyrkorna, räknas vissa torpedkryssare och minfartyg ävensom två jagare, nyssnämnda fyra torpedbåtar jämte ytterligare en torpedbåt samt viss u-båtsmateriel. Enär en del av dessa fartyg under alla förhållanden avses att år 1919 tillföras lokalstyrkorna, bör ersättning till kustflottan lämnas endast för återstoden. Denna ersättning beräknas till två lätta kryssare och två nybyggda jagare. Enär de fartyg, som enligt vad sålunda föreslagits skulle överflyttas till lokalstyrkorna, icke komme att intaga sina platser därstädes i stället för motsvarande antal utrangerade fartyg, innebär förslaget en utökning i 1914 års program. En sådan utökning måste emellertid anses nödvändigjord ej blott genom förslitningen utan ock på grund av erfarenheterna från kriget särskilt rörande behovet av lätta fartyg.

I sitt utlåtande den 6 november 1916 erinrar marinförvaltningen, att ämbetsverket vid upprepade tillfällen framhållit, hurusom flottans fartygsmateriel genom stark slitning under tjänstgöringen för neutralitetens skyddande nedgått i stridsvärde hastigare än som i 1914 års orga-

Marinförvaltningens utlåtande den 6 november 1916.

nisation beräknats. Någon minskning i flottans krigsberedskap kan för närvarande icke antagas vara möjlig. Snarare komma kraven på krigsberedskapen att ökas i mån som världskriget fortskrider, och en fortgående stegrad förslitning av fartygsmaterielen och nedsättning av dess stridsvärde är sålunda att vänta. Ersättning måste beredas för den hastigare nedsättning av stridsvärdet, som örlogsflottan till följd av mobiliseringen fått vidkännas. Sakkunnigas utredning understryker ytterligare icke blott förslitningens alltmer ökade omfattning utan även behovet av synnerligen kraftiga åtgärder för att genom ersättning av särskilt torpedfartygsmaterielen motverka den betydande nedgången i stridsvärde.

Beträffande sakkunnigas förslag i vad det avser ersättande av förslitna torpedbåtar genom nybyggnad av jagare anser ämbetsverket det vara synnerligen betänkligt att, såsom i 1914 års plan förutsattes, beräkna ersättning för tre torpedbåtar med endast en jagare. Även om jagarna var för sig kunna i ekonomiskt avseende ungefärligen jämföras med tre torpedbåtar, torde, med hänsyn till såväl krigserfarenheterna som erfarenheterna från neutralitetsvakten, inskränkningen i antalet överbattenstorpedfartyg med en dylik beräkningsgrund bliva alltför stor. Ämbetsverket anser sålunda, att ersättning bör lämnas för två torpedbåtar med en jagare. Sakkunnigas förslag att låta vissa torpedbåtar, vilka enligt sakkunnigas förklaring måste betraktas som så förslitna att de rätteligen böra såsom sådana utgå ur lokalstyrkorna, likväl kvarstå där, kan ämbetsverket ej biträda. Ämbetsverket anser nämligen, att även dessa torpedbåtar böra överföras till vedettbåtar eller läggas i materielreserv. I enlighet med vad sålunda anförts skulle ersättning för sammanlagt tolv torpedbåtar lämnas genom sex jagare, vilkas nybyggande bör snarast igångsättas.

Ämbetsverket ansluter sig till såväl sakkunnigas uppfattning, att vissa torpedkryssare och minfartyg ävensom två jagare och viss u-båtsmateriel böra kvarstå i tjänst i lokalstyrkorna som ock sakkunnigas förslag om ifrågavarande fartygs ersättande i kustflottan.

I sitt gemensamma utlåtande den 30 november 1916 yttra chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss beträffande fartygsmaterielens förslitning och ersättning för densamma genom nybyggnad följande. Den långa tid, som åtgår för krigsfartygsmaterielens förnyande, utesluter nppskov med den förslitna materielens ersättning. Myndigheterna dela marinförvaltningens uppfattning, att ersättning nu bör lämnas för sammanlagt tolv torpedbåtar samt att denna ersättning bör ske huvudsakligen i enlighet med 1914 års flottplan, sålunda i

detta fall med fyra jagare. På detta sätt kommer byggandet av sammanlagt sex jagare att erfordras för att inom kustflottan ersätta de förslitna två jagarna samt en torpedbåtsflottilj. Den av sakkunniga föreslagna anskaffningen av fyra jagare liksom den av marinförvaltningen förordade omedelbara anskaffningen av sex jagare och den av myndigheterna nu beräknade anskaffningen av likaledes sex jagare håller sig inom ramen för den flottplan, som låg till grund för 1914 års senare riksdags beslut om nybyggnader för perioden 1915—1919, varför densamma icke kan anses innebära någon principiell avvikelse från nämnda plan utan endast utgöra ett påskyndande av planens genomförande.

Genom att överföra de tolv torpedbåtarna till vedettbåtar erhålles ett ökat antal av sistnämnda båtslag, vilket erfordras för minerings- och minsvepningstjänst. Detta utgör en ytterligare anledning att så snart ske kan låta verkställa det ifrågasatta överförandet av torpedbåtar och samtidigt därmed uppbringa antalet jagare i kustflottan till den i 1914 års flottplan angivna slutsiffran.

Förslag till nyanskaffningar och nyanläggningar.

Anskaffning av fartygsmateriel.

Sakkunniga sammanfatta på följande sätt sina uttalanden beträffande anskaffning av fartygsmateriel.

Med den angivna förutsättning, att de merkostnader, som genomförandet av 1914 års program kan till följd av ökade material- och arbetspriser komma att medföra, bliva täckta genom särskilda medel, föreslå sakkunniga, i anslutning till den av 1914 års senare riksdag godkända nybyggnadsplanen och 1915 års riksdags uttalande angående u-båtsmateriel, att ett belopp av 2,000,000 kronor avses för byggande av u-båtsmateriel.

Sakkunniga föreslå vidare, att ett belopp av 4,000,000 kronor avses till nybyggnad av två jagare, vilka skulle utgöra ersättning för sju förslitna torpedbåtar.

Som ersättning i kustflottan för torpedkryssare och minfartyg ävensom för två jagare, vilka fartyg anses bära överföras till lokalstyrkorna, föreslå sakkunniga nybyggnad dels av två lätta kryssare till beräknad sammanlagd kostnad av 13,400,000 kronor, dels av två jagare för en kostnad av tillsammans 4,000,000 kronor.

Såsom nyanskaffning föreslå sakkunniga dessutom, och särskilt med ledning av erfarenheterna från kriget nybyggnad, av ytterligare u-båtsmateriel till beräknad kostnad av 2,000,000 kronor.

Sakkunniga föreslå alltså följande nyanskaffning av fartygsmateriel:

				Kronor.
1. För fullbordande av 1914 års program ...	—	—	u-båtsmateriel	2,000,000
2. Till ersättning för förslitna torpedbåtar ...	—	2 jagare	—	4,000,000
Summa fartyg, icke fordrande årskostnader utanför 1914 års program ...	—	2 jagare	u-båtsmateriel	6,000,000
3. Nyanskaffning, påkallad dels av krigets omedelbara erfarenheter och dels av förslitning, samt fordrande årskostnader utanför 1914 års program	2 lätta kryssare	—	—	13,400,000
samt	—	2 jagare	—	4,000,000
jämte	—	—	u-båtsmateriel	2,000,000
Summa	2 lätta kryssare	4 jagare	u-båtsmateriel	25,400,000

Marinförvaltningens utlåtande den 6 november 1916.

I sitt meromnämnda utlåtande den 6 november 1916 anför marinförvaltningen följande. De anskaffningskostnader, med vilka sakkunniga räknat, torde under nu rådande förhållanden i allmänhet vara för låga; kostnaderna böra ökas, för angiven u-båtsmateriel med 200,000 kronor, för varje jagare med 250,000 kronor samt för varje lätt kryssare med 1,300,000 kronor, alltså för det av sakkunniga uppställda programmet med sammanlagt 3,800,000 kronor, varigenom den av de sakkunniga beräknade anskaffningskostnaden skulle stiga från 25,400,000 kronor till 29,200,000 kronor.

Ämbetsverket ansluter sig till sakkunnigas förslag i vad beträffar nybyggnad av u-båtsmateriel.

Ersättningen för förslitna torpedbåtar genom nybyggnad av jagare anser ämbetsverket, såsom förut nämnts, icke kunna sättas lägre än till sex jagare i stället för av sakkunniga föreslagna två jagare. Sistnämnda belopp, 29,200,000 kronor bör därför ökas med 9,000,000 kronor till 38,200,000 kronor. Därest emellertid den av ämbetsverket ifrågasatta utvecklingen av jagartypen med hänsyn till sjöduglighet, fart och bestyckning skall äga rum, bör kostnaden per jagare ökas med i runt tal 500,000 kronor eller för av ämbetsverket föreslagna åtta jagare med 4,000,000 kronor, varigenom totalkostnaden för nyanskaffningar av fartygsmateriel stiger till 42,200,000 kronor.

Chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss anse, som nämnt, att ersättning för förslitna torpedbåtar bör ske med fyra jagare och för två förslitna jagare med två nybyggda jagare, alltså med sex nybyggda jagare. Med de av marinförvaltningen beräknade priserna och den ifrågasatta förbättringen å jagartypen skulle alltså det av myndigheterna förordade nybyggnadsprogrammet draga en kostnad av sammanlagt 36,700,000 kronor.

Chefens för marinstaben och inspektörens av flottans övningar till sjöss utlåtande den 30 november 1916

Nyanläggningar och nyanskaffningar för det fasta kustförsvaret.

I sitt betänkande anföra sakkunniga bland annat, att på grund av finansiella skäl, som gjorde sig gällande vid framläggandet av 1914 års plan, kustfästningarnas behov av kraftigt svårt artilleri endast delvis komme att enligt nämnda plan tillgodoses. Sakkunniga anse med ledning av krigserfarenheterna att ytterligare viss anskaffning av svårt artilleri för det fasta kustförsvaret erfordras. Vidare framhålles behovet av luftkanoner till skydd för vissa viktigare försvarsanstalter inom kustfästningarna. För tillgodoseende av nämnda behov föreslå sakkunniga nyanläggningar och nyanskaffningar för kustfästningarna till ett sammanlagt belopp av 2,155,000 kronor. I samband härmed erforderliga årskostnader beräknas uppgå till omkring 55,000 kronor.

Sakkunnigas betänkande den 15 augusti 1916.

Marinförvaltningen förklarar i utlåtandet den 6 november 1916 sig biträda sakkunnigas uttalanden och förslag i fråga om nyanläggningar och nyanskaffningar för det fasta kustförsvaret, dock att sammanlagda kostnaden härför till följd av prisstegringar måste beräknas uppgå till 3,575,000 kronor.

Marinförvaltningens utlåtande den 6 november 1916.

I sitt utlåtande den 30 november 1916 tillstyrka chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss de sakkunnigas förslag beträffande nyanläggningar och nyanskaffningar för det fasta kustförsvaret.

Chefens för marinstaben och inspektörens av flottans övningar till sjöss utlåtande den 30 november 1916.

Chefen för kustartilleriet har icke något att erinra mot sakkunnigas förslag, såvitt angår det fasta kustförsvaret, men hemställer därutöver om anskaffning av ytterligare luftkanoner och särskilda flygbåtar för kustfästningarna ävensom av vedettbåtar.

Chefens för kustartilleriet yttrande den 29 december 1916.

Ej heller chefen för fortifikationen har något att erinra mot sakkunnigas förslag i fråga om det fasta kustförsvarets stärkande.

Chefens för fortifikationen yttrande den 4 januari 1917.

Chefens för
generalstabens
yttrande den
17 januari
1917.

I sitt yttrande den 17 januari 1917 har chefen för generalstabens icke haft något att erinra mot nu ifrågavarande förslag rörande det fasta kustförsvarets stärkande, men i samband härmed framställt visst förslag till ändring i 1914 års plan för det fasta kustförsvarets stärkande.

Nyanskaffning för marinens flygväsende.

Chefens för
marinstabens
skrivelse den
8 februari
1916, marin-
förvaltningens
utlåtande den
21 februari
1916 samt
marinförvalt-
ningens,
chefens för
marinstabens
och inspektö-
rens av flottans
övningar till
sjöss yttrande
den 24 mars
1916.

I skrivelse den 8 februari 1916 framlade chefen för marinstaben en uppsättningsplan för marinens flygväsende, i vilken avsågs, att det-samma skulle uppbringas till visst antal flygbåtar, hälften tunga och de övriga lätta. Därjämte borde uppföras vissa förvaringsskjul för flyg-båtar samt anskaffas motorbåtar och motorjollar för flygväsendet. Här-över avgav marinförvaltningen den 21 i samma månad utlåtande, däri ämbetsverket förklarade sig icke hava något väsentligt att mot nämnda plan erinra, men att, huvudsakligen med hänsyn till möjligheten av en av pågående krig betingad typförändring, uppsättningen borde för-delas på tre år. För planens genomförande erforderliga medel, i den mån sådana icke redan funnes tillgängliga, hade beräknats till 973,100 kronor. I gemensamt yttrande den 24 mars 1916 uttalade marinförvalt-ningen, chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss, att det vore synnerligen angeläget, att marinens flygväsende med det snaraste bragtes i överensstämmelse med meromnämnda plan, men att enahanda belopp, 135,000 kronor, som hos 1916 års riksdag för flygbåtsmateriel äskats på extra stat för år 1917, borde även uppföras på extra stat för år 1918, varigenom den återstående behovssumman nedginge till (973,100—135,000 =) 838,100 kronor.

Proposition
nr 219 år
1916.

I proposition nr 219 år 1916 föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att till anskaffande av materiel m. m. för marinens flygväsende bevilja ett anslag av 838,100 kronor och därav för år 1917 anvisa ett belopp av 120,100 kronor. Sistnämnda belopp var avsett till anordnande av för-varingsskjul för flygbåtar m. m.

Riksdagens
skrivelse nr
219 år 1916.

Kungl. Maj:ts framställning vann, såsom framgår av riksdagens skrivelse nr 219 år 1916, endast i så måtto riksdagens bifall, att ett belopp av 120,100 kronor beviljades till anordnande av förvaringsskjul för flygbåtar m. m.

Sakkunnigas
betänkande
den 15 augusti
1916.

Sakkunniga hava i sitt betänkande den 15 augusti 1916 beräknat behovet av flygbåtar för marinens flygväsende till samma antal som i chefens för marinstaben förut anmärkta skrivelse den 8 februari 1916.

Behovet av nyanskaffning hava sakkunniga uppskattat med tagen hänsyn till flygbåtars beräknade livslängd samt till förefintligheten redan nu av visst antal mobiliseringsbara flygbåtar.

Erfarenheten från tjänstgöringen vid de av flottan sedan hösten 1914 bemannade flygstationerna har givit vid handen, att dessa nödvändigtvis måste förfoga över sjövärdiga, relativt snabbgående motorbåtar. Dessa båtars uppgift skulle i huvudsak bestå i att vid behov bogsera flygbåten, att vid mindre haverier tillföra densamma sådana reservdelar, som ej kunna medföras under flygningen, att å vissa förut bestämda platser inom spaningsområdet möta med för komplettering av förråden avsedda oljor och ammunition m. m. samt att vid allvarsammare haverier av flygbåten hastigt och med minsta kostnader bärga densamma.

Sakkunniga erinra om, att 1916 års riksdag anvisat 135,000 kronor å extra stat för år 1917, och förutsätta, att även för år 1918 ett motsvarande belopp eller 135,000 kronor bliver av 1917 års riksdag beviljat, allt för byggande av flygbåtsmateriel (jämför statsverkspropositionen år 1917, femte huvudtiteln, sid. 110). Medelsbehovet utöver dessa 270,000 kronor beräknas uppgå till 643,000 kronor.

Från och med år 1919 skulle enligt denna plan en normal omsättning av flygbåtsflottan med visst antal flygbåtar om året kunna taga sin börjau; den härför erforderliga årliga anskaffningskostnaden beräknas till 425,000 kronor. Den årliga underhållskostnaden beräknas uppgå till 75,000 kronor, i vilken summa även underhållet av flygväsandets motorbåtar bör kunna inrymmas. Sammanlagda årliga nyanskaffnings- och underhållskostnaderna för flygväsandets materiel kommer på så sätt från och med år 1919 att uppgå till 500,000 kronor.

Vad sedan angår behovet av förvaringsskjul för flygbåtsmaterielen, så hava i Karlskrona och Göteborg redan, med anlitande av medel, som för ändamålet stått till förfogande, fasta flygskjul uppförts, och vid Gustafsviks örlogsdepå kommer i sammanhang med övriga anläggningar därstädes att byggas dylika förvaringsskjul. Då det ur beredskapssynpunkt måste betraktas som en stor fördel att hava ett visst antal flygbåtar redan i fredstid förlagda i omedelbar närhet av den plats, å vilken de i händelse av mobilisering skola träda i tjänst, bör en fredsförläggning till ovannämnda platser av visst antal båtar för vartdera stället genomföras, varigenom jämväl vinnes den fördelen, att ytterligare tillbyggnad av flygskjulen å Stockholms varv, utöver vad som av 1916 års riksdag beslutats, ej skulle bliva erforderlig.

Ett visst antal flygbåtar förutsättes skola tilldelas depåfartyget Skagul med tillhörande tälthangar jämte prämar. Därvid bör tagas i över-

vägande, huruvida icke å detta fartyg anordningar kunna vidtagas för möjliggörande av uppställning ombord av ett antal lätta flygbåtar.

Återstående flygbåtar beräknas kunna härbärgeras i redan befintliga skjul i Stockholms skärgård och vid Öresund samt i ytterligare ett skjul, som, enligt vad sakkunniga inhämtat, lär på frivillighetens väg komma att inom kort uppföras å Gottland.

Bemanningen för flygbåtarna torde till stor del kunna uttagas bland värnpliktiga, som före fredstjänstgöringens inträde förvärvat sig härför erforderliga grundläggande färdigheter, och som under sin tjänstgöring vid flygväsendet sedermera erhållit fortsatt utbildning. Stambemanningen kan härigenom begränsas i vad beträffar officerspersonalen till den, som i hemliga bilagan till propositionen nr 60 år 1914 angavs såsom behöfelig, men antalet flygbåtsmaskinister behöver ökas med 2 utöver vad som angivits i nyssnämnda bilaga. Årskostnaderna för dessa flygbåtsmaskinister beräknas till omkring 2,450 kronor. Kostnaderna för stampersonalens fredsövningar, vilka böra pågå året om, beräknas utgå från ordinarie anslagen till krigsberedskap och övningar.

Marinförvaltningens utlåtande den 6 november 1916.

Marinförvaltningen biträder i sitt utlåtande den 6 november 1916 sakkunnigas förslag i vad rör nyanskaffning av flygbåtar och underhållet av flygmaterielen. Ifrågasatta anordningen å depåfartyget Skagul för uppställande av flygbåtar anser ämbetsverket däremot icke böra komma till utförande.

Chefens för marinstaben och inspektörens av flottans övningar till sjöss utlåtande den 30 november 1916.

Chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss tillstyrka i sitt utlåtande den 30 november 1916 den anskaffning av flygbåtar, som föreslagits av sakkunniga, samt betona önskvärdheten av en allsidig utredning angående luftvapnets uppgifter inom riksförsvaret, på det att detta vapen må hastigast möjligt uppnå den utveckling, som betingas av dess alljämt växande betydelse för krigföringen.

Chefens för kustartilleriet utlåtande den 29 december 1916.

I utlåtandet den 29 december 1916 framställer chefen för kustartilleriet vissa särskilda krav angående flygmateriel, som bör avses att medverka vid kustfästningarnas försvar, ävensom angående dylik materiels bemanning. I övrigt har chefen för kustartilleriet icke haft något att erinra mot sakkunnigas ifrågasatt förslag.

Marinförvaltningens skrivelse den 17 januari 1917.

Nu har emellertid marinförvaltningen i skrivelse den 17 januari 1917 anmält, att, sedan ovan anförda planer för anskaffning av flygbåtsmateriel uppgjorts, en del omständigheter inträffat, som oavvisligen kräva en omläggning av dessa planer i vad angår *flygbåts-*

typerna, om den för marinens flygvapen önskade effektiviteten verkligen skall vinnas. Marinförvaltningens nämnda skrivelse är i huvudsak av följande innehåll.

På den militära flygteknikens område hava erfarenheterna tydligen påvisat nödvändigheten av att övergå till flygbåtar av väsentligt större, kraftigare och snabbare typ än vad för helt kort tid tillbaka ansågs behöfligt. Det är uppenbarligen av största vikt att vårt land ej på ifrågasvarande område från början kommer att intaga en efterhandsställning. Det står nu klart, att de föreslagna båda typerna var för sig böra göras kraftigare, snabbare och mera sjövärdiga än vad i förutnämnda planer på materielens dåvarande ståndpunkt ansågs behöfligt, och detta kan endast vinnas genom att väsentligt utöka motorstyrkan. Av denna anledning uppställas för såväl den tunga som den lätta typen vissa krav, som marinförvaltningen anser böra med nödvändighet tillgodoses.

Givetvis komma ifrågasatta förändringar av den till anskaffning föreslagna materielen att förorsaka avsevärt ökade anskaffningskostnader, icke minst på grund av de alltjämt stegrade materialpriserna. Uppsättningen bör ske under loppet av tre år, varigenom flygbåtar, som uppsätts i första omgången, efter tre år kunna överföras till övningsmateriel, samtidigt som ersättning lämnas genom nybyggnad av motsvarande antal.

De anslag, som för en lämplig fördelning av anskaffningen erfordras, skulle för år 1917 belöpa sig till sammanlagt 938,000 kronor. Om från denna summa drages av 1916 års riksdag anvisat belopp å extra stat för år 1917 för byggande av flygbåtsmateriel 135,000 kronor, återstår ett anslagsbehov för år 1917 av 803,000 kronor. För år 1918 skulle erfordras tillhoppa 875,000 kronor. Om från denna summa drages det av Kungl. Maj:t hos innevarande års riksdag äskade ännu ej beviljade anslaget till flygbåtsmateriel för år 1918 eller 135,000 kronor, återstår ett anslagsbehov för 1918 av 740,000 kronor. För år 1919 skulle erfordras tillhoppa 875,000 kronor.

Den totala kostnaden för anskaffande av flygbåtsmateriel för marinen under åren 1917—1919 skulle enligt detta förslag uppgå till 2,688,000 kronor, varav 135,000 kronor redan äro beviljade och 135,000 kronor av riksdagen äskade. Därefter skulle från och med år 1920 ske en årlig ersättning till en kostnad av 875,000 kronor. Underhållskostnaden för nämnda flygbåtsmateriel torde tillsvidare och intill dess praktisk erfarenhet vunnits kunna i överensstämmelse med sakkunnigas förslag beräknas till sammanlagt 75,000 kronor per år.

Marinförvaltningen hemställer, att vid uppgörande av plan för sjöförsvarets stärkande den sålunda gjorda förnyade utredningen måtte läggas till grund för beräkning av flygvapnets medelsbehov, utöver för år 1917 beviljade och för år 1918 i statsverkspropositionen begärda belopp, tillhopa 270,000 kronor.

Chefens för
marinstaben
yttrande den
2 februari
1917.

I yttrande den 2 februari 1917 instämmer chefen för marinstaben till fullo i den av marinförvaltningen uttalade åsikten, att det ej kan anses tillrådligt att nu anskaffa flygplan, som ej stå på höjdpunkten av utveckling, samt tillstyrker det förslag till ökande av våra projekterade flygbåtars stridsvärde, som av marinförvaltningen framställts.

Som marinförvaltningens förslag endast omfattar *typfrågan*, utan att någon ökning av antalet flygbåtar utöver de i planerna upptagna förutsättes, lär personalbehovet ej härigenom undergå någon förändring.

Det av chefen för kustartilleriet framställda kravet angående flygbåtsmateriel, som avses att medverka vid kustfästningarnas försvar, bör kunna tillgodoses inom ramen av här ifrågavarande organisation av marinens flygväsende.

Artilleriammunition för flottan.

Marinförvaltningens och chefens för marinstaben skrivelse den 7 december 1915.

I skrivelse den 7 december 1915 hava marinförvaltningen och chefen för marinstaben med åberopande av erfarenheterna från det pågående kriget framhållit nödvändigheten av ökad tillgång till reservammunition samt beräknat kostnaderna för föreslagen ökning till sammanlagt 4,050,000 kronor.

Marinförvaltningens, chefens för marinstaben och inspektörens av flottans övningar till sjöss yttrande den 24 mars 1916.

Marinförvaltningen, chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss hava i yttrande den 24 mars 1916 anslutit sig till nyss omförmälta, i skrivelse den 7 december 1915 framlagda beräkningar och tillika anfört, att i första hand de nya pansarbåtarnas ammunitionstillgång borde förstärkas med $\frac{1}{4}$ utredning till beräknad kostnad av 540,000 kronor.

Proposition nr 219 år 1916.

I proposition nr 219 år 1916 föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att till anskaffande av artilleriammunition för stridsfartygen bevilja ett anslag av 540,000 kronor.

Såsom framgår av riksdagens skrivelse nr 219 år 1916 vann Kungl. Maj:ts framställning i berörda hänseende för det dåvarande icke riksdagens bifall.

Riksdagens skrivelse nr 219 år 1916.

Under erinran att riksdagen år 1916 icke funnit sig kunna bifalla Kungl. Maj:ts framställning såvitt anginge anskaffande av artilleriammunition för stridsfartygen, hemställa sakkunniga i sitt betänkande den 15 augusti 1916, att ifrågakvarande anskaffning måste åvägabringas, på det att förråden skola kunna uppnå den storlek som av de sjömilitära myndigheterna angivits. Bland de behov, som närmast böra fyllas, upptaga sålunda också sakkunniga en anskaffning enligt myndigheternas förslag till beräknad kostnad av 540,000 kronor.

Sakkunnigas betänkande den 15 augusti 1916.

Marinförvaltningen anför i sitt utlåtande den 6 november 1916, att anskaffningen av artilleriammunition för fartygen alltjämt bör fortgå i syfte att stärka förefintliga förråd. Med hänsyn till dels svårigheten att i förväg beräkna åtgången av olika slags ammunition och de stora kostnaderna, som ammunitionens anskaffning föranleder samt möjligheten att vid ett krigsutbrott forcera tillverkningen av åtminstone vissa slags ammunition dels nödvändigheten av att i största utsträckning använda de medel, som kunna avses för flottan, till nybyggnad av fartyg såsom ersättning för försliten materiel, finner ämbetsverket, att närmast behöfelig anskaffning av artilleriammunition för stridsfartyg bör begränsas att omfatta den, som av sakkunniga avses. Beräknade kostnaden härför bör emellertid på grund av prisstegringar ökas från 540,000 kronor med 75 procent till 945,000 kronor.

Marinförvaltningens utlåtande den 6 november 1916.

Artilleriammunition för kustfästningarna.

Marinförvaltningen och chefen för marinstaben upptaga i sin omnämnda skrivelse den 7 december 1915 kostnaden för erforderlig anskaffning av artilleriammunition för kustfästningarna till 5,018,000 kronor. Som emellertid tillgängliga medel icke ansågos medgiva en dylik anskaffning, föreslogo sedermera samma myndigheter i skrivelsen den 24 mars 1916 gemensamt med inspektören av flottans övningar till sjöss och efter chefens för kustartilleriets hörande, att till artilleriammunition för kustfästningarna skulle avses ett belopp av 500,000 kronor.

Marinförvaltningens och chefens för marinstaben skrivelse den 7 december 1915 samt samma myndigheters jämte inspektörens av flottans övningar till sjöss skrivelse den 24 mars 1916.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 219 till 1916 års riksdag äskades för berörda ändamål i överensstämmelse med myndigheternas förslag 500,000 kronor, som av riksdagen beviljades.

Proposition nr 219 år 1916 och riksdagens skrivelse nr 219 samma år.

Sakkunnigas
betänkande
den 15 augu-
sti 1916.

Sakkunniga anföra i sitt betänkande den 15 augusti 1916, att de icke haft anledning att föranstalta om ytterligare utredning i förevarande ärende utan beräkna således det till anskaffning av artilleriammunition för kustfästningarna erforderliga beloppet till (5,018,000 — 500,000 =) 4,518,000 kronor. Ifrågavarande anskaffning upptages emellertid icke bland de behov, som anses nu närmast böra tillgodoses.

Minor för flottan.

Marinförvalt-
ningens och
chefers för
marinstaben
skrivelse den
7 december
1915 och
samma myn-
digheters
jänte inspek-
törens av
flottans öv-
ningar till
sjöss skrivelse
den 24 mars
1916.

Marinförvaltningen och chefen för marinstaben anförde dels i skrivelse den 7 december 1915 dels i skrivelse gemensamt med inspektören av flottans övningar till sjöss den 24 mars 1916, att ett behov av minor för flottan föreläge till beräknad kostnad av 3,270,000 kronor. Den anskaffning, som i första hand ansåges erforderlig, beräknades till en kostnad av 810,000 kronor, däri inbegripna vissa kostnader för minförrådshus.

Proposition nr
219 år 1916.

I proposition nr 219 år 1916 föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att till anskaffande av minor och anordnande av erforderliga minförrådslokaler för flottan bevilja ett belopp av 810,000 kronor.

Riksdagens
skrivelse nr
219 år 1916.

Såsom framgår av riksdagens skrivelse nr 219 år 1916 vann Kungl. Maj:ts framställning i berörda hänseende riksdagens bifall.

Sakkunnigas
betänkande
den 15 augu-
sti 1916.

Sakkunniga hemställa i sitt betänkande den 15 augusti 1916, att återstående anskaffningar av minor måtte åvägabringas, på det att förråden skola kunna uppnå den storlek, som av de sjömilitära myndigheterna angivits såsom behövlig.

Marinförvalt-
ningens
utlåtande
den 6 novem-
ber 1916.

I sitt utlåtande den 6 november 1916 yttrar marinförvaltningen, att kostnaden för anskaffning av minor numera måste till följd av dels ökade materialkostnader och dels planlagda nytillkomna mineringar sättas högre än till det av sakkunniga förordade beloppet, 3,270,000 kronor. Ämbetsverket påvisar vikten av en snar anskaffning av minor och hänvisar för övrigt till sin gemensamt med chefen för marinstaben samma den 6 november 1916 avgivna särskilda utredning i ärendet (se nedan).

Chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss tillstyrka i sitt utlåtande den 30 november 1916 de av sakkunniga föreslagna anskaffningarna av minor för flottan samt instämma med ämbetsverket i dess yrkande om snar dylik anskaffning.

Chefens för marinstaben och inspektörens av flottans övningar till sjöss utlåtande den 30 november 1916.

Marinförvaltningens och chefens för marinstaben nyss åberopade särskilda utredning den 6 november 1916 innehåller detaljerad beräkning över såväl tillgången som behovet därutöver av minor för flottan. Kostnaden för sålunda förslagen nyanskaffning beräknas uppgå till sammanlagt 4,370,000 kronor, däri inberäknat ett mindre belopp för anskaffning av reservdelar. Anskaffningen föreslås av ämbetsverket att uppdelas på tre omgångar (år), därvid kostnaderna för de olika omgångarna skulle bli 1,470,000, 1,450,000 och 1,450,000 kronor.

Marinförvaltningens och chefens för marinstaben utredning den 6 november 1916.

Minor för kustfästningarna.

Marinförvaltningen och chefen för marinstaben upptaga i skrivelse den 7 december 1915 kostnaden för erforderlig anskaffning av minor för kustfästningarna till 1,100,000 kronor. Som emellertid tillgängliga medel icke ansågos medgiva en dylik anskaffning, föreslogo samma myndigheter sedermera i skrivelse den 24 mars 1916 gemensamt med inspektören av flottans övningar till sjöss och efter chefens för kustartilleriet hörande, att till minor jämte minförrädslokaler för kustfästningarna skulle avses ett belopp av 475,000 kronor.

Marinförvaltningens och chefens för marinstaben skrivelse den 7 december 1915 och samma myndigheters jämte inspektörens av flottans övningar till sjöss skrivelse den 24 mars 1916.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 219 till 1916 års riksdag äskades för berörda ändamål i överensstämmelse med myndigheternas förslag 475,000 kronor. Härav beviljade riksdagen emellertid endast en del, nämligen 285,000 kronor.

Proposition nr 219/1916 och riksdagens skrivelse nr 219 samma år.

Sakkunniga anföra i sitt betänkande den 15 augusti 1916, att de icke haft anledning att föranstalta om ytterligare utredning i förevarande ärende utan beräkna det till anskaffning av minor för kustfästningarna erforderliga beloppet till (1,100,000 — 285,000 =) 815,000 kronor.

Sakkunnigas betänkande den 15 augusti 1916.

Myndigheternas yttranden. Mot sakkunnigas ifrågavarande förslag hava myndigheterna icke haft något att erinra.

Minsvepningsmateriel.

Sakkunnigas betänkande den 15 augusti 1916. Sakkunniga anföra i sitt betänkande beträffande minsvepningsmateriel, att det utexperimenterade nya svepet synes vara lämpligt och att således materiel frågan i vad som rör konstruktionen är tillfredsställande löst. Framhållande vikten av fortsatt anskaffning av minsvep, anse sig sakkunniga icke för närvarande böra göra några vidare framställningar i ärendet.

Marinförvaltningens utlåtande den 6 november 1916. I sitt utlåtande den 6 november 1916 uttalar marinförvaltningen, att materiel för minors undanröjande snarast möjligt bör i erforderlig utsträckning göras tillgänglig, och föreslår med hänvisning till förutnämnda underdåniga skrivelse den 29 september 1916 anskaffning av det antal minsvep, som anses nödvändigt för behovets fyllande.

Chefens för marinstaben och inspektörens av flottans övningar till sjöss utlåtande den 30 november 1916. Chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss utlåtande den 30 november 1916 ansluta sig i sitt gemensamma utlåtande den 30 november 1916 till de av marinförvaltningen gjorda uttalanden.

Torpeder.

Proposition nr 219 år 1916. I proposition nr 219 år 1916 föreslog Kungl. Maj:t riksdagen, att till anskaffning av torpeder bevilja ett anslag av 850,000 kronor.

Riksdagens skrivelse nr 219 år 1916. Såsom framgår av riksdagens skrivelse nr 219 år 1916 vann Kungl. Maj:ts framställning för det dåvarande icke riksdagens bifall.

Sakkunnigas betänkande den 15 augusti 1916. Sakkunnigas betänkande den 15 augusti 1916 innehåller en detaljerad utredning rörande torpedförrådets storlek och behovet av desammas utökning. Kostnaden för den av sakkunniga föreslagna nyanskaffning beräknas till sammanlagt 2,781,000 kronor.

Marinförvaltningens utlåtande den 6 november 1916. Marinförvaltningen anför i sitt utlåtande den 6 november 1916, att de av sakkunniga utförda beräkningarna angående behovet av torpeder överensstämmer med de beräkningar, som framlagts i marinförvaltningens

och chefens för marinstaben gemensamma underdåniga utlåtande den 7 december 1915. Med erinran hurusom särskilt tillkallade sakkunniga för utredande av frågan angående anläggning av en torpedverkstad inne i landet (här nedan benämnda *verkstadssakkunniga*) utgått från en annan beräkningsgrund vid bestämmandet av det behöfliga antalet torpeder, förklarar ämbetsverket sig skola framdeles avgiva särskilt utlåtande över de olika beräkningsgrunderna men anför emellertid, att erfarenheterna från nu pågående krig tydligtvis peka mot ett långt större behov av torpeder än man förut räknat med.

De genom nådiga breven den 21 januari och 10 mars 1916 tillkallade sakkunniga, verkstadskunniga, göra i sitt den 14 juli 1916 avgivna betänkande en beräkning över det antal 45 cm. torpeder, som intill år 1920 bör anskaffas, men följa härvid andra grunder än såväl de, vilka föreligga i flottans torpedutredningsreglemente, efter vars fastställande torpeden fått en långt vidsträcktare användning än tillföre, som ock de, vilka tillämpats av marinförvaltningen och chefen för marinetaben i deras nyss åberopade skrivelse den 7 december 1915. Verkstadssakkunnigas betänkande innehåller detaljerad beräkning över det antal torpeder, som för varje fartygstyp bör ingå i en utredning, ävensom det antal utredningar av mobiliserings- och reservtorpeder som bör förefinnas för de olika fartygstyperna. Med ledning härav och med hänsyn tagen till sannolik förlustprocent under övningsskjutningar m. m. uppskatta verkstadssakkunniga det antal torpeder, som intill år 1920 bör enligt deras beräkningsgrunder vara — utöver befintligt förråd — anskaffat, till en siffra, som med inemot 50 % överstiger det antal som i sådant hänseende beräknats av marinförvaltningen och chefen för marinstaben i deras meromnämnda skrivelse den 7 december 1915.

Genom nådiga breven den 21 januari och 10 mars 1916 tillkallade sakkunnigas betänkande den 14 juli 1916 (verkstadssakkunniga).

I särskilt utlåtande den 17 januari 1917 över verkstadssakkunnigas betänkande ansluter sig marinförvaltningen helt och hållet till verkstadssakkunnigas uttalanden. Visserligen, anför marinförvaltningen, hava verkstadssakkunniga intill 1920 års ingång beräknat större behov av torpeder än som av marinförvaltningen och chefen för marinstaben beräknats i meromnämnda skrivelse den 7 december 1915, men marinförvaltningen har intet att erinra mot verkstadssakkunnigas beräkningsgrunder, särskilt som förbrukningen av torpeder antagligen blir betydligt större än vad som hittills beräknats.

Marinförvaltningens utlåtande den 17 januari 1917.

Chefens för
marinstaben
utlåtande den
22 januari
1917.

I utlåtande den 22 januari 1917 biträder chefen för marinstaben de av verkstadssakkunniga gjorda uttalandena och yttrar, att med hänsyn till den betydande omsättning av torpeder, som karakteriserar det pågående sjökriget, utredning redan nu bör igångsättas av den i arbete varande krigsmaterielkommissionen rörande åtgärder för torpedtillverkningens ytterligare uppdrivande efter krigsutbrott.

Torpedverkstad m. m.

Chefens för
marinstaben
skrivelse den
25 november
1915.

I en den 25 november 1915 dagtecknad skrivelse har chefen för marinstaben framhållit, att torpedverkstaden i Karlskrona har ett alltför utsatt läge samt att verkstadens tillverkningsmöjligheter oavsett nämnda förhållande icke torde kunna fylla de anspråk, som med nuvarande torpedfartyg böra under krig ställas på verkstaden.

Marinförvalt-
ningens
skrivelse den
7 december
1915.

I underdånig skrivelse den 7 december 1915 anmälde marinförvaltningen behovet av en ny torpedverkstad och angav kostnaden för en sådan anläggning till 750,000 kronor. Ämbetsverket erinrar härvid, att medel finnas beviljade för visst antal torpeder men att härutöver fördras intill utgången av år 1919 en nyanskaffning, vilken icke av torpedverkstaden i Karlskrona kan till nyssnämnda tid åvägbringas, i följd varav särskilda åtgärder måste för ändamålet vidtagas.

Marinförvalt-
ningens
utlåtande den
16 december
1915.

I utlåtande den 16 december 1915 över chefens för marinstaben nyssnämnda skrivelse den 25 november samma år uttalar marinförvaltningen, att det är av största vikt att en ny torpedverkstad bliver anlagd samt hemställer om tillkallande av sakkunniga för frågans lösande.

Nådigt beslut
den 21 janu-
ari 1916.

Närmast med föranledande av nämnda skrivelser bemyndigade Kungl. Maj:t genom nådigt beslut den 21 januari 1916 chefen för sjöförsvarsdepartementet att tillkalla högst fem sakkunniga personer för att verkställa utredning och uppgöra förslag rörande anläggning av ny torpedverkstad jämte torpedförrådsbyggnad, förutom den vid flottans station i Karlskrona befintliga.

I anledning härav tillkallade jag kommandörkaptenerna J. G. Ekelund och C. C. A. Fallenius, stationsingenjören C. A. Holmgren samt torpedingenjören E. F. Elmqvist att verkställa förenämnda arbete.

Nådigt beslut
den 10 mars
1916.

Genom nådigt beslut den 10 mars 1916 uppdrog Kungl. Maj:t åt nyssnämnda sakkunniga att därjämte verkställa utredning, huruvida staten borde övertaga tillverkningen av för arméns och marineus flyg-

väsande erforderliga flygmotorer samt huruvida i så fall med denna tillverkning borde förenas tillverkning jämväl av flygplan för militärt ändamål; samtidigt bemyndigades chefen för sjöförsvarsdepartementet att tillkalla ytterligare två personer för att biträda vid fullgörandet av sakkunnigas sålunda utvidgade uppdrag.

På grund härav tillkallade jag majoren vid fortifikationen K. A. B. Amundson och kommandörkaptenen G. Unger att deltaga i oförmålt utredning.

I förutnämnda skrivelse den 24 mars 1916 framhöllo marinförvaltningen, chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss nödvändigheten av att åtgärder vidtoges för åstadkommande inom landet av ökad tillverkning av torpeder samt föreslogo, under erinran om den pågående utredningen, att för detta ändamål måtte avses ett belopp av 750,000 kronor.

Marinförvaltningens, chefens för marinstaben och inspektörens av flottans övningar till sjöss skrivelse den 24 mars 1916.

I proposition nr 219 år 1916 föreslog Kungl. Maj:ts riksdagen att till anläggning av en torpedverkstad jämte torpedförrådsbyggnad bevilja ett anslag av 750,000 kronor. I skrivelse nr 219 år 1916 anförde riksdagen, att den av Kungl. Maj:ts igångsatta utredningen i frågan ännu icke var slutförd, samt upptog icke beloppet bland de anslag, som riksdagen för det dåvarande ansåg sig böra bevilja.

Kungl. Maj:ts proposition nr 219 år 1916 samt riksdagens skrivelse nr 219 samma år.

De genom nådiga besluten den 21 januari och 10 mars 1916 tillkallade sakkunniga, verkstadssakkunniga, hava i sitt den 14 juli 1916 avgivna betänkande lämnat dels utredning och förslag beträffande anläggning av en ny torpedverkstad och torpedförrådsbyggnad och dels utredning och förslag beträffande statens upptagande av egen flygmotor- och flygplantillverkning.

Genom nådiga beslut den 21 januari och 10 mars 1916 tillkallade sakkunnigas betänkande den 14 juli 1916 (verkstadssakkunniga).

För att erhålla en tillförlitlig utgångspunkt för beräkning av omfånget av förestående torpedanskaffningar samt för erforderliga verkstads- och förrådsanläggningar verkställa dessa sakkunniga till en början en beräkning över antalet vid 1919 års slut behövliga 45 cm. torpeder, samt anföra därefter bland annat följande. För fyllandet av det utav verkstadssakkunnige såsom behövt antalet torpeder kan någon anskaffning från utlandet icke ifrågakomma så länge kriget varar, och även därefter torde anskaffningen utifrån bliva förenad med svårigheter. Dess-

Verkstads-sakkunnigas utredning och förslag beträffande anläggande av en ny torpedverkstad och torpedförrådsbyggnad.

utom bliver tillverkning inom landet långt billigare än leverans från utlandet. Erfarenheterna från torpedfabriken i Karlskrona visa, att besparingen uppgår till omkring 4,000 kronor per torped. Av såväl militära som ekonomiska skäl är det därför ej tillrådligt att bygga någon torpedanskaffning på leveranser från utlandet.

Vad beträffar det antal torpeder, som från och med år 1920 kan bliva erforderligt att anskaffa, har verkställts en ungefärlig beräkning, grundad på det fartygsbyggnadsprogram, som för perioderna 1920—1934 omnämnas i Kungl. Maj:ts proposition nr 60 till 1914 års senare riksdag, därvid tillika tagits vederbörlig hänsyn dels till erforderlig förlustprocent och dels till en med anledning av torpedernas begränsade livslängd nödvändig omsättning av förråden. Därest ny torpedverkstad kommer till stånd, bör den utrustas så att den kan tillverka även torpedtuber.

Vid beräkning av erforderligt förrådsutrymme för förvaring av torpeder bör hänsyn tagas till gällande övningsplan, då nämligen rustade fartyg skola hava sina torpedutredningar ombord. Behovet av förrådsbyggnader bör tillgodoses endast i mån detsamma framträder, och beräkningen bör således gälla allenast det antal torpeder, som vid 1920 års ingång bör förefinnas, minskat med det antal torpeder, som skall förvaras ombord.

Följande alternativ kunna för fullt tillgodoseende av torpedbehovet tagas under omprövning.

I. *Utvidgning av torpedverkstaden i Karlskrona genom tillbyggnad.* På grund av fabriken utsatta läge blir det nödvändigt att vid krigstillfälle flytta maskiner och verktyg m. m. till skyddad plats inne i landet, där torpedtillverkningen under kriget kan fortgå och där även torpedförråd jämte skjutbro bör ordnas. Anläggningskostnaderna beräknas uppgå till 1,200,800 kronor, och tillverkningskostnaden per torped med före kriget gällande materialpris till respektive 7,674 och 8,853 kronor, beroende på om amorterings- och räntekostnader undantagas eller medräknas. Med de i juli 1916 gällande materialpriser ökas kostnaden i båda fallen med omkring 3,000 kronor.

II. *Utvidgning av verkstaden vid Stockholms torpeddepartement i sådan omfattning, att fullständig torpedtillverkning där kan bedrivas.* Gjorda undersökningar visa, att å varvets nuvarande område erforderlig plats icke kan avses för en sådan utvidgning. Visserligen är frågan om utvidgning eller förflyttning av Stockholms varv ännu icke avgjord, men platsen för varvet i Stockholms närhet torde härvid icke i avsevärd grad komma att inverka på kostnadsberäkningarna för anordnande av ifrågavarande torpedtillverkning. Till grund för beräkningarna läggas

emellertid kostnaderna för den utvidgning av torpeddepartementets föreslagna anläggningar, som erfordras för den meromnämnda torpedtillverkningen, därest varvet förlägges till Kaknäs. Anläggningskostnaderna, innefattande jämväl kostnader för torpedskjutstation och torpedförrådsbyggnad (å Karlsborg), beräknas uppgå till 1,609,880 kronor, och kostnaden per torped, oberäknat amorterings- och räntekostnader till 8,389 kronor och inräknat dessa kostnader till 10,130 kronor, i båda fallen med de före kriget gällande materialpriser. Efter de i juli 1916 gällande materialpriser ökas kostnaden med omkring 3,000 kronor.

Ett förslag att inskränka utvidgningen av verkstaden i Stockholm till sådan omfattning, att endast vissa torpeddelar där kunde tillverkas, medan luftkärl, stjärtstycken m. m. skulle erhållas från privatindustrin, har måst övergivas, då det visat sig omöjligt att med enskilda verkstäder komma till antaglig uppgörelse.

III. *Fullständig torpedtillverkning vid privatverkstad.* En enda firma har reflekterat på förslaget att upptaga fullständig torpedtillverkning samt under vissa förutsättningar och garantier lämnat anbud på torpeder, varigenom kostnaden för staten per torped skulle bliva, med de före kriget gällande priser, oräknat amorterings- och räntekostnader för inskjutningsstation och torpedförrådsbyggnad, 11,650 kronor vid leverans av 200 torpeder, 10,350 kronor vid leverans av 500 torpeder och 9,950 kronor vid leverans av 1,000 torpeder. Inräknat amorterings- och räntekostnader stiga prisen till 11,784, 10,484 och 10,084 kronor. Med i juli 1916 gällande materialpris ökas dessa kostnader i varje fall med 4,000 kronor.

IV. *Anläggande för statens räkning å lämplig plats i det inre av landet av torpedverkstad för fullständig tillverkning av torpeder, jämte torpedinskjutningsstation och förrådsbyggnad.*

I såväl marinförvaltningens och chefens för marininstaben gemensamma skrivelse den 7 december 1915 som marinförvaltningens underdåniga utlåtande den 16 samma månad framhållas starka betänkligheter mot en dylik verkstads förläggande till någon av flottans stationer eller över huvud taget till någon plats i närheten av kusten, i det att verkstaden då lätt utsättes för bombardering såväl av fientliga fartyg som av flygmaskiner.

Ett villkor för att en nyanlagd verkstad skall kunna utnyttjas är, att en torpedinskjutningsstation med lämplig skjutbana finnes i närheten. En dylik bana bör hava en längd av 10,000 meter, minsta bredd av 400 à 500 meter samt ett djup av minst 7 meter och högst det djup, på vilket dykare kan nedgå. På grund av dessa förhållanden är man

hänvisad till någon plats vid Vänerns eller Vätterns stränder. Ett ytterligare villkor är, att platsen har tillgång till elektrisk kraft och gas ävensom lämpliga arbetarbostäder jämte goda kommunikationer. Undersökningar hava visat, att lämplig plats ej finnes vid Väneren. Vid Vättern kunna endast Jönköping, Huskvarna och Motala ifrågakomma, därvid Jönköping besitter avgjorda företräden framför övriga platser.

Av verkstadssakkunniga inledda underhandlingar med stadsfullmäktige i Jönköping hava lett till att Jönköpings stad i skrivelse till verkstads-sakkunniga den 26 juni 1916 erbjudit sig att till staten överlåta, antingen genom byte mot vederlag i mark av den kronan tillhöriga egendomen Österängen eller mot kontant ersättning efter ett pris av högst omkring 2 kr. 25 öre per kvm., ett angivet område om 40,354.84 kvm. ävensom kostnadsfritt upplåta viss strandremsa och i övrigt lämnat anbud beträffande leverans av vatten, gas och elektricitet, framdragande av järnvägsspår m. m. Eventuellt byte av mark hava stadsfullmäktige i berörda skrivelse föreslagit skola ske enligt grunder som borde bestämmas av tre gode män, utsedda, en av Kungl. Maj:t och Kronan, en av Jönköpings stad och en av Kungl. Maj:ts Befallningshavande i länet.

Anläggningskostnaderna beräknas till 1,454,310 kronor, häri ej inbegripen eventuell kontant kostnad för markförvärv. Tillverkningskostnaden per torped beräknas enligt de före kriget gällande materialpris till 8,067 eller 9,754 kronor, beroende på om amorterings- och räntekostnader undantagas eller medräknas. Med i juli 1916 gällande materialpris ökas kostnaden i båda fallen med 3,000 kronor.

En jämförelse mellan de fyra alternativen visar, att alternativ I (utvidgning av Karlskrona torpedverkstad) visserligen ställer sig ekonomiskt fördelaktigast, men då de militära skälen avgjort tala mot detsamma, anse verkstadssakkunniga, att det icke bör komma till utförande.

De militära skäl, som gjorde alternativ I olämpligt, föreligga även, ehuru i mindre grad, beträffande alternativet II (utvidgning av torpeddepartementet i Stockholm), och då detta alternativ dessutom ställer sig dyrare än alternativ IV, synes detsamma icke kunna förordas.

Alternativ III (tillverkning vid privatverkstad) är behäftat med flera brister och olägenheter av teknisk och ekonomisk art, bland annat, att anbudet är baserat på vissa vid dess avgivande gällande arbetslöner och materialpriser, vilka kunna komma att höjas. Det kan ej undvikas, att med tiden nya uppfinningar och förbättringar kunna förorsaka större

eller mindre konstruktionsändringar å torpederna, då givetvis bolaget kommer att begära särskilda, förut icke bestämbara ersättningar. Det torde för övrigt ligga en svaghet däri att staten för anskaffande av så viktig krigsmateriel som torpeder ställer sig beroende av privat firma.

Med stöd av det anförda anse sig verkstadssakkunniga böra förorda alternativet IV (anläggande för statens räkning av egen torpedverkstad) och hemställa, att staten på villkor, som angivas i stadsfullmäktiges i Jönköping omförmälda skrivelse den 26 juni 1916, ej mindre förvärvar de härför erforderliga, staden tillhörande områden jämte dispositionsrätten över den i skrivelsen nämnda strandremsan, än även träffar avtal med staden rörande övriga för samma ändamål i meromnämnda skrivelse gjorda erbjudanden, samt att å berörda område uppföres torpedverkstad med tillhörande anläggningar, torpedinskjutningsstation, torpedförråd, stridskonförråd och stridsspetskällare för en beräknad kostnad av tillsammans 1,454,310 kronor.

Då det är önskvärt, att den privata flygmaskinindustrin inom landet upprätthålles och även i erforderlig grad stödes genom beställningar för statens räkning, bör statens ifrågasatta upptagande av tillverkningen av flygmotorer och flygplan ej givas en så stor omfattning, att utvecklingen av den inhemska privata industrin på detta område omöjliggöres.

Ett upptagande av ifrågasatt tillverkning vid statens egna verkstäder i begränsad omfattning medför dock väsentliga fördelar, ej minst därutinnan att vunna erfarenheter kunna omedelbart och utan onödig inblick av utomstående tillämpas vid anskaffning av flygmateriel och att staten genom egen fabrikation kan kontrollera och reglera privatverkstädernas priser m. m.

Vad angår framställande vid statens egna verkstäder av flygmotorer å ena sidan och flygplan å den andra torde emellertid olika förutsättningar föreligga. För en tillverkning av flygmotorer finnes en naturlig utgångspunkt i flottans torpedfabrikation medan i fråga om en flygplantillverkning å statsverkstad för närvarande icke här i landet stått till buds annan erfarenhet än som vunnits vid de befintliga reparationsverkstäderna för flygplan å Stockholms varv och vid Malmslätt.

Förutsättningarna för en tillfredsställande flygmotortillverkning sammanfalla i de flesta avseenden med förutsättningarna för torpedtillverkning, och då denna sistnämnda sedan över fem år tillbaka såväl tekniskt som ekonomiskt med stor framgång bedrivits vid torpeddepartementet

Verkstadsakkunnigas utredning och förslag beträffande statens upptagande av egen flygmotor- och flygplantillverkning.

i Karlskrona, synes allt tala för, att upptagande av även flygmotor-tillverkning vid den nya torpedverkstaden skall komma att leda till ett tillfredsställande resultat. Då härtill kommer, att den privata flygmotorindustrin i vårt land ännu icke nått en sådan utveckling, att vi på detta område kunna anse oss oberoende av den utländska marknaden, tveka verkstadssakkunniga ej att tillstyrka, det staten, i samband med anläggande av ännu en torpedverkstad, däri inrymmer jämväl en avdelning för framställande av en del av de flygmotorer, som må befinnas vara erforderliga för tillgodoseende av det militära flygväsendets behov.

Erforderligt utrymme för här ifrågasatt tillverkning av flygmotorer erhålles genom att förlänga maskinverkstad, smedja, kontorsbyggnad och gjuteri vid den föreslagna torpedverkstaden i Jönköping, vilkens anläggningskostnad därmed skulle ökas med 235,842 kronor.

Vad å andra sidan angår flygplantillverkning synas flera skäl tala för att huvudsakligen lita till privatindustrin, som på detta område har utsikt att hålla erforderlig kontakt med utvecklingen i andra länder och som har behov av statens stöd i form av beställningar för att hålla sina flygskolor i gång. Detta utesluter dock ej, att för marinens behov en flygplanverkstad bör uppföras i samband med flygmotorverkstaden i Jönköping, varest utmärkta möjligheter för vattenflygningar å Vättern finnas. Erforderliga reparations- och underhållsarbeten böra här kunna utföras ävensom tillverkning av ett fåtal flygplan för kontroll och reglering av privatindustrins tillverkning och priser. Anläggningskostnaden för flygplanverkstaden beräknas uppgå till 42,000 kronor.

Verkstadssakkunniga föreslå alltså:

att i samband med den nya torpedverkstaden vid Jönköping anordnas dels en särskild avdelning för tillverkning av flygmotorer till beräknad anläggningskostnad av 235,842 kronor och dels verkstad för reparation, underhåll och en årlig tillverkning av ett fåtal flygplan samt förvaringsskjul för ett mindre antal fullt monterade flygplan ävensom flygbåtsslip för en beräknad kostnad av tillhoppa 42,000 kronor.

Den sammanlagda anläggningskostnaden för torpedverkstad med tillhörande anläggningar, torpedinskjutningsstation, torpedförråd, stridskonförråd och stridsspetskällare jämte avdelning för tillverkning av flygmotorer samt verkstad för reparation, underhåll och en årlig tillverkning av ett fåtal flygplan samt förvaringsskjul för ett mindre antal fullt monterade flygplan ävensom flytbåtsslip beräknas sålunda uppgå till (1,454,310 + 235,842 + 42,000 =) 1,732,152 kronor.

I sitt betänkande av den 15 augusti 1916 hava sakkunniga för utredning av vissa marina försvarsbehov upptagit verkstadssakkunnigas förslag om anläggning av torpedverkstad vid Jönköping. Verkstadens anläggande framhålles därvid såsom ett av de behov, vilka böra i allra första hand tillgodoses, och detta ehuru väl kostnaderna ökats till angivna belopp av 1,732,152 kronor. Med hänsyn därtill att fabrikationen av flygmotorer förutsattes komma jämväl armén tillgodo syntes emellertid naturligt att fjärde huvudtiteln bidroge med så stor del av anläggningskostnaden för flygmotorverkstaden, som motsvarades av verkstadens beräknade årliga motorleverans till arméns flygväsende eller i runt tal $\frac{2}{3}$, beräknat till en summa av 157,228 kronor, varigenom för marinens andel återstode en anläggningskostnad av i avrundat tal 1,575,000 kronor.

Sakkunnigas
betänkande
den 15 au-
gusti 1916.

I infordrat yttrande uttala sakkunniga för verkställande av förnyade tekniska utredningar rörande vissa lantförsvarsbehov, att anläggandet av en statens flygmotorverkstad otvivelaktigt skulle vara fördelaktigt med hänsyn till den därigenom ökade möjligheten att tillgodose krigsmaktens behov av flygmotorer, varjämte tillvaron av en dylik verkstad skulle i hög grad bidraga till motorfabrikationens inom riket utveckling samt till prisläget inom marknadens reglering. Sakkunniga ställa sig däremot mycket tveksamma inför förslaget att fjärde huvudtiteln skulle med $\frac{2}{3}$ bidraga till anläggningskostnaderna för verkstaden, och anse, att dessa böra bestridas av medel från femte huvudtiteln, men att tillfälle bör beredas arméns flygvapen att vid verkstaden göra beställningar av motorer eller få reparationer verkställda mot någon vinst för verkstaden. Skulle fjärde huvudtiteln komma att bidraga till anläggningskostnaderna, bör en målsman för arméns flygväsende erhålla en viss medbestämmanderätt i ledningen av motorverkstaden i fråga.

Sakkunnigas
för verkstäl-
lande av för-
nyade tek-
niska utred-
ningar rörande
vissa lant-
försvarsbehov
yttrande rö-
rande flyg-
motorverkstad
den 2 sep-
tember 1916.

I utlåtande den 17 januari 1917 beträffande verkstadssakkunnigas förslag till anläggande i Jönköping av torpedverkstad med tillhörande anläggningar m. m. ansluter sig marinförvaltningen helt och hållet till verkstadssakkunnigas uttalanden. Visserligen hava — anför marinförvaltningen — verkstadssakkunniga till 1920 års ingång beräknat ett större behov av torpeder i förråd än vad marinförvaltningen och chefen för marinstaben framställt i skrivelse den 7 december 1915 samt härigenom, även som till följd av vissa andra något avvikande beräkningsgrunder, kommit till en större siffra för det antal torpeder, för vilkas anskaffande särskilda anordningar måste vidtagas, men marinförvaltningen har intet att erinra mot sakkunnigas beräkningsgrunder. I skrivelse den 7 december 1915 angav ämbetsverket, att anläggningskostnaden för en ny torpedverkstad jämte förrådsbyggnad skulle

Marinförvalt-
ningens ut-
låtande den
17 januari
1917.

bliva 750,000 kronor, en summa, som betydligt understiger verkstadssakkunnigas beräknade anläggningskostnad 1,454,310 kronor. Orsaken till den betydande skillnaden ligger bland annat däri, att ämbetsverket, som saknat tid och arbetskrafter att i detalj undersöka alla hithörande krav och kostnader, lagt som grund för beräkningarna endast de kostnader, som anläggningen av torpedverkstaden i Karlskrona på sin tid betingade med tillägg av viss procent. Dessutom hade ämbetsverket ej medräknat anläggning av skjutbro. Marinförvaltningen ansluter sig emellertid numera helt och hållet till verkstadssakkunnigas förslag och kostnadsberäkningar.

Beträffande den föreslagna fördelningen av anläggningskostnaden för avdelningen för tillverkning av flygmotorer mellan fjärde och femte huvudtitlarna med 157,228 kronor från den förra, anser ämbetsverket synnerlig vikt ligga därpå, att ett samarbete mellan marinen och armén äger rum vid de materielanskaffningar, vilka kunna anses vara gemensamma, och att därför den föreslagna flygmotorverkstaden bör utnyttjas genom regelbundet återkommande beställningar från såväl marinen som armén.

Chefens för
marinstaben
utlåtande den
22 januari
1917.

I utlåtande den 22 januari 1917 tillstyrker chefen för marinstaben anläggandet av torpedverkstad med avdelning för tillverkning av flygmotorer m. m. vid Jönköping. Vid planläggning av rikets försvar mot luftanfall bör särskild uppmärksamhet fästas å Jönköping. Då en fastare anknytning mellan representanterna för arméns flygväsende och motorverkstaden skulle vinnas, om fjärde huvudtiteln deltagit i verkstadens uppbyggande, ansluter sig chefen för marinstaben till sakkunnigas förslag om fördelningen av anläggningskostnaderna på försvarshuvudtitlarna.

U-båtsnät.

Sakkunnigas
betänkande
den 15 au-
gusti 1916.

Sakkunniga uttala i sitt betänkande den 15 augusti 1916, att det synes vara erforderligt, att för flottans räkning försök med u-båtsnät påbörjas och att materiel anskaffas, samt föreslå härför ett belopp av 100,000 kronor.

Nådigt brev
den 29 sep-
tember 1916.

Genom nådigt brev den 29 september 1916 har Kungl. Maj:t uppdragit åt marinförvaltningen att i samråd med chefen för marinstaben verkställa utredning i fråga om anskaffning av lämplig materiel till flytande stängsel och undervattensbåtsnät.

Marinförvalt-
ningens ut-
låtande den
6 november
1916.

I sitt utlåtande den 6 november 1916 biträder marinförvaltningen sakkunnigas uttalande rörande anskaffningen av materiel för u-båtsnät samt hänvisar till inom ämbetsverket pågående utredning.

Chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss tillstyrka i sitt utlåtande den 30 november 1916 sakkunnigas förslag rörande anskaffning av u-båtsnät.

Chefens för marinstaben och inspektörens av flottans övningar till sjöss utlåtande den 30 november 1916.

Utrustning av handelsfartyg för krigsbruk.

Sakkunniga erinra i sitt betänkande, att departementschefen till statsrådsprotokollet den 14 maj 1914 (proposition nr 60 till nämnde års senare riksdag) anmält, att ett belopp av 793,495 kronor erfordrades för utrustning av handelsfartyg för krigsbruk, men att genom anlitan- de av materiel från utrangerade äldre fartyg detta behov dock kunde så väsentligt reduceras, att återstoden borde kunna rymmas inom de årligen återkommande extra ordinarie anslagen. —

Sakkunnigas betänkande den 15 augusti 1916.

Handelsfartyg hava emellertid numera, yttra sakkunniga, fått mycket större användning i försvarets tjänst än förut och det är därav tydligt, att de beräknade beloppen icke längre äro tillfyllest. Skall därjämte utrustningsmateriel för trålare anskaffas, fordrar säkerheten, att för ändamålet upptages ett till 1,000,000 kronor avrundat belopp.

I sitt utlåtande den 6 november 1916 framhåller marinförvaltningen, hurusom en överslagsberäkning giver vid handen, att anskaffning av erforderlig utrustningsmateriel för förhyrda handelsfartyg skulle draga en kostnad av 1,400,000 kronor och att härav åtminstone 1,000,000 kronor borde avses för i första hand erforderliga anskaffningar. Ämbetsverket har för avsikt att underställa Kungl. Maj:t fullständig utredning angående erforderliga anskaffningsbehov till fullständigande av utrustningen för de handelsfartyg, vilka äro avsedda att upptagas för krigsbruk.

Marinförvaltningens utlåtande den 6 november 1916.

Chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss tillstyrka sakkunnigas ifrågavarande förslag och påyrka snar anskaffning av erforderlig materiel.

Chefens för marinstaben och inspektörens av flottans övningar till sjöss utlåtande den 30 november 1916.

I detta sammanhang må erinras därom, att 1916 års riksdag med anledning av Kungl. Maj:ts förslag beviljat ett anslag av 283,500 kronor för anskaffande av lätta artilleripjäser jämte ammunition till förhyrda båtar för tjänstgöring såsom vedettbåtar vid flottan och kust-

Statsverkspropositionerna till 1916 och 1917 års riksdagar m. m.

artilleriet. Härav anvisades på extra stat för år 1917 ett belopp av 94,500 kronor. I skrivelse den 29 september 1916 har marinförvaltningen erinrat om sin pågående nyss omförmälda utredning samt hemställt, att för det dåvarande måtte allenast göras framställning till riksdagen om anvisande av ytterligare 94,500 kronor å det beviljade anslaget om 283,500 kronor. Härom har ock Kungl. Maj:t avlåtit förslag till innevarande års riksdag (se statsverkspropositionen 1917, 5 huvudtiteln sid. 259).

Under den tid flottan för skyddande av rikets neutralitet varit rustad har dessutom en mindre del av den för förhyrda handelsfartyg erforderliga utrustningen anskaffats för medel, som stått till marinförvaltningens förfogande.

Marinförvaltningens skrivelse den 29 november 1916:

I skrivelse den 29 november 1916 lämnar marinförvaltningen ovan omnämnda fullständiga utredning angående den bestyckning och utrustningsmateriel i övrigt, som för ifrågakvarande ändamål återstår att anskaffa.

Erfarenheterna från såväl nu pågående krig som härav föranledd rustning av svenska sjöstridskrafter för skyddande av rikets neutralitet, yttrar marinförvaltningen vidare, hava påvisat betydelsen och nödvändigheten av att vid krigsutbrott eller krigsfara omedelbart hava tillgång till ett stort antal för bevakning m. m. utrustade handelsfartyg. Särskilt torde, med hänsyn till det i förhållande till kustens längd ringa antalet lätta fartyg, varöver svenska flottan förfogar, det vara av särskild vikt, att örlogsfartyg icke behöva avses till fyllande av sådana uppgifter, för vilka förhyrda, lämpligt utrustade handelsfartyg med fördel kunna användas.

Beträffande *artillerimateriel* till ifrågakvarande fartyg återstår enligt den gjorda utredningen ett behov av 48 st. artilleripjeser, vilka böra vara av 57 m/m kaliber, kort typ.

Då kostnaden för en dylik kanon jämte ammunition samt kostnad för anskjutning och besiktning ävensom för tillverkning av erforderliga uppställningsanordningar ombord beräknas till 25,000 kronor, uppstår ett sammanlagt anslagsbehov av 1,200,000 kronor (av vilken summa ett belopp av 775,000 kronor kommer på sjöstyrkorna och 425,000 kronor på kustfästningarna).

För förhyrda handelsfartyg föreligger ett ytterligare anskaffningsbehov av karbiner med bajonetter till en beräknad kostnad av 21,600 kronor, strålkastare till en beräknad kostnad av 118,000 kronor, signal- och bevakningsmateriel för 18,050 kronor, skeppar- och styrmansinventarier för 259,400 kronor samt gnistmateriel för 171,000 kronor.

Det sammanlagda anslagsbehovet för utrustning av handelsfartyg för krigsbruk uppgår sålunda till 1,788,000 kronor.

Då det är nödvändigt att snarast möjligt påbörja anskaffningen av ifrågavarande materiel, hemställer marinförvaltningen, att ett belopp av 1,000,000 kronor måtte ställas till ämbetsverkets förfogande, så att anskaffningen omedelbart kan taga sin början, samt att resterande beloppet, 788,000 kronor, måtte upptagas bland kostnaderna för i första hand erforderliga anskaffningar.

Chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss tillstyrka den av marinförvaltningen sålunda gjorda framställningen, men erinra tillika, att chefen för marinstaben den 8 november 1916 framlagt förslag till organisationsplan för flottan för år 1919, i vilken plan upptages ett större antal handelsfartyg för krigsbruk än som legat till grund för marinförvaltningens beräkningar.

Chefens för marinstaben och inspektörens av flottans övningar till sjöss yttrande den 21 december 1916.

I utlåtande den 31 januari 1917 har marinförvaltningen förklarat att ämbetsverket icke har något att erinra mot de principer, på vilka chefens för marinstaben organisationsplan av den 8 november 1916 vilade.

Marinförvaltningens utlåtande den 31 januari 1917.

Det i organisationsplanen erforderliga antalet handelsfartyg för krigsbruk, för vilka utrustning bör finnas tillgänglig år 1919, innebär en ökning från det antal, som för närvarande är fastställt och med vilket marinförvaltningen räknat. Ett bifall till chefens för marinstaben förslag kräver till anskaffning av utrustningsmateriel, däri inräknat minsvep, utöver förut beräknade 1,788,000 kronor ett belopp av 1,300,000 kronor.

Intendenturbehov för flottan.

I skrivelse den 7 december 1915 uttala marinförvaltningen och chefen för marinstaben, att världskriget även beträffande beklädnad, proviant och förbrukningsartiklar i övrigt tillhörande intendenturen visade angelägenheten av att redan i fredstid vida större mängder hölles i förråd, än man hittills ansett erfordras. Marinförvaltningen anmälde, att utredning i ärendet påginge inom ämbetsverket.

Marinförvaltningens och chefens för marinstaben skrivelse den 7 december 1915.

I yttrande den 24 mars 1916 anmälde marinförvaltningen, chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss, efter föredragning av chefen för marinförvaltningens intendentavdelning, att nedanstående intendenturbehov för flottan förelågo:

Marinförvaltningens, chefens för marinstaben och inspektörens av flottans övningar till sjöss yttrande den 24 mars 1916.

1. Uppförande av en byggnad för beklädnadsverkstäder och beklädnadsförråd m. m. vid flottans station i Karlskrona ..... 300,800 kronor

	Transport	300,800 kronor
2.	Dito i Stockholm (300,800 — 59,350 =)	241,450 »
3.	Anskaffning av intendenturmateriel för flottan m. m. (beklädnad åt sjöbeväringen och bere- dande av ökat lokalutrymme för beklädnads- förrådet i Stockholm)	488,250 »
4.	Anskaffning av två tankpråmar för oljetrans- porter	110,000 »
5.	Anläggande av brännoljecisterner i Karlskrona ...	116,100 »
6.	Ombyggnad och modernisering av kronokvarnen m. m. i Karlskrona	325,000 »
7.	Anläggande av tvätt- och badinrättning i Karls- krona fästning	368,840 »
	Summa kronor	1,950,440

Statsverkspro-
positionerna
nr 1 och nr
219 år 1916.

I propositionerna nr 1 och nr 219 till 1916 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att bevilja dels ett belopp av 300,800 kronor till uppförande av beklädnadsverkstäder m. m. i Karlskrona, dels ett belopp av 488,250 kronor till anskaffning av intendenturmateriel för flottan m. m., samt dels ett belopp av 110,000 kronor till anskaffning av två tankpråmar för oljetransport.

Till följd av inträdda prisstegringar har marinförvaltningen hemställt om ett ytterligare belopp om 72,080 kronor för anskaffande av de båda tankpråmarna för oljetransport, vilket ock blivit av Kungl. Maj:t äskat vid innevarande års riksdag (se statsverkspropositionen 1917 sid. 117).

Riksdagens
skrivelser nr
5 och nr 219
år 1916 och
statsverkspro-
positionen
1917.

Av riksdagens skrivelser nr 5 och nr 219 år 1916 framgår, att riksdagen bifallit Kungl. Maj:ts nyssnämnda framställningar i vad beträffar anskaffning av intendenturmateriel för flottan m. m. samt anskaffning av två tankpråmar för oljetransport.

Beträffande frågan om uppförande av beklädnadsverkstäder m. m. i Karlskrona uttalar riksdagen i skrivelsen nr 5 år 1916, att inom riksdagen fråga uppstått, huruvida det icke kunde ur ekonomisk synpunkt vara fördelaktigt att inrätta en centralverkstad för att tillgodose marinens beklädnadsbehov och att utredning i detta avseende borde förebringas, innan ärendet av riksdagen avgjordes.

Såsom framgår av statsverkspropositionen till innevarande års riksdag (femte huvudtiteln sid. 126), har sådan utredning blivit satt i verket, varjämte Kungl. Maj:t, i avvaktan på resultatet av denna utredning

och den proposition, som därav kan föranledas, föreslagit riksdagen, att bland de extra anslagen å femte huvudtiteln för år 1918 beräkna ett belopp av 250,000 kronor, utgörande omkring hälften av den anläggningskostnad, som den centrala beklädnadsverkstaden preliminärt beräknades draga. Frågan om uppförande av beklädnadsverkstäder m. m. i Karlskrona och Stockholm har sålunda uppgått i frågan om uppförande av en central beklädnadsverkstad för marinen, och då denna fråga, såsom framgår av det förutnämnda, upptagits i statsverkspropositionen innevarande år, kan densamma här lämnas åsido.

Under erinran, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition i ärendet beviljat vissa belopp till anskaffande av intendenturmateriel m. m. för flottan, hemställa sakkunniga, att återstoden av de krav, som av marinförvaltningen och chefen för marininstaben framlagts, i vad angår intendenturmateriel för flottan, måtte fyllas.

Sakkunniga beräkna kostnaderna för erforderlig anskaffning av intendenturmateriel för flottan och kustartilleriet gemensamt till 660,000 kronor, motsvarande ungefärliga skillnaden mellan den summa, 1,500,000 kronor, som av marinförvaltningen och chefen för marininstaben angivits i skrivelse den 7 december 1915 och den summa, 838,250 kronor, som 1916 års riksdag beviljat för ifrågavarande ändamål.

Marinförvaltningen anför, att någon utredning beträffande de erfarenheter kriget givit i avseende på intendenturväsendet inom marinen icke blivit av sakkunniga förebragt och att dylik utredning är behöflig.

Sakkunnigas
betänkande
den 15 augusti
1916.

Marinförvalt-
ningens utlä-
tande den 6
november
1916.

Intendenturbehov för kustartilleriet.

Marinförvaltningen, chefen för marininstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss föreslogo i yttrande den 24 mars 1916, efter chefens för kustartilleriet hörande, att för komplettering av beklädnaden för kustartilleriets värnpliktiga samt för anskaffning av utrustningspersedlar för kustartilleriets stammanskap och värnpliktiga upptoges ett belopp av 350,000 kronor. Frågan rörande vissa andra intendenturbehov för kustartilleriet vore icke så utredd, att myndigheterna ansåge sig kunna avgiva förslag angående dessa behovs tillgodoseende.

Marinför-
valtningens,
chefen för
marininstaben
och inspek-
törens av
flottans öv-
ningar till
sjöss yttrande
den 24 mars
1916.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 219 till 1916 års riksdag äskades i överensstämmelse med myndigheternas förslag till intendenturmateriel för kustartilleriet ett belopp av 350,000 kronor, vilket av riksdagen beviljades.

Propositionen
nr 219 och
riksdagens
skrivelse nr
219 år 1916.

Sakkunnigas
betänkande
den 15 augusti
1916.

Sakkunniga beräkna såsom förut nämnts, i sitt betänkande den 15 augusti 1916 kostnaderna för erforderlig anskaffning av intendenturmateriel för flottan och kustartilleriet gemensamt till 660,000 kronor.

Marinförvalt-
ningens yt-
rande den 6
november
1916.

I sitt yttrande den 6 november 1916 anför marinförvaltningen, som nämnt, att någon utredning beträffande de erfarenheter kriget givit i avseende på intendenturväsendet inom marinen icke blivit av sakkunniga förebragt men att sådan utredning är behöflig.

Sammanfattning.

Sakkunnigas
betänkande
den 15 augusti
1916.

Sakkunniga sammanfatta sin utredning rörande kostnaderna för de av dem föreslagna anskaffningarna m. m. sålunda:

1.	<i>Anskaffande av u-båtsmateriel till komplettering av 1914 års program</i>	kr. 2,000,000: —	
2.	<i>Ersättning för försliten materiel</i>	» 4,000,000: —	
	alltså för krigsfartygsmateriel, som icke fordrar årskostnader utöver vad i 1914 års program förutsattes	kr. 6,000,000: —	
3.	<i>Nyanskaffningar:</i>		
	<i>för flottan, orsakade dels av förslitning dels av krigets omedelbara erfarenheter och fordrande årskostnader utanför 1914 års program</i>	» 19,400,000: —	
	Krigsfartygsmateriel tillhopa	kr. 25,400,000: —	25,400,000: —
	<i>för det fasta kustförsvaret, orsakade av krigets omedelbara erfarenheter och fordrande årskostnader utanför 1914 års program</i>		2,155,000: —
	<i>för flygväsendet, orsakade av krigets omedelbara erfarenheter och fordrande årskostnader utanför 1914 års program</i>		643,000: —
4.	<i>Artilleriammunition, torpeder, minor m. m.:</i>		
	artilleriammunition för stridsfartyg	kr. 4,050,000: —	
	artilleriammunition för kustfästningarna	» 4,518,000: —	
	Transport	kr. 8,568,000: —	28,198,000: —

	Transport kr.	8,568,000: —	28,198,000: —
minor för flottan	»	3,270,000: —	
minor för kustfästningarna	»	815,000: —	
torpeder	»	2,781,000: —	
torped- och motorverkstad	»	1,575,000: —	
utrustningsmateriel för handels- fartyg	»	1,000,000: —	
u-båtsnät	»	100,000: —	
intendenturmateriel för flottan och kustartilleriet, omkring	»	660,000: —	
	Summa kr.	18,769,000: —	18,769,000: —
	Summa summarum kr.		46,967,000: —

I sitt utlåtande den 6 november 1916 anför marinförvaltningen, att någon tillförlitlig beräkning över kostnaderna för genomförandet av de av sakkunniga förordade anskaffningar m. m. icke kan nu uppgöras, beroende detta på i första hand de ovissa ekonomiska förhållandena, men att en höjning av samma belopp torde böra verkställas med 30 à 40 procent.

Marinförvalt-
ningens ut-
låtande den 6
november
1916.

Förslag till i första hand erforderliga anskaffningar.

På anmodan av chefen för sjöförvarsdepartementet framlägga sakkunniga slutligen förslag till användande av den summa om 9,273,000 kronor, med vilken det av riksdagen år 1916 beviljade beloppet om 2,956,050 kronor för tillgodoseende av vissa marina försvarsbehov understeg den av Kungl. Maj:t för samma ändamål äskade summan, 12,229,050 kronor, alltså förslag till de anskaffningar, som i första hand böra komma till utförande.

Sakkunnigas
betänkande
den 15
augusti 1916.

Till en början anför sakkunniga, hurusom för dem framstått vikten av, att 1914 års plan för sjöförvarets ordnande varder fullföljd, och föreslå på den grund, att till anskaffning av u-båtsmateriel måtte avses 2,000,000 kronor.

Därefter upptaga sakkunniga frågan om den slitning, som flottans torpedfartyg under den pågående tjänstgöringen i och för neutralitetsvaktens fullgörande undergått. Sakkunniga föreslå sålunda, att till ersättning för 7 till utrangering under perioden 1915—1919 föreslagna torpedbåtar skulle byggas 2 jagare och att härför bör avses ett belopp av 4,000,000 kronor, vilka medel synas böra gäldas från de anslag, med vilka neutralitetskostnaderna i övrigt bestridas.

Då sakkunniga härpå övergå till en granskning rörande de nyuppsättningar i 1914 års planer, som närmast böra ifrågakomma, har särskilt framträtt behovet att tillgodose marinens flygväsende för att detta må bliva i stånd att fylla de uppgifter, som, enligt vad krigserfarenheterna visa, kunde och borde läggas på detsamma. På grund härav föreslås, att till anskaffning av materiel för marinens flygväsende avses ett belopp av 643,000 kronor.

Innan sakkunniga därefter övergått till frågan om behövliga nyuppsättningar för flottan och det fasta kustförsvaret, har uppmärksamrats nödvändigheten av att säkerställa tillverkning av torpeder inom landet. De nya utredningar, som blivit verkställda rörande anläggningen av torpedverkstad med torpedförrådsbyggnad jämte en avdelning för tillverkning av flygmotorer, visa en betydande höjning av anläggningskostnaderna mot vad som förutsattes i propositionen nr 219 till 1916 års riksdag, men sakkunniga anse, att detta icke bör lägga hinder i vägen för torpedverkstadens anläggande, även om härigenom icke kan undvikas, att med den begränsning av engångskostnaderna i deras helhet, som departementschefen angivit, det i nyssnämnda proposition förutsatta anslaget för tillverkning av torpeder måste högst väsentligt minskas. Sakkunniga föreslå alltså, att för anläggning av torpedverkstad med en avdelning för tillverkning av flygmotorer jämte reparationsverkstad för flygplan avses ett belopp av 1,575,000 kronor.

Då det gäller att föreslå nyanskaffning för flottan, bör bland de förut angivna behoven sådan fartygsmateriel utväljas, som helt kan färdigställas inom förutsatt kostnadsram. Därvid kan det endast bliva fråga om nybyggnad av jagare eller u-båtar. Då emellertid 2 jagare återstå att bygga inom 1914 års program och då dessutom 2 jagare av sakkunniga föreslås till nybyggnad såsom ersättning för torpedbåtar, skulle flottans jagarmateriel bliva jämförelsevis bättre tillgodosedd än dess u-båtsmateriel. Ytterligare en jagare kan för övrigt icke bilda division eller grupp med nu befintliga eller under byggnad varande eller till byggnad föreslagna jagare. På grund härav föreslås nybyggnad av u-båtsmateriel för 2,000,000 kronor.

För det fasta kustförsvaret föreslå sakkunniga nyanläggningar och nyanskaffningar för ett sammanlagt belopp av 2,155,000 kronor.

Bland förenämnda behov av medel för vissa materielanskaffningar anse sakkunniga, att med den begränsning av kostnadsramen, som för dem angivits, följande behov böra i första hand tillgodoses, nämligen: anskaffning av artilleriammunition till stridsfartygen för 540,000 kronor, anskaffning av minor till kustfästningarna för 190,000 kronor samt anskaffning av torpeder för 170,000 kronor.

Under förutsättning, att de merkostnader, som kunna uppkomma för genomförandet av 1914 års plan för sjöförsvarets ordnande, täckas på särskilt sätt ävensom att 4,000,000 kronor avses för nybyggnad av 2 jagare och att jämväl detta belopp uttages på särskilt sätt, förslagsvis av de medel, från vilka kostnaderna för neutralitetsrustningarna bestridas, föreslås alltså i sammanfattning följande:

	År 1917.	År 1918.	År 1919.	Summa.
Anskaffande av u-båtsmateriel till komplettering av 1914 års program	350,000	850,000	800,000	2,000,000
Nyanskaffningar:				
för flottan u-båtsmateriel	350,000	850,000	800,000	2,000,000
för det fasta kustförsvaret	695,000	730,000	730,000	2,155,000
för marinens flygväsende	353,000	290,000	—	643,000
Ammunitionsanskaffning m. m.				
artilleriammunition för stridsfartygen	90,000	90,000	360,000	540,000
minor för kustfästningarna	—	—	190,000	190,000
torpeder	—	—	170,000	170,000
torpedverkstad jämte flygmotorverkstad m. m.	575,000	1,000,000	—	1,575,000
Summa kronor	2,413,000	3,810,000	3,050,000	9,273,000

I sitt utlåtande den 6 november 1916 anför marinförvaltningen, att de av sakkunniga föreslagna anskaffningarna icke kunna med nu gällande prislägen inrymmas inom de angivna beloppen utan att kostnaderna i stället böra upptagas ökade

Marinförvaltningens utlåtande den 6 november 1916.

för 2 jagare med	500,000	kronor
för u-båtsmaterielen med	200,000	»
för det fasta kustförsvaret med	1,420,000	»
och för artilleriammunition till stridsfartygen med	405,000	»

Summa 2,525,000 kronor,

varigenom kostnaderna för de i första hand erforderliga anskaffningarna ökas från (4,000,000 + 9,273,000 =) 13,273,000 kronor till 15,798,000 kronor. Skulle de båda jagarna göras av något förstorad typ, ökas summan med ytterligare 1,000,000 kronor.

Av den utredning, som sakkunniga i sitt betänkande lämna i fråga om erfarenheterna från det pågående kriget och från flottans neutralitets-

vakt, framgår klart och tydligt, huru utomordentligt viktigt det är för vårt land att sjöförsvaret hålles starkt och väl krigsberett. Inom den begränsning av kostnaderna för i första hand erforderliga anskaffningar som angivits till ledning för sakkunnigas förslag är det enligt marinförvaltningens åsikt icke möjligt att fylla de mest trängande och starkast framträdande behoven för sjöförsvarets upprätthållande. Ämbetsverket framhåller såsom nödvändigt att skyndsamma åtgärder vidtagas för att ersätta den fartygsmateriel, som redan är försliten.

Torpedfartygsmaterielen har slitits därhän, att ersättning måste ofördröjligen anskaffas, och detta kan icke ske med mindre i första hand medel till omkring 6 jagare utöver 1914 års program anvisas. Då dessa 6 jagare böra byggas av utvecklad jagartyp, bör byggnadskostnaden beräknas till sammanlagt 16,500,000 kronor.

Erfarenheterna från kriget giva vid handen, hurusom det är av allra största vikt att minanskaffningen får fortgå, och härför bör ayses förut angivet belopp av 1,470,000 kronor.

Det är även av allra största vikt att behövlig utrustningsmateriel för handels- och fiskefartyg, vilka tagas i anspråk för krigsbruk, finnes tillgänglig. Marinförvaltningen håller före, att härför åtminstone det i sakkunnigas betänkande angivna beloppet, 1,000,000 kronor, bör inrymmas inom de kostnader, som upptagas för i första hand erforderliga anskaffningar

De i första hand erforderliga anskaffningar och anläggningar jämte kostnaderna härför anser sålunda ämbetsverket vara:

Nybyggnad av 6 jagare (ersättningsmateriel).....	kronor	16,500,000: —
Nybyggnad av u-båtsmateriel, delvis tillhörande 1914 års program	»	4,200,000: —
Nyanskaffning för det fasta kustförsvaret	»	3,575,000: —
Nyanskaffning för marinens flygväsende	»	643,000: —
Anskaffning av artilleriammunition för stridsfar- tygen	»	945,000: —
Anskaffning av minor för flottan.....	»	1,470,000: —
Anskaffning av minor för kustfästningarna	»	190,000: —
Anskaffning av torpeder	»	170,000: —
Anläggning av torpedverkstad jämte flygmotor- verkstad m. m.....	»	1,575,000: —
Anskaffande av utrustningsmateriel för handelsfartyg	»	1,000,000: —
		<hr/>
	Summa kronor	30,268,000: —

Marinförvaltningen framhåller dessutom, att det likväl är angeläget att även andra i det föregående upptagna behov bliva så snart ske kan fyllda och att sålunda medel härför beredas.

Chefen för marininstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss sammanfatta sitt yttrande om de åtgärder, som de anse snarast möjligt böra vidtagas, sålunda:

byggande av 6 jagare och viss u-båtsmateriel utöver det av 1914 och 1915 års riksdagar beslutade nybyggnadsprogram för perioden 1915—1919;

uppgörande av förslag till kryssartyp för svenska flottan;

ordnande av frågan om flygväsendets organisation samt anskaffning av flygbåtar enligt sakkunnigas förslag;

viss anskaffning för det fasta kustförsvaret samt

anskaffning i erforderlig utsträckning av ammunition och andra krigsförnödenheter.

Chefens för marininstaben och inspektörens av flottans övningar till sjöss utlåtande den 30 november 1916.

Vissa åtgärder, som icke upptagas i sakkunnigas betänkande den 15 augusti 1916.

I samband med de anskaffningar och åtgärder, varom här är fråga, stå även frågorna om anläggande av brännoljecisterner och omändring av kanonbåtar till mindepåfartyg samt upprensning av viss farled. Utredning rörande dessa frågor har efter det att sakkunniga avgivit sitt betänkande blivit slutförd, varför jag ansett mig böra upptaga dem i sammanhang med övriga frågor rörande marina försvarsbehov.

Anläggande av brännoljecisterner vid flottans station i Karlskrona.

I skrivelse den 11 november 1915 hemställde marinförvaltningen om äskande av anslag för anläggande av två brännoljecisterner vid Karlskrona station.

Marinförvaltningens skrivelse den 11 november 1916.

I yttrande den 24 mars 1916 upptogo marinförvaltningen, chefen för marininstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss bland de behov, som för flottans intendenturväsende borde tillgodoses, anläggande av brännoljecisterner i Karlskrona till beräknad kostnad av 116,100 kronor.

Marinförvaltningens, chefens för marininstaben och inspektörens av flottans övningar till sjöss yttrande den 24 mars 1916.

Beträffande dessa cisterner har ytterligare utredning synts erforderlig, och har Kungl. Maj:t genom nådigt brev den 21 juni 1916 anbefallt marinförvaltningen att inkomma med dylik utredning.

Marinförvaltningens skrivelse den 22 december 1916.

Marinförvaltningen har nu i skrivelse den 22 december 1916 inkommit med den anbefallda utredningen och därvid anfört följande.

Utredningen har blivit verkställd på föranstaltande av varvschefen vid flottans station i Karlskrona, vilken härvidlag såsom egna förslag till ämbetsverket överlämnat chefernas för ingenjördepartementet och byggnadsdepartementet vid flottans varv i Karlskrona yttranden i ärendet.

Den erforderliga kvantiteten brännolja förutsattes skola fördelas på två cisterner, vilka skulle anläggas å en holme i närheten av Karlskrona. Det har varit nödvändigt att söka upp holmens högsta punkt för att erhålla nödigt skydd genom nedsprängning.

Tre alternativ hava uppgjorts för cisternernas anläggande.

Alternativ I förutsätter att oljan skall förvaras i helgjutna betongcisterner, varvid den fullständiga tätheten åstadkommes genom en ingjuten cistern om 2 mm. plåttjocklek och med svetsade plåtskarvar. Anläggningskostnaden beräknas till 576,000 kronor.

Alternativ II upptager vanliga plåtcisterner med nitade plåtskarvar till en anläggningskostnad av 662,000 kronor.

Alternativ III innefattar en betongcistern och en plåtcistern till beräknad anläggningskostnad av 619,000 kronor.

Vid granskning av de föreliggande alternativen har marinförvaltningen biträtts av ingenjören G. Bremberg såsom specialist å anordnande av oljecisterner. Denne har för sin del framhållit, att en oljecistern, avsedd att äga verkligt betryggande täthet och varaktighet för en längre tid framåt, måste vara så anordnad, att alla dess ytor såväl utvändigt som invändigt äro i möjligaste mån åtkomliga för eftersyn och alla plåtskarvar med tillhörande naglar tillgängliga för behörig tätning, om så skulle påfordras, ävensom uttalat, att han näppeligen kunde tillstyrka utförandet enligt annat byggnadssätt, än som angåves uti alternativ II, nämligen fristående plåtcisterner med nitade skarvar och uppställda på ett flertal smärre betongfundament.

Ur kostnadssynpunkt anser ingenjör Bremberg det vara fördelaktigare att göra cisternerna omkring 2 meter högre men i diameter omkring 3,5 meter mindre än som varvsmyndigheterna föreslagit, samt utföra det grova betongtaket i valvbågeform, varigenom också vunnes större styrka och större utrymme därunder. Med dessa modifikationer skulle kostnaderna kunna nedbringas till 600,000 kronor.

Marinförvaltningen anför för egen del, att den utsträckta användning, brännoljan erhållit, nödvändiggör anordnandet av cisterner för Karlskrona station. Då olika slags olja måste användas för exempelvis undervattensbåtar och andra fartyg, kan man ej begränsa anläggningen

till blott en cistern, vilket skulle ställa sig ekonomiskt mest fördelaktigt. Någon inskränkning i det föreslagna totalutrymmet anser marinförvaltningen ej tillräddlig. Vid sådant förhållande föreslår marinförvaltningen, att cisternerna måtte utföras enligt alternativ II med de av ingenjör Bremberg angivna modifikationerna, och hemställer, att för ändamålet måtte av riksdagen på extra stat för år 1918 äskas ett anslag av 600,000 kronor.

I utlåtande den 17 januari 1917 anför chefen för marinstaben, att han intet har att erinra mot det av marinförvaltningen framlagda förslaget i vad det avser cisternernas förläggning och anordnande ur militär synpunkt.

Chefens för
marinstaben
utlåtande den
17 januari
1917.

Omändring av kanonbåtarna Rota och Disa till mindepåfartyg.

Med anledning av en från chefen för sjökartverket inkommen skrivelse angående fyllande av sjökartverkets behov av sjömättingsfartyg anför marinförvaltningen och chefen för marinstaben i yttrande den 6 april 1916, att något överlämnande av kanonbåtarna Rota och Disa till sjökartverket, på sätt 1914 års planer förutsatt, icke kunnat äga rum och ej heller under några förhållanden kan komma att äga rum, så länge nu pågående neutralitetsvakt varar. Då fartygen numera äro erforderliga såsom mindepåfartyg, bör tanken på deras överflyttande till sjökartverket övergivas.

Marinförvalt-
ningens och
chefens för
marinstaben
yttrande den
6 april 1916.

Redan i skrivelse den 28 februari 1916 hade chefen för marinstaben föreslagit, att kanonbåtarna Rota och Disa måtte snarast möjligt underkastas erforderliga förändringar för att de skola bliva fullt användbara såsom mindepåfartyg.

Chefens för
marinstaben
skrivelse den
28 februari
1916.

I infordrat yttrande den 1 december 1916 hemställer marinförvaltningen, att kanonbåtarna Rota och Disa måtte ändras på av chefen för marinstaben föreslaget sätt så skyndsamt som möjligt. Kostnaden för de anordningar, marinförvaltningen förordat, beräknas för Rota till 81,350 kronor och för Disa, som måste förses med ångturbindynamo m. m., till 88,850 kronor, eller således till sammanlagt 170,200 kronor.

Marinförvalt-
ningens
yttrande den
1 december
1916.

Högste befälhavaren över kustflottan har icke något att erinra beträffande de ifrågasatta ändringsarbetena, vilka han anser böra vidtagas så snart omständigheterna det medgiva.

Högste befäl-
havarens över
kustflottan
yttrande den
8 december
1916.

Upprensning av viss farled.

Föregående
uttalanden.

I skrivelse den 26 februari 1916 har förutvarande chefen för marin-staben framhållit behovet av att åtgärder vidtagas för beredande av tryggad genomfart för pansarbåtar av Sverige-typ i viss för flottans operationer viktig farled i Stockholms skärgård. Såsom framgått av de föredragningar som på sin tid höllos inför andra försvarsberedningen vore befarandet av farleden i fråga även med de nuvarande pansarbåtarna under vissa omständigheter förenat med risk. I yttrande den 21 november 1916 framhåller inspektören av flottans övningar till sjöss vikten av att de ifrågakomna arbetena snarast igångsättas. Den 28 december 1916 har chefen för marin-staben inkommit med ett av A. B. skånska cementgjuteriet ingivet anbud å dessa farledsarbeten till en beräknad sammanlagd kostnad av 245,000 kronor. Över detta anbud har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen yttrat sig. Slutligen har chefen för marin-staben i förnyat yttrande den 8 februari 1917 hemställt att arbetena måtte utföras av byggnadsdepartementet vid flottans varv i Stockholm och med anlåtande av personal och materiel från flottan, i vilket fall kostnaden kunde, enligt beräkningar av stationsingenjören, begränsas till 165,000 kronor.

Ytterligare utredning i frågan förekommer i förutnämnda hemliga bilaga till detta protokoll.

Departements-
chefen.

Innan jag går att på grundvalen av sakkunnigas och myndigheters förut åberopade uttalanden hemställa, att Eders Kungl. Maj:t ville till riksdagen avgiva förslag om tillgodoseende av vissa viktiga marina försvarsbehov, skall jag tillåta mig att i korthet återföra i minnet, huru frågan om sjöförsvarets stärkande utvecklats sig från år 1914.

I särskilda propositioner nr 60 och nr 156 till nämnda års senare riksdag framlade Kungl. Maj:t förslag till sjöförsvarets ordnande, vilka förslag avsågo att tillgodose närmast föreliggande behov av flottans och kustfästningarnas stärkande. I sistnämnda proposition upptogos sådana utgifter, vilka ansågos böra hänföras till engångskostnader och bestridas av värnskattemedel.

I skrivelse nr 1 samma år anmälde riksdagen sina med anledning av omförmälda propositioner fattade beslut, genom vilka den plan för sjöförsvarets ordnande, som alltjämt följes och som bland annat innefattade ett fartygsbyggnadsprogram för perioden 1915—1919, blev godkänd.

Det sedermera utbrutna världskriget tvingade även för vårt vidkommande till utomordentliga åtgärder, däribland till flottans mobilise-

rande för neutralitetsvaktens utövande. Det var givet, att under dylika förhållanden måste sådana krav noggsamt beaktas, vilka i anslutning till 1914 års plan borde i första hand tillgodoses för att sjöförsvarets krigsberedskap skulle motsvara de fordringar, som efter de vunna erfarenheterna måste ställas på densamma. I detta syfte framlade Kungl. Maj:t i proposition nr 219 till 1916 års riksdag förslag till vissa anskaffningar och anläggningar för sjöförsvaret till en sammanlagd kostnadssumma av 12,229,050 kronor att utgå av medel, som skulle särskilt beredas.

Genom skrivelse nr 219 sistnämnda år har riksdagen meddelat, att riksdagen icke kunnat ägna de framlagda förslagen i deras helhet en så ingående prövning, som påkallades av deras omfattning och vikt, varför en ytterligare utredning i åtskilliga hänseenden funnits nödig. För tillgodoseende av de behov, som riksdagen funnit synnerligen viktiga för neutralitetsskyddets stärkande, ansåg sig emellertid riksdagen för det dåvarande böra bevilja en summa av 2,956,000 kronor.

Med anledning av riksdagens anförda uttalande erhöll jag bemyndigandet att tillkalla sakkunniga för verkställande av förnyade tekniska utredningar rörande vissa marina försvarsbehov. Sakkunnigas arbeten togo snarast sin början och voro avslutade den 15 augusti 1916. För innehållet i såväl dessa sakkunnigas betänkande som myndigheternas i anledning därav avgivna yttranden har förut lämnats en kortfattad redogörelse, av vilken torde framgå, att i allt väsentligt föreligger fullständig överensstämmelse mellan gjorda uttalanden.

Utredningen av en särskild hithörande fråga, nämligen om anläggandet av en torpedverkstad, var anförtrodd åt andra sakkunniga, de s. k. verkstadssakkunniga. Dessas i betänkande av den 14 juli 1916 framlagda förslag har upptagits av de förstnämnda sakkunniga och jämväl vunnit myndigheternas tillstyrkande.

I de förslag, som jag här nedan kommer att framlägga, har jag sökt att i huvudsak iakttaga och följa 1914 års plan för sjöförsvarets ordnande och därvid ansett, att endast sådana jämkningar eller tillägg böra ifrågakomma, vilkas nödvändighet synes omedelbart framgå ur erfarenheterna från kriget och vår därunder hållna neutralitetsvakt. Med fasthållande härvid och med tagen hänsyn även till vikten av att sjöförsvarets materiel må kunna hållas vid makt, oaktat den snabbare förslitningen under flottans fortsatta tjänstgöring för neutralitetsvaktens utövande, har jag ansett det icke vara möjligt att nu begränsa kostnaderna till den summa av 9,273,000 kronor, med vilken det av riksdagen år 1916 beviljade beloppet om 2,956,050 kronor understeg den av Kungl. Maj:t för samma ändamål då äskade summan av 12,229,050

kronor. De omständigheter, som härvid måste tagas i betraktande och vilka syntes mig avgörande, äro i första hand krigserfarenheterna, vilka numera äro väsentligt rikare och mera vägledande än för ett år sedan, men även den fortsatta förslitning, för vilken flottans materiel under neutralitetsrustningen varit och alltjämt är utsatt, samt den fortsatta stegringen av arbets- och materialpriser.

Fartygstyper.

Till sakkunnigas av myndigheterna i huvudsak biträdda uttalanden om erfarenheterna från det pågående kriget beträffande sjöförsvarets materiel i allmänhet samt dessa krigserfarenheters tillämpande på svenska sjöförsvarets materiel, för vilka uttalanden förut är redogjort, kan jag helt ansluta mig.

Lätta kryssare.

Den vid 1914 års senare riksdag antagna byggnadsplanen för flottan under perioden 1915—1919 avsåg tre fartygsslag, nämligen pansarbåtar, jagare och undervattensbåtar. Uppmärksamheten var emellertid redan då fästad vid frågan om behovet såväl av särskilda för spaningstjänst lämpade fartyg i kustflottan som ock av minfartyg i kustflottan. Riksdagen ansåg emellertid frågan om byggandet av särskilda, för spaningstjänst lämpade fartyg böra tillsvidare lämnas öppen, och rörande minfartyg gjorde riksdagen det uttalande, att då byggandet av dylika fartyg icke ifrågasatts för perioden 1915—1919, riksdagen saknade anledning att avgiva något yttrande i detta avseende.

I samma mån som inom de flesta mariner anordningar för minutläggning numera i allmänhet införas å de för spaningstjänst avsedda fartygen kan frågan om spanare och minfartyg för vårt vidkommande anses hava övergått till spörsmålet om införande av typen *lätt kryssare* bland flottans fartygsslag. Såsom framgår av proposition nr 219 till 1916 års riksdag hade de sjömilitära myndigheterna redan då upptagit denna fråga. Nu hava såväl sakkunniga som nämnda myndigheter med övertygande skäl förordat typens införande såsom ersättning för torpedkryssare och äldre minfartyg, då dessa utgå ur kustflottan. I anslutning till vad jag yttrat till statsrådsprotokollet, bifogat nyssnämnda proposition n:r 219 år 1916, är jag av den uppfattningen att lätta kryssare erfordras för vår flotta, särskilt för att jagare och u-båtar skola komma

till sin rätt, och jag finner på den grund giltiga orsaker föreligga för införande av kryssartypen. Att jag detta oaktat icke ansett mig böra för närvarande förorda anskaffande av dylika fartyg beror av andra orsaker. Det kan nämligen icke undvikas, att färdigställandet av fartyg av en typ, som förut icke varit använd i vårt land, kommer att kräva lång tid, särskilt som av denna typ i vissa hänseenden, såsom beträffande farten, måste fordras utomordentliga egenskaper. Och det torde å andra sidan vara av vikt att den nybyggnad för flottan, för vilken skeppsvarven nu tagas i anspråk, är av sådan art, att den snarast må kunna slutföras för att eventuellt komma neutralitetsskyddet till godo. Jag anser det för övrigt vara viktigt att i första hand dels anskaffa jagare till ersättning för förslitna torpedbåtar och dels stärka undervattensbåtförsvaret.

Då det gäller att uppgöra fartygsbyggnadsprogram för period från och med år 1920, torde emellertid frågan om lätta kryssare ånyo böra upptagas. Marinförvaltningen har fördenskull redan nu erhållit uppdrag att uppgöra förslag till kryssartyp för svenska flottan på grundvalen av de huvudsakliga data för sådan fartygstyp, vilka av sakkunniga angivits.

Jagartyp.

Den typ för *jagare*, som upptogs i 1914 års plan för sjöförsvarets ordnande, innebar i förhållande till närmast föregående jagare vissa förbättringar med avseende å sjöduglighet och torpedbestyckning. Av denna förbättrade typ byggas för närvarande två jagare, och de återstående två jagare, som skulle byggas under perioden 1915—1919, böra enligt såväl sakkunnigas som myndigheternas uppfattning, vilken jag delar, vara av enahanda typ. Till följd av ökade priser betingar emellertid en dylik jagare enligt marinförvaltningens uppgift numera en kostnad av 2,250,000 kronor. Med anledning av uttalande av högste befälhavaren över kustflottan har nu marinförvaltningen med instämmande av chefen för marin-staben och inspektören av flottans övningar till sjöss anført, att typen för de jagare, som ytterligare kunna komma att byggas utöver de förut nämnda, bör vidare utvecklas med avseende på sjöduglighet samt dessutom givas bättre fart och kraftigare kanoner, varvid dock hänsyn även bör tagas till att kostnaderna icke bliva så stora, att antalet påräkneliga fartyg blir alltför ringa. Marinförvaltningen beräknar, att en dylik utveckling kommer att öka kostnaden per jagare med i runt tal 500,000 kronor, varigenom kostnaden för en jagare stiger till 2,750,000 kronor.

Kriget visar, att jagaren kommit till en synnerligen mångsidig användning förnämligast för torpedanfall, men även för spaning och bevakning samt minläggning, därvid artilleristrider med motståndarens lätta fartyg oupphörligt förekommit. Betydelsen av hög fart och kraftig artilleribestyckning ligger härvid i öppen dag. Det krav på ytterligare tillgodoseende av sjödugligheten, som nu blivit uppställt, stöder sig på erfarenheterna från en rustningsperiod, som varat över två och ett halvt år, under vilken tid jagarna varit i oavbruten tjänst både sommar och vinter, ofta under hårt väder och isgång, och det är givet, att erfarenheterna från denna tjänstgöring måste beaktas. På dessa grunder anser jag klokheten bjuda, att, i enlighet med marinförvaltningens förslag, för de jagare, som till ersättning för förslitna torpedbåtar kunna komma att byggas utöver 1914 års program, ett ytterligare kostnadsbelopp per jagare om 500,000 kronor beräknas för att typen må kunna utvecklas i angiven riktning.

U-båtstyp.

Beträffande *u-båtar* uttala sakkunniga, med myndigheternas instämmande, att den typ, som för närvarande antagits till byggande för svenska flottan, är lämplig, men att till följd av stegrade material- och arbetspriser kostnaden för varje *u-båt* bör ökas med visst belopp. Jag har lagt denna ökade kostnad till grund för mina förslag i vad angår *u-båtar*.

Anskaffning av krigsfartygsmateriel.

Jagare.

En fråga, som jag för närvarande finner för sjöförsvarets vidkommande vara av synnerlig vikt, är den om ersättning för fartygsmateriel, som förslitits under neutralitetsvakten. Till följd av Sveriges geografiska och militärpolitiska läge har neutralitetsvakten i väsentlig mån vilat på flottan. Också hava fordringarna på denna vaktgöring varit i ständigt stigande. Såväl sakkunniga som myndigheterna framhålla med styrka, att ersättning genom nybyggnader måste lämnas, ty i motsatt fall komme flottan, vad antalet användbara fartyg beträffar, att så nedgå i stridsvärde, att den icke bleve i stånd att fylla sina uppgifter. Riktigheten av denna uppfattning finner jag vara påtaglig.

De verkställda utredningarna visa, att förslitningen — förutom i vad angår *u-båtar*, varom jag sedermera får tillfälle att uttala mig — i första hand gått ut över vissa torpedbåtar men även träffat torpedkryssare och minfartyg samt jagarna *Mode* och *Magne*. Jag har tidigare

uttalat, att till år 1919 frågan om torpedkryssares och minfartygs ersättande i kustflottan med lätta kryssare torde böra upptagas. Sakkunniga och myndigheterna föreslå, att jagarna Mode och Magne skola i kustflottan ersättas genom nybyggnad av 2 jagare och att de förslitna torpedbåtarna likaledes skola ersättas genom nybyggnad av jagare.

Vid beräkning av ersättningsbehovet för torpedbåtar utgå sakkunniga efter noggranna undersökningar från, att 7 dylika båtar på grund av förslitning måste överföras till vedettbåtar och att ersättning i enlighet med 1914 års plan bör lämnas med 1 jagare för varje utrangering av 3 torpedbåtar, alltså nu med minst 2 jagare, samt att ytterligare 5 torpedbåtar äro så förslitna, att de rätteligen böra avföras från kustflottan eller utrangeras. Ersättningen för de 7 torpedbåtarna anse sakkunniga böra ställas i främsta rummet, men härtill kommer frågan om ersättning för Mode och Magne. Sålunda uppstår ett sammanlagt nybyggnadsbehov av 4 jagare.

Marinförvaltningen anser, att samtliga ifrågakomna tolv torpedbåtar böra ersättas, och att ersättningen, med hänsyn till såväl krigserfarenheterna som erfarenheterna från neutralitetsvakten i fråga om behovet av ett stort antal lätta fartyg, bör ske med en jagare för varannan utrangerad torpedbåt, alltså med sammanlagt 6 jagare, vilkas byggande omedelbart bör sättas i verket. Därtill kommer ytterligare ersättningen för Mode och Magne med 2 jagare.

Chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss anse ävenledes, att alla tolv meromnämnda torpedbåtar böra utrangeras, men att ersättningen i allmänhet kan ske enligt regeln en jagare mot tre torpedbåtar, alltså i detta fall med 4 jagare. Nämnda myndigheter anse, att därjämte ersättning nu bör lämnas för Mode och Magne, vadan sammanlagt 6 jagare borde byggas.

För mig framstår det såsom oundgängligt att flottan beredes ersättning för den förslitning, som neutralitetsvakten vållat. Flottans stridsvärde måste givetvis uppehållas. Neutralitetsvakten har, som nämnts, oavbrutet pågått under en tid av över två och ett halft år och alltjämt är det ovisst, huru länge den måste fortsättas. Ytterligare dylik förslitning måste således befaras.

Jag anser på dessa grunder, att de tolv meromnämnda torpedbåtarna böra överföras till vedettbåtar och läggas i materielreserv. Härför tala vid sidan av anförda orsaker även andra omständigheter, nämligen att genom denna överföring dels bortrangeras största delen av de numera omoderna 38 cm. torpederna och dels uppnås det av chefen för marinstaben såsom erforderligt för minerings- och minsvepningstjänstens ordnande angivna antalet vedettbåtar.

Ersättning för dessa tolv torpedbåtar anser jag för närvarande böra i enlighet med 1914 års grunder ske med en jagare för tre torpedbåtar, alltså med 4 jagare. Enär sammanlagda bemannings-, övnings- och underhållskostnaderna för tolv torpedbåtar ungefärligen motsvara samma kostnader för 4 jagare, förorsakar den föreslagna omsättningen av fartygsmateriel icke ökade årskostnader. Det sammanlagda antal jagare, som sålunda skulle uppkomma, håller sig även inom ramen för flottans utveckling enligt 1914 års beslut. Åtgärderna innebära icke någon principiell avvikelse från planen, men väl ett påskyndande av densammas genomförande.

Den nu ifrågavarande ersättningen av försliten fartygsmateriel anser jag vara sjöförsvarets för närvarande viktigaste fråga, och jag tvekar på den grund icke att förorda, att en summa av 11,000,000 kronor äskas av riksdagen för nybyggnad av 4 jagare, var och en beräknad till en anskaffningskostnad av 2,750,000 kronor.

Att redan nu utrangera jagarna Mode och Magne torde icke vara nödvändigt, utan synas de tillsvidare kunna kvarstå i sjöstyrkorna. Frågan om deras ersättande med nya fartyg finner jag sålunda icke behöva i detta sammanhang upptagas.

U-båtsmateriel.

Såsom framgår såväl av mitt yttrande till statsrådsprotokollet den 28 april 1916, bifogat Kungl. Maj:ts proposition nr 219 samma år, som ock av sakkunnigas av myndigheterna biträdda uttalande i fråga om anskaffande av u-båtar, kan till följd av de inträdda prisstegringarna en materielbrist anses hava uppkommit i den nybyggnadsplan för flottan, för vilken 1914 års senare riksdag beviljade tillhopa 45,232,000 kronor, därav 41,414,000 kronor bestämdes till vissa angivna fartygsanskaffningar, medan återstoden 3,818,000 kronor tillsvidare reserverades. Det var nämligen otvivelaktigt riksdagens mening, att flottan under perioden 1915—1919 skulle tillföras ytterligare materiel för detta sistnämnda belopp och med ledning av riksdagens uttalande i skrivelse nr 110 år 1915, däri 1,950,000 kronor av beloppet anvisades för byggande av u-båtsmateriel, torde kunna förutsättas, att även sista återstoden, 1,868,000 kronor, skulle komma att användas för enahanda ändamål, därest den ej toges i anspråk för täckande av merkostnader.

Det måste anses synnerligen viktigt att oaktat inträdda prisstegringar flottan icke går miste om den ökning i stridskraft, som år 1914 förutsattes. Vid sådant förhållande och då Eders Kungl. Maj:t torde hava för avsikt att i särskild proposition föreslå riksdagen, att för täckande

av de merkostnader, som, till följd av ökade material- och arbetspriser, genomförandet av 1914 års plan för sjöförsvarets ordnande i vad beträffar såväl flottan som kustartilleriet kan komma att förorsaka, anlita — förutom medel som särskilt beredas — jämväl sistnämnda belopp, 1,868,000 kronor, anser jag mig böra biträda sakkunnigas och myndigheternas förslag, att den u-båtsmateriel, som enligt vad nyss anförts, skulle kunna anses kvarstå på 1914 års program, måtte i stället komma till utförande för medel, som särskilt beredas.

Med ledning av krigserfarenheterna föreslå sakkunniga, med instämmande av myndigheterna, att härutöver ytterligare u-båtsmateriel måtte byggas. Jag anser mig böra biträda även detta förslag. År 1914 kunde icke förutses, att u-båtar skulle få en så omfattande användning i sjökriget, som sedermera visat sig vara fallet. Med hänsyn till rådande förhållanden anser jag det således vara av vikt att 1914 års plan utökas med nybyggnad av ytterligare u-båtsmateriel. Redan nu är viss u-båtsmateriel efter den långa rustningstiden så försliten att densamma rätteligen bör läggas i materielreserv. Till den tid då den nu till nybyggnad föreslagna u-båtsmaterielen kan bliva färdigställd, är detta säkerligen fallet med ytterligare materiel av ifrågavarande slag. På dessa grunder torde några ökade årskostnader ej behöva tagas i betraktande för de nu förordade nybyggnaderna.

På grund av det anförda ansluter jag mig till sakkunnigas och myndigheternas förslag och förordar, att en summa av 4,200,000 kronor avses för byggande av u-båtsmateriel.

Fartyg för minläggning.

Sakkunnigas av myndigheterna biträdda förslag beträffande vissa anordningar för minläggning anser jag mig böra tillstyrka. Då kostnaderna härför torde, allt efter som behoven framträda, kunna tillgodoses inom ramen av de årliga extra ordinarie utgifterna, upptages denna fråga icke vidare i detta sammanhang.

Flygväsendet.

Till en början torde få erinras, att det program för luftflottans utbyggande, som av förutvarande chefen för marinstaben framlades i skrivelse den 8 februari 1916, sedermera huvudsakligen legat till grund för såväl propositionen nr 219 till 1916 års riksdag som ock sakkunnigas den 15 augusti 1916 avgivna betänkande, ävensom förut omnämnda, av chefen för marinstaben den 8 november 1916 avgivna organisationsplan.

Marinförvaltningens senast inkomna skrivelse den 17 januari 1917

rörande flygväsendet, för vilken förut lämnats redogörelse, rubbar icke själva organisationsplanen, men till följd av de betydligt dyrare flygbåtstyper, som nu föreslås, ställa sig kostnadsberäkningarna helt annorlunda.

För mig står det fullkomligt klart, att de typer, som marinförvaltningen på grundval av krigserfarenheterna och med instämmande av chefen för marinstaben nu föreslår, böra läggas till grund för anskaffningen, ty att vid en så omfattande nyuppsättning av marinens flygväsende som den, varom nu är fråga, anskaffa typer, som icke längre motsvara tidens fordringar, låter sig icke ur någon synpunkt försvaras.

Då det är att vänta, att inom kort tid nya krav komma att framställas på en materiel, som befinner sig under så hastig utveckling som flygmaterielen, är det givetvis riktigt att fördela en planerad anskaffning på åtminstone tre år, och således i första omgången beställa endast en tredjedel av hela det avsedda antalet.

Den föreslagna uppsättningen av flygbåtar är förvisso betydande, särskilt i jämförelse med det antal flygbåtar för marinen, som på sin tid förutsattes av andra försvarsberedningen och som vann riksdagens gillande år 1914. Men det får icke förbises, att sistnämnda år hade man ingen erfarenhet från föregående krig att stödja sig på. Flygvapnets stora betydelse har först under det nu pågående kriget blivit tillfullo ådagalagd. De erfarenheter, som härunder vunnits, äro så påtagliga, att fullt talande skäl föreligga för en anskaffning nära fyra gånger så stor som den, vilken upptogs i 1914 års plan för sjöförsvarets ordnande.

Flygbåtarnas lämplighet för den strategiska spaningen sammanhänger med deras stora rörlighet. Lättheten att ovanifrån göra iakttagelser mot jord- eller vattenyta skänker åt flygbåtarna de bästa förutsättningar för den taktiska spaningen, däri även kan inräknas spaning efter u-båtar i undervattensläge och minor. Lika viktiga som dessa uppgifter torde emellertid vara flygbåtarnas uppgift att medelst bombkastning skada och oroa fientliga fartyg, särskilt transportfartyg, som kunna komma i närheten av våra kuster, och att i luftstrid driva undan fientliga luftfartyg, som komma oss nära.

Det av chefen för kustartilleriet framställda kravet på flygbåtsmateriel, avsedd att medverka vid kustfästningarnas försvar, anser jag i likhet med chefen för marinstaben kunna tillgodoses inom ramen av den för marinens flygväsende här förordade organisationen.

Såväl sakkunniga som chefen för marinstaben förutsätta, att bemanningen å flygbåtarna skulle till största delen uttagas bland värnpliktiga, vilka före fredstjänstgöringens inträde förvärvat härför erforderliga grundläggande färdigheter, varigenom stambemanningen för flygväsendet kunde, trots dess föreslagna, betydande utvidgning, bibehållas

vid den numerär, som i 1914 års planer förutsattes, dock att antalet flygmaskinister borde ökas med två. — Visserligen innebär det, ej minst ur kostnadssynpunkt, stora fördelar att i försvarets tjänst använda flyg- eller motorkunnig personal bland de värnpliktiga, men att i så hög grad, som sakkunniga och chefen för marinstaben förutsatt, bygga organisationen på anlåtande av värnpliktiga, synes mig knappast tillrådligt. Då emellertid kännedomen om motsvarande bemanningsförhållanden i andra länder, i all synnerhet de krigförande, är mycket ringa, samt erfarenheterna från vårt eget flygväsende ännu icke givit erforderlig ledning för ett säkert bedömande av frågan, är jag icke i tillfälle att nu framlägga något definitivt förslag till eventuell ändring av flygväsendets personalorganisation i vad beträffar förhållandet mellan antalet stamanställda och värnpliktiga. Emellertid anser jag att frågan bör underkastas en ingående prövning, så att eventuellt förslag må kunna framläggas för nästa års riksdag. Ett dylikt uppskov medför inga olägenheter, enär det antal mobiliseringsbara flygbåtar, som jämlikt nybyggnadsplanen skulle under nästkommande år bliva tillgängliga för tjänstebruk, under alla förhållanden kan bemannas med då förefintlig, i flygtjänst utbildad stampersonal och i dylik tjänst redan utbildade värnpliktiga, varför någon ökning av stampersonalen å 1918 års stat ej är för detta ändamål erforderlig.

Ett ytterligare skäl för frågans uppskjutande ligger däri, att den utredning angående flygpersonalens avlöning, varom marinförvaltningen och chefen för marinstaben den 21 juni 1916 erhållit nådigt uppdrag, ännu icke blivit slutförd.

Ehuru jag är tveksam, huruvida den årliga underhållskostnaden kan begränsas till det av marinförvaltningen angivna beloppet, anser jag mig dock kunna utgå från ämbetsverkets uppgifter i berörda hänseende.

Den totala anskaffningskostnaden för marinens flygväsende beräknas till 2,688,000 kronor. Om den summa av 135,000 kronor som 1916 års riksdag anvisade för flygväsendet å extra stat för år 1917 frånräknas och om riksdagen enligt Kungl. Maj:ts förslag beviljar enahanda summa å extra stat för år 1918 och även denna frånräknas, återstår ett medelsbehov av 2,418,000 kronor, som marinförvaltningen föreslagit till fördelning med 803,000 kronor för år 1917, 740,000 kronor för år 1918 och 875,000 kronor för år 1919.

Årskostnaderna från och med 1920 skulle belöpa sig till:

för årlig nyanskaffning av flygbåtar	kronor 875,000: —
underhållskostnad	» 75,000: —
	<hr/>
	Summa kronor 950,000: —

Då krigserfarenheterna redan bekräftat nödvändigheten av att vid försvarets ordnande utnyttja den försvarskraft, som det nutida flygväsendet besitter, och då det vidare är av vikt att vi i detta hänseende stå väl rustade, har jag ansett mig böra tillstyrka, att denna utvidgade plan för marinens flygväsende framlägges med förslag att riksdagen måtte godkänna densamma.

Nyanläggningar och nyanskaffningar för det fasta kustförsvaret.

Såsom av förut lämnade redogörelse framgår hava sakkunnigas uttalanden angående krigserfarenheterna och deras tillämpning, vad det fasta kustförsvaret beträffar, föranlett vissa erinringar från några av de myndigheter, till vilkas yttrande sakkunnigas betänkande varit utställt. I den mån myndigheternas erinringar icke beröra det förslag till nyanläggningar och nyanskaffningar för det fasta kustförsvaret, som jag har för avsikt att nu förorda, torde emellertid ifrågasatta erinringar kunna i detta sammanhang lämnas å sido.

Sakkunnigas med ledning av krigserfarenheterna framställda förslag till det fasta kustförsvarets stärkande omfattar, såsom förut nämnts, viss nyanskaffning av ytterligare svårt artilleri och, till skydd för vissa viktigare försvarsanstalter, av luftkanoner, ävensom för ifrågasatta materiel erforderliga nyanläggningar. Mot detta förslag har ingen av myndigheterna haft något att erinra. Chefen för kustartilleriet har emellertid utöver sakkunnigas förslag förordat vissa ytterligare åtgärder till stärkande av det fasta kustförsvaret. Vidare har chefen för generalstaben i sitt yttrande över sakkunnigas betänkande framställt förslag därom att i 1914 års plan för det fasta kustförsvarets ordnande skulle vidtagas viss ändring, stående i samband med nu ifrågasatta nyanläggningar och nyanskaffningar.

För egen del har jag kommit till den bestämda uppfattningen att här förevarande, av sakkunniga framlagda och av myndigheterna biträdda förslag till det fasta kustförsvarets stärkande måste med ledning av krigserfarenheterna anses vara av sådan betydelse att det snarast möjligt bör förverkligas. Jag finner mig sålunda böra förorda detta förslag. De ytterligare krav beträffande det fasta kustförsvaret, som chefen för kustartilleriet framställt, kan jag däremot av finansiella skäl för närvarande icke biträda. Vad vidare angår nyssberörda av chefen för generalstaben förordade ändring i 1914 års plan för det fasta kustförsvarets ordnande, skulle denna ändring, såsom framgår av den till detta protokoll hörande hemliga bilagan, förorsaka högst betydande merkostnader. Med hänsyn härtill kan jag ej biträda nämnda förslag.

Nu förordade nyanläggningar och nyanskaffningar för det fasta kustförsvaret skulle enligt marinförvaltningens beräkningar kräva engångskostnader, uppgående till 3,575,000 kronor, och årliga kostnader utgörande omkring 55,000 kronor. Mot dessa beräkningar har jag icke funnit något att erinra. Några årskostnader bliva emellertid ej erforderliga för år 1918.

Artilleriammunition för flottan.

Sakkunniga och myndigheterna hava som närmast föreliggande behov av artilleriammunition för flottan angivit anskaffningen av $\frac{1}{4}$ utredning för de nya pansarbåtarna till en kostnad, som numera av marinförvaltningen beräknas till 945,000 kronor.

I likhet med vad jag yttrat till statsrådsprotokollet, bilagt Kungl. Maj:ts proposition nr 219 till 1916 års riksdag, anser jag fortfarande den föreslagna anskaffningen erforderlig, och föreslår således, att ett anslag å nyssnämnda belopp måtte av riksdagen äskas.

I samband härmed torde få erinras, att riksdagen år 1916 på framställning av Kungl. Maj:t beviljat medel till anskaffning av en andra utredning moderna 15 cm. projektiler för pansarbåten Oscar II. Då för denna utredning på grund av vissa orsaker behövdes anvisande av ytterligare medel, har Kungl. Maj:t till innevarande års riksdag gjort framställning om beviljande av erforderliga fyllnadsbelopp; därjämte föreslår Kungl. Maj:t riksdagen att bevilja medel till två utredningar moderna 15 cm. projektiler till pansarkryssaren Fylgia (statsverkspropositionen till 1917 års riksdag, femte huvudtiteln, sid. 172 och 175).

Dessa anskaffningar minska i viss mån det av myndigheterna år 1915 såsom erforderligt uppställda totalbeloppet av 4,050,000 kronor för anskaffning av artilleriammunition för stridsfartygen, dock icke i hela den omfattning, som motsvarar förenämnda utredningar för pansarbåten Oscar II och pansarkryssaren Fylgia, då nämligen dessa fartygs äldre utredningar av 15 cm. projektiler till stor del överförts till kustfästningarna. Anskaffningarna hava däremot icke något samband med den nu ifrågavarande anskaffningen av $\frac{1}{4}$ utredning för de nya pansarbåtarna.

Minor för flottan.

En av de mest påtagliga erfarenheterna från det pågående kriget torde vara den om minvapnets ökade betydelse och användbarhet. Minor hava tjänat såväl offensiva som defensiva ändamål och i båda fallen använts i en utsträckning, som tidigare knappast varit tänkt. Särskilt

har minvapnet blivit av betydelse för de underlägsna flottorna, vilkas förnämsta uppgift är att skydda de egna kusterna.

Våra skärgårdars betydelse för den svenska kustens försvar kan väsentligen ökas genom ett klokt användande av minvapnet.

Jag finner på dessa grunder — i likhet med vad jag uttalat till statsrådsprotokollet, bifogat propositionen 219 år 1916 — att det måste betraktas som synnerligen angeläget att flottans minförråd uppbringas till större omfattning än vad som tidigare varit avsett. Den tillgång av minor, med vilken marinförvaltningen på sätt förut anförts räknar, förutsätter, att såväl den summa om 876,400 kronor, som upptogs i en av marinförvaltningen tidigare uppgjord anskaffningsplan, och av vilken summa Kungl. Maj:t av innevarande års riksdag äskat sista återstoden om 167,000 kronor (femte huvudtiteln sid. 193), som ock det av 1916 års riksdag jämlikt dess skrivelse nr 219 beviljade beloppet om 810,000 kronor utnyttjats till anskaffning av minor. Då jag icke har något att erinra mot den av marinförvaltningen och chefen för marinstaben uppgjorda planen för minförsvarets anordnande, anser jag mig böra tillstyrka anskaffning av minor till den utsträckning myndigheterna enligt samma plan angivit såsom erforderlig. Andra trängande behov medgiva emellertid icke, att hela den angivna kostnaden, 4,370,000 kronor, för anskaffning av minor inrymmes inom den summa, som nu äskas för tillgodoseende av vissa marina försvarsbehov. Jag nödgas därigenom inskränka mitt förslag allenast till den anskaffning, som av myndigheterna föreslås i första omgången, alltså till ett beräknat belopp av 1,470,000 kronor, därav 20,000 kronor avses till anskaffande av reservdelar.

Minor för kustfästningarna.

I överensstämmelse med sakkunnigas av myndigheterna biträdda förslag anser jag, att till fortsatt anskaffning av minor för kustfästningarna erfordras ett belopp av 190,000 kronor.

Minsvepningsmateriel.

I statsverkspropositionen till 1917 års riksdag (femte huvudtiteln sid. 196) har jag tillstyrkt framställning till riksdagen om beviljande av det av marinförvaltningen i dess skrivelse den 29 september 1916 såsom erforderligt angivna beloppet, 456,000 kronor, för anskaffande av kontraminmateriel (minsvep), därav på extra stat för år 1918 ett belopp av 152,000 kronor. I följd härav torde frågan om anskaffande av minsvepningsmateriel i detta sammanhang icke erfordra något vidare uttalande från min sida.

Torpeder.

Det torde vara ställt utom allt tvivel, att förbrukningen av torpeder under det pågående kriget varit långt större än vad som tillföre beräknats. Detta förhållande kan tillskrivas bland annat u-båtarnas vidgade verksamhet. En och samma u-båt har efter hand förbrukat flera utredningar, och även jagarna torde i många fall vid upprepade tillfällen ha varit nödsakade att ombordtaga nya torpedförråd i stället för de bortskjutna.

Krigserfarenheterna påvisa sålunda med all tydlighet behovet av att torpedförråden äro väl tillgodosedda, allra helst som nytillverkningen av torpeder kräver lång tid. De genom nådiga breven den 21 januari och den 10 mars 1916 tillkallade sakkunnigas förslag härutinnan, vilket blivit tillstyrkt av marinförvaltningen och chefen för marinstabens, synes mig vara väl avvägt och ägnat att säkerställa torpedvapnets effektivitet i vad beträffar tillgången på torpeder. Jag anser, att detta förslag bör läggas till grund för anslagsäskandena.

Riksdagen har vid olika tillfällen beviljat medel till anskaffning av torpeder, bland annat år 1915 dels ett belopp av 200,000 kronor till anskaffande av torpeder i reserv, varav 100,000 kronor redan anvisats och 50,000 kronor innevarande år föreslås att bliva anvisade för år 1918 (statsverkspropositionen 1917, femte huvudtiteln sid. 181), och dels ett belopp av 204,000 kronor till komplettering av torpedutredning å 4 jagare. I de till nyanskaffning av krigsfartygsmateriel beviljade anslagen ingå därjämte vissa belopp för anskaffande av torpeder till de beviljade fartygen.

Det behov av torpeder, som härutöver bör fyllas till och med år 1919, beräknas draga en anskaffningskostnad av 4,798,500 kronor. Tillgodoseendet av detta behov är tydligen av mycket stor vikt. Men då någon beställning utrikes ej för närvarande, och sannolikt ej heller under de närmaste åren efter kriget, lär kunna ske, måste anskaffningen begränsas till vad som kan tillverkas inom landet. Torpedverkstaden i Karlskrona är emellertid fullt upptagen under detta och nästkommande år med tillverkning av torpeder, för vilka medel finnas beviljade. Vid sådant förhållande framträder än tydligare angelägenheten av att en ny torpedverkstad — därom jag ock i det följande kommer att avgiva förslag — bliver uppförd.

Då omständigheterna alltså för närvarande tvinga till begränsning av torpedtillverkningen, anser jag mig nu böra förorda anskaffning i

endast sådan omfattning, att den nya torpedverkstaden omedelbart efter sitt färdigställande kan vara tillförsäkrad tillverkning. Jag anser mig på dessa grunder böra förorda, att för tillverkning av torpeder äskas ett anslag av 1,050,000 kronor, motsvarande, med tagen hänsyn till verkstadens kapacitet, ett års arbete för densamma.

Torpedverkstad m. m.

Det av sakkunniga och myndigheter förordade förslaget om anläggande inne i landet av en torpedverkstad har synts mig böra granskas ur följande synpunkter. Den första är den, huruvida överhuvudtaget anordningar behöva vidtagas för att möjliggöra en anskaffning av torpeder utöver dem, som kunna framställas vid Karlskrona torpedverkstad. Vid tiden för anläggandet av denna verkstad förelågo närmast krigserfarenheter från rysk-japanska kriget 1904—1905, då torpeden spelade en jämförelsevis underordnad roll. Med hänsyn till dessa och dylika förhållanden gavs åt verkstaden i Karlskrona en kapacitet, som, även under förutsättning av forcerat arbete, icke på långt när fyller det numera förefintliga behovet. Lika avgörande är härvid den omständigheten att verkstaden ligger i en kustort, som tillika är fästning. Vid krigstillfälle, då torpedtillverkningen måste uppdrivas till den högsta möjliga, kan denna sålunda helt och hållet äventyras. I överensstämmelse med vad jag yttrat till statsrådsprotokollet den 28 april 1916, bilagt samma års proposition nr 219, anser jag det därför vara en både viktig och brådskande angelägenhet att anstalter träffas för att möjliggöra anskaffandet av torpeder utöver den myckenhet, som kan tillverkas i Karlskrona.

Förut har jag i annat sammanhang berört frågan huruvida denna ytterligare torpedanskaffning kan grundas på leveranser från utlandet. Oberoende av den därvid anförda omständigheten att en dylik anskaffning för närvarande, och sannolikt för lång tid efter det pågående krigets upphörande, måste anses utesluten, är en dylik utväg ej att anbefalla redan av det skäl att anskaffningen skulle kunna avbrytas just när den som bäst behövs, nämligen under krig. Härtill kommer, att kostnaden per torped ställer sig väsentligt dyrare vid utländsk leverans än vid inrikes tillverkning.

Av verkstadssakkunnigas utredning framgår, att av inhemska privatverkstäder endast en reflekterar på tillverkning av fullständiga torpeder. Redan denna omständighet visar olämpligheten av att bygga torpedanskaffningen på den inhemska privatindustrin, vartill kommer att betryggande uppgörelser i förväg om tider och kostnader för leveranser eller

om kronans rätt att göra nödiga ändringar i konstruktion, detaljer m. m. svårligen kunna åvägbringas. Då dessutom kostnaden per torped ställer sig större vid tillverkning å privat än å en statens verkstad, tala alla skäl emot att grunda torpedanskaffningen på tillverkning å privatverkstad. På grund av det anförda synes uppenbart att nödig torpedanskaffning bör tryggas genom tillverkning å statsverkstad.

Av redan förut åberopade militära skäl anser jag, att under inga förhållanden frågan kan finna en lämplig lösning genom vare sig utvidgning av torpedverkstaden i Karlskrona eller någon ny, självständig anläggning därstädes. Enahanda militära skäl gälla även, om också i mindre grad, beträffande Stockholm, vare sig nu verkstaden tänktes förlagd till flottans nuvarande varvsområde eller till dess närhet eller till Kaknäs eller till annan plats i grannskapet av Stockholm. Men lika avgörande för frågan om Stockholms lämplighet eller ej för anläggning av en torpedverkstad är att tillräckligt lång inskjutningsbana för nytillverkade torpeder ej kan anordnas innanför befästningslinjen, och att utanför denna vattendjupen bliva för stora.

Utredningen giver vid handen, att den nya verkstaden bör läggas inne i landet, och de skäl, som verkstadssakkunniga härutinnan anført till förmån för Jönköping, synas mig vara för frågan avgörande. Synnerligen viktig är härvid den omständigheten att tillgången till dugliga verkstadsarbetare lätt torde kunna säkerställas å denna ort och att boställsanordningar för arbetarstammen kunna sägas redan vara förefintliga.

Att anläggandet av ny torpedverkstad förenas med anskaffandet av ett centralt torpedförråd anser jag så mycket mer erforderligt som de befintliga förrådsbyggnaderna icke kunna inrymma det antal torpeder, som vid 1919 års utgång bör, upplagt i land, finnas i förråd. Verkstadssakkunnigas beräkningar över det antal moderna torpeder, som kunna inrymmas i torpedförrådet å Stockholms varv, grundas på den förutsättningen, att den tillbyggnad av sten, vars uppförande Kungl. Maj:t föreslår i innevarande års statsverksproposition (femte huvudtiteln, sid. 141) anslag bliver av riksdagen beviljat.

Kostnaden för den föreslagna torpedverkstaden med torpedförråd och torpedinskjutningsstation m. m. beräknas av verkstadssakkunniga till 1,454,310 kronor, en summa, som väsentligt överstiger den, vilken var grundad på marinförvaltningens överslagsberäkningar och som upptogs i proposition nr 219 till 1916 års riksdag. I likhet med vad sakkunniga för avgivande av förslag beträffande vissa marina försvarsbehov anført i sitt betänkande den 15 augusti 1916 anser jag dock frågan vara av den vikt att de ökade kostnaderna icke böra lägga hinder i vägen för

verkstadens anläggande, och jag vill särskilt betona, att den inskränkning i erforderliga anslagssummor för tillverkning av torpeder, som jag i det föregående förordat, är nära förbunden med den synpunkten att det i allra första hand är viktigt att säkerställa själva möjligheten av torpedtillverkning, innan medel beviljas till torpederna.

Jag har i annat sammanhang förordat en högst avsevärd utvidgning av den plan för marinens flygväsende, som — på sin tid förordad av andra försvarsberedningen — upptogs i 1914 års program för sjöförsvarets ordnande, och mitt förslag har jag grundat på krigets omedelbara och påtagliga lärdomar. Bliver denna utvidgade plan antagen, ökas i betydande mån det årliga behovet av flygmotorer. Anskaffning från utlandet är härvid av enahanda skäl som anförts beträffande torpeder i hög grad försvårad. Däremot ställer sig leverans av flygmotorer från inhemska privata verkstäder annorlunda än vad angår dylik leverans av torpeder, ty de förra kunna icke i samma mån som de senare betraktas såsom specialartiklar, och motorindustrien i Sverige är allaredan ganska högt uppdriven. Härvid framträder dock, såsom verkstadssakkunniga också framhålla, den stora fördelen av att staten genom egen fabrikation kan kontrollera och reglera privatindustrins tillverkning och priser. Dessutom är det av betydelse att staten vid egen fabrik kan låta verkställa erforderliga försök och prov, vilket alltid ställer sig dyrbart vid enskilda verkstäder. För den erforderliga anskaffningen av flygplan bör däremot, på de skäl som verkstadssakkunniga anført, uteslutande kunna anlitas inhemska privatverkstäder, men även härutinnan bör staten på enahanda sätt som beträffande flygmotorer, nämligen genom egen tillverkning, dock begränsad till ett fåtal flygplan, äga möjlighet att kontrollera och reglera privatindustrins tillverkning och priser. Jag anser mig på dessa grunder böra förorda, att torpedverkstaden erhåller en särskild avdelning för tillverkning av flygmotorer till beräknad anläggningskostnad av 235,842 kronor ävensom verkstad för reparation, underhåll och en årlig tillverkning av ett fåtal flygplan samt förvaringsskjul för ett mindre antal fullt monterade flygplan ävensom flygbåtsslip för en beräknad kostnad av 42,000 kronor.

Sakkunniga för avgivande av förslag beträffande vissa marina försvarsbehov hava förutsatt, att fjärde huvudtiteln skulle med $\frac{2}{3}$ av anläggningskostnaden för flygmotorverkstaden eller med 157,228 kronor bidra till dess anläggande. Mot detta förslag åter hava sakkunniga för avgivande av förslag beträffande vissa lantmilitära försvarsbehov ställt sig avvisande. — Det synes vara en fråga av underordnad betydelse, å vilken av försvarshuvudtitlarna medlen för verkstadens anläggande

äskas och redovisas, och då vissa svårigheter beträffande ledningen av verkstaden kunna uppstå, därest den skall anses vara anlagd av både marinen och armén, har jag efter samråd med statsrådet och chefen för lantförsvarsdepartementet kommit till den uppfattningen, att kostnaden i dess helhet bör äskas under femte huvudtiteln, som lämnar medel till den huvudsakliga anläggningen, nämligen torpedverkstaden. Flygmotorverkstaden avses under alla förhållanden skola upptaga beställningar från armén.

Vad beträffar personal till de föreslagna anläggningarna, äro kostnaderna för densamma inräknade i de priser, som tillverkade torpeder m. m. skulle komma att betinga. I samma priser äro inräknade jämväl kostnaderna för avlöning av en föreståndare och en torpedingenjör. Marinförvaltningen anför i sitt yttrande den 17 januari 1917, att en ökning av torpedtillverkningen måste medföra en ökning i mariningenjörkårens stat med en torpedingenjör, förutom den ökning med en torpedingenjör, varom ämbetsverket tidigare gjort framställning. Beträffande denna sistnämnda befattning har Kungl. Maj:t avgivit förslag i statsverkspropositionen till innevarande års riksdag (5 huvudtiteln sid. 44). Chefen för marinstaben anför i sitt yttrande den 22 januari 1917, att om fabrikation av flygmotorer kommer till stånd, det blir nödvändigt att anställa även en flygingenjör. De ifrågasatta anläggningarna föranleda, om de komma till utförande, behov av en flygingenjör och ytterligare en torpedingenjör, men torde riksdagens beslut i anläggningningsfrågan böra avvaktas, innan förslag framläggas rörande nämnda två befattningar. I varje fall torde icke härför någon avlöning å stat bliva erforderlig före år 1919.

Vad slutligen angår förvärv av det för anläggningarna i fråga erforderliga markområdet tillåter jag mig erinra därom, att i propositionen till innevarande års riksdag rörande vissa åtgärder för lantförsvarets stärkande föreslås, av vederbörande departementschef, att erforderliga områden för i propositionen föreslagna anläggning vid Jönköping av ny ammunitionsfabrik och nytt krutbruk skulle förvärfvas genom byte med Jönköpings stad, därvid såsom vederlag för områdena skulle lämnas mark tillhörande här förut omnämnda, under domänstyrelsens förvaltning ställda kronoegendomen Österängen (Österängen nr 2 och Mellanängen nr 1 i Ljungarums socken); och skulle nuvarande arrendatorn av kronoegendomen avstå densamma i dess helhet den 14 mars 1918 mot ersättning, avsedd att utgå av tillgängliga medel. Under sådana förhållanden bör också det för anläggningen av ifrågasvarande torpedverkstad m. m. för marinens behov erforderliga området om 40,354,84 kvadratmeter, förvärfvas mot vederlag av mark, tillhörig

meromnämnda kronoegendom, för vilket ändamål torde till sjöförsvaret böra överlämnas sålunda erforderlig del av egendomen mot den ersättning, Kungl. Maj:t kan bestämma, eller efter motsvarande nedskrivning i statens domäners fond. Från domänstyrelsen har jag under hand inhämtat, att i fråga om föreslagna markbytet för marinens del icke något är att från styrelsens sida erinra. Skulle emellertid det område av kronoegendomen, som återstår, sedan erforderliga delar för lantförsvarets nyss angivna behov tagits i anspråk, icke förslå som vederlag mot den för torpedverkstaden erforderliga marken, måste återstoden av vederlaget gäldas kontant. Stadsfullmäktige hava i sådant hänseende begärt ett pris av högst omkring 2 kronor 25 öre kvadratmetern. Eventuellt härför erforderligt belopp torde lämpligen kunna gäldas av medel, som stå till Kungl. Maj:ts disposition.

På anförda grunder har jag ansett mig böra förorda, att Kungl. Maj:t och kronan — för anläggande i Jönköping av torpedverkstad med tillhörande anläggningar, torpedinsjutfningsstation, torpedförråd, stridskonförråd och stridsspetskällare jämte särskild avdelning för tillverkning av flygmotorer samt verkstad för reparation, underhåll och årlig tillverkning av ett fåtal flygplan samt förvaringsskjul för ett mindre antal fullt monterade flygplan ävensom flygbåtsslip — på de huvudsakliga villkor, som angivas i stadsfullmäktiges i Jönköping förut omnämnda skrivelse den 26 juni 1916, ej mindre förvärvar äganderätten till det för ändamålet erforderliga, staden tillhörande området om 40,354,84 kvadratmeter jämte dispositionsrätten över i skrivelsen omnämnd strandremsa, än även träffar avtal med staden rörande övriga för samma ändamål i meromnämnda skrivelse gjorda erbjudanden.

Anläggningskostnaderna hava, såsom av det förutnämnda framgår, av verkstadssakkunniga beräknats till sammanlagt 1,732,152 kronor. Vid granskning av de uppgjorda specialräkningarna har jag icke funnit anledning till någon erinran. Nämnda belopp torde alltså nu böra av riksdagen äskas.

U-båtsnät.

Med hänsyn till vikten av att kunna utestänga u-båtar från vissa farvatten hava sakkunniga föreslagit att medel måtte avses för verkställande av försök med u-båtsnät. Genom nådigt brev den 29 september 1916 har marinförvaltningen erhållit uppdrag att verkställa utredning i frågan. Då denna utredning ännu icke blivit slutförd, kan jag för närvarande icke avgiva förslag i ärendet.

Utrustning av handelsfartyg för krigsbruk.

Under det pågående kriget hava såväl offensiva som defensiva minfält blivit lagda, ej blott å de krigförandes egna kustfarvatten utan även långt ute till sjöss. Om dessa förhållanden, när det gäller tillämpandet av krigserfarenheterna på vårt sjöförsvär, å ena sidan mana till kraftiga åtgärder för anskaffning av minmateriel, så tvinga de å andra sidan även till lika kraftiga åtgärder för anskaffande av materiel till mineringars undanröjande, ty vidtoges ej dylika åtgärder, bleve vid krigstillfälle ej blott våra sjöstridskrafter utan även handelsflottans fartyg utsatta för de mest vittgående risker och förluster, ej endast i närheten av våra egna kuster utan jämväl ute på haven.

Som följd av dessa förhållanden erfordras numera även ett betydligt ökat antal vedettbåtar (bogserbåtar m. m.) för minsvepningstjänstens utförande. Det har därför blivit nödvändigt att, efter förberedande undersökningar beträffande olika rederiers tillgång på lämpliga ångare eller bogserbåtar, betydligt öka det antal fartyg, som avses för minerings- eller minsvepningstjänst.

En annan erfarenhet från kriget är den, att de krigförande i betydlig utsträckning och med fördel använda trålare och andra mindre handelsfartyg såsom bevakningsfartyg, särskilt mot u-båtar. På grund härav har undersökning för utrönande av tillgången i vårt land på lämpliga fartyg av nämnda slag blivit gjord, och ett antal av dessa avses att tagas i anspråk för krigsbruk. Sedan det visat sig, att motorbåtar av de slag, som i allmänhet finnas inom Sveriges frivilliga motorbåtskår, med fördel kunna användas för bevakningsändamål m. m., har även ett antal dylika båtar avsetts att tagas i anspråk.

Marinförvaltningens beräkningar rörande behovet av den utrustningsmateriel, som återstår att fylla för de fartyg, som för närvarande avses för krigsbruk, utvisa, att härför skulle krävas en anslagssumma av 1,788,000 kronor. Jag tillåter mig i detta sammanhang erinra om, att Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen till innevarande års riksdag föreslagit att för anskaffande av kontramateriel för flottan måtte beviljas ett anslag av 456,000 kronor häri inbegripen kostnad för anskaffning av minsvep för handelsfartyg. Med dessa belopp skulle behovet av utrustningsmateriel för handelsfartyg enligt nu gällande mobilise-

ringstabell kunna fyllas. Men den organisationsplan för flottan, som chefen för marinstaben den 8 november 1916 framlagt och som bland annat innehåller plan för minerings- och minsvepningstjänstens ordnande till år 1919, förutsätter en avsevärd ökning av antalet handelsfartyg för krigsbruk i förhållande till vad som för närvarande är bestämt. De nytillkommande fartygen avses i första hand för minerings- och minsvepningstjänsten. Marinförvaltningen, som i princip gillar chefens för marinstaben förslag, beräknar, att för fyllande av behovet av utrustningsmateriel för dessa nytillkommande fartyg, däri inbegripet ytterligare erforderlig minsvepningsmateriel, skulle krävas en anslagssumma av 1,300,000 kronor. Sammanlagt skulle sålunda till år 1919 fordras en anslagssumma för ifrågavarande ändamål av (1,788,000 + 1,300,000 =) 3,088,000 kronor.

Krigserfarenheterna påvisa oförtydligt ett ökat behov av handelsfartyg för krigsbruk. Den nytta och tjänst, som handelsfartygen överhuvud avses att kunna lämna, beror helt och hållet av att de äro vederbörligen bestyckade och utrustade. Vid sådant förhållande anser jag, att den nu föreslagna utrustningen, krävande enligt numera uppgjorda beräkningar en anskaffningssumma av i runt tal 3,000,000 kronor, är erforderlig samt att det är av vikt att ifrågavarande anskaffning oförtövat igångsättes. Då medelstillgången med hänsyn till andra viktiga krav ej tillåter, att hela det såsom erforderligt angivna beloppet nu äskas, har jag ansett mig böra förorda, att anskaffningen uppdelas i tre omgångar och att förslag nu avgives till riksdagen om beviljande av medel för en tredjedel av den sammanlagda anskaffningen, alltså till belopp av 1,000,000 kronor.

Intendenturbehov för flottan.

Av de behov utav intendenturmateriel för flottan, som av marinförvaltningen, chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss enligt förut lämnad redogörelse angävos den 24 mars 1916 (jämför sid. 49—50), återstå i detta sammanhang till behandling följande poster:

anläggande av brännoljecisterner i Karlskrona,
ombyggnad och modernisering av kronokvarnen därstädes samt
anläggande av en tvätt- och badinrättning i Karlskrona fästning.
Sedan numera oljeeldning i enlighet med beslut av 1914 års senare

riksdag börjat införas jämväl å pansarbåtar, anser jag anläggandet av de ifrågasatta brännoljecisternerna vara av sådan betydelse, att förslag härom bör nu framläggas för riksdagen. Till denna fråga återkommer jag alltså i det följande. Vad sedan beträffar förslagen rörande kronokvarnen samt anläggande av tvätt- och badinrättning i Karlskrona håller jag före, att dessa krav icke äro av sådan art, att de böra tillgodoses med särskilda medel.

Intendenturbehov för kustartilleriet.

Med avseende på intendenturmateriel för kustartilleriet hava varken sakkunniga eller myndigheterna framställt några krav, som ansetts vara av beskaffenhet att böra för närvarande tillgodoses. På grund härav och med hänsyn till att vissa åt marinförvaltningen och chefen för kustartilleriet anförtrodda utredningar rörande kustartilleriets intendenturmateriel ännu icke blivit slutförda, saknar jag anledning att i detta sammanhang framställa något förslag rörande ifrågavarande materiel.

Anläggande av brännoljecisterner vid flottans station i Karlskrona.

Genom beslut av 1914 års senare riksdag bestämdes, att anordningar för oljeeldning skulle införas å pansarbåtarna Oscar II, Manligheten, Åran, Wasa och Dristigheten, varjämte även Tapperheten förutsattes skola förses med dylik anordning. Med anledning härav hava oljeeldningsanordningar blivit anbragta å några av nämnda fartyg, och å de övriga skall dylik installation verkställas allteftersom tillfälle gives. I planen för nybyggnad av pansarbåten Sverige samt de av 1914 års senare riksdag till byggande beslutade två pansarbåtarna och fyra jagarna ingå jämväl anordningar för oljeeldning. Å de färdigbyggda jagarna äro redan anstalter vidtagna för partiell oljeeldning och avsett är, att fullständiga oljeeldningsanordningar skola med anlitage av för ändamålet tillgängliga medel anbringas å alla jagare. Till alla dessa fartyg komma slutligen undervattensbåtarna.

I samma mån oljeeldning sålunda redan kommit eller i en nära framtid kommer till användning å flottans stridsfartyg måste givetvis

särskilda åtgärder vidtagas för att på ändamålsenligt sätt tillhandahålla fartygen erforderligt förråd av brännolja. I detta syfte har riksdagen år 1916 bifallit Kungl. Maj:ts framställning samma år om anskaffande av 2 motordrivna tankpråmar för oljetransport, en för Stockholms och en för Karlskrona station. Men härutöver måste anordningar å varven vidtagas för förrådsuppläggningsen, vilken varken ur förvaringssynpunkt eller med hänsyn till fartygens förseende med olja lämpligen kan ske enbart genom uppstapling av fyllda oljekärl. Cisterner för förvaring av brännolja måste därför förefinnas såväl å Stockholms som å Karlskrona station.

Vad beträffar cisternerna å Stockholms station torde jag få erinra om mitt uttalande under punkt 30 till statsrådsprotokollet, bifogat statsverkspropositionen till 1916 års riksdag, att spørsmålet om lämplig plats för desamma omedelbart sammanhänger med frågan om varvets och stationens eventuella förflyttning. Då denna fråga icke ännu vunnit sin lösning, bör något avgörande icke nu träffas rörande oljecisterner vid flottans station i Stockholm. Jag tillåter mig emellertid erinra därom, att marinförvaltningen i sitt den 8 oktober 1915 avgivna förslag ansåg cisternerna i Stockholm icke vara i behov av betongskydd. Anläggningskostnaderna skulle således här ställa sig väsentligt lägre än för cisternerna i Karlskrona. Genom att använda kanonbåten Rotas kasserade pannor till oljecisterner har i Stockholm ett tillfälligt förråd för mindre kvantiteter olja kunnat beredas.

De av marinförvaltningen verkställda undersökningar ifråga om anläggande av brännoljecisterner i Karlskrona synas mig lämna tillförlitlig ledning för bedömande av dessa cisterners lämpliga storlek samt det skydd för beskjutning och därav uppkommande eldfara m. m., som åt dem bör beredas.

Det synes mig vara riktigt att beräkna oljeutredningarnas storlek på sätt myndigheterna föreslagit. Nedsprängningen av cisternerna och deras skyddande medelst betonggjutning förorsaka visserligen kostnader, vida överstigande dem, som cisternernas anskaffande i och för sig föranleda, men dessa åtgöranden måste anses nödvändiga för cisternernas skyddande mot beskjutning och luftanfall.

Då jag icke i övrigt har något att erinra mot marinförvaltningens beräkningar, anser jag mig böra förorda anläggande av brännoljecisterner vid flottans station i Karlskrona, i enlighet med marinförvaltningens förslag (alt. II med de av ingenjör Bremberg föreslagna modifieringarna), till en beräknad kostnad av 600,000 kronor.

Omändring av kanonbåtarna Rota och Disa till mindepåfartyg.

Såsom av myndigheternas uttalanden framgår, avsågos kanonbåtarna Rota och Disa enligt 1914 års planer för sjöförsvarets ordnande att överlämnas till sjökarteverket. Innan dessa planer i vad beträffar de nämnda fartygen kunnat sättas i verket, har flottans mobilisering för neutralitetsvakten förorsakat, att de båda fartygen måst användas för andra uppdrag, Rota såsom mindepåfartyg samt Disa som depåfartyg i kustflottan och senast som kasernfartyg för minberedskap. Sedan år 1914 hava å dessa fartyg endast vidtagits erforderliga underhållsarbeten, varjämte Rota erhållit de pannor, som tillhörde den förolyckade kanonbåten Urd.

Jag har i det föregående fått tillfälle uttala, hurusom jag ansett, att minvapnets ökade betydelse bör för vårt vidkommande uppmärksammas och att de tjänster, som detta vapen numera befunnits kunna lämna försvaret, böra tillfullo utnyttjas. Bland de åtgärder, som i detta syfte äro erforderliga, ingår utrustning av vedettbåtar, f. d. torpedbåtar eller förhyrda bogserbåtar, och jag har i annat sammanhang förordat såväl att ett ytterligare antal till sin ursprungliga tjänst numera ej brukbara torpedbåtar överföras till vedettbåtar som ock att fortsatt anskaffning av utrustningsmateriel för förhyrda vedettbåtar måtte äga rum.

Emellertid måste mineringsbåtarna åtföljas av depåfartyg, vilka tillhandahålla dem erforderligt antal minor och utredning. Skulle dessutom depåfartygen komma i gynnsamt tillfälle att själva verkställa minering, böra de ej sakna möjlighet härtill; de böra därför förses med minläggningsanordningar. Då andra lämpliga fartyg för detta ändamål icke förefinnas och då mineringstjänsten är av sådan vikt, att dess krav bör snarast tillgodoses, ansluter jag mig till myndigheternas förslag i förevarande hänseende. Visserligen undandrages sjökarteverket härigenom den ökning av för sjömätningar avsedd fartygsmateriel, som förutsattes år 1914, men för närvarande måste de rent militära fordringarna ställas främst. Dessutom torde få erinras, att sjömätningarfartyget Ejdern under år 1916 blivit färdigställt samt att Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen till innevarande års riksdag under punkt 94 föreslagit, att ångfartyget Ran måtte ändras till sjömätningarfartyg. Därjämte torde, såsom chefen för sjökarteverket i förslag till arbetsplan för år 1917 omnämner, civil mätningpersonal liksom föregående år kunna anlitas och förläggas i land.

På dessa grunder har jag ansett mig böra förorda, att förslag avgives till riksdagen om beviljande av ett belopp om 81,350 kronor för omändring av kanonbåten Rota till mindepåfartyg samt ett belopp av 88,850 kronor för enahanda omändring av kanonbåten Disa, eller således sammanlagt 170,200 kronor.

Upprensning av viss farled.

Med hänvisning till hemliga bilagan till detta protokoll tillstyrker jag, att förslag avgives till riksdagen om beviljande av 165,000 kronor för upprensning av viss farled. Då det är av vikt att arbetena kunna igångsättas redan innevarande års sommar, bör Kungl. Maj:t berättigas att redan år 1917 disponera beloppet.

Sammanfattning.

Såsom av det föregående framgår, avse de av mig förordade anslagsbeloppen bestridande av engångskostnader för vissa anskaffningar eller åtgärder för tillgodoseende av marina försvarsbehov.

Då dessa förslag i vissa fall utgöra ett upprepande av de förslag, som framställdes i proposition nr 219 till 1916 års riksdag, har jag trott det kunna vara vägledande att här göra följande sammanställning rörande de båda förslagen.

Marina försvarsbehov.	Vid 1916 års riksdag			Föreslås att äskas av 1917 års riksdag.	Den väsentliga orsaken till kostnadsökning eller nya behov
	äskades i proposition 219	beviljades jämligt skrivelsen 219	icke beviljat av i proposition 219 gjorda äskanden		
<i>Krigsfartygsmateriel:</i>					
Jagare	4,000,000	—	4,000,000	11,000,000	{ Krigserfarenheter. Fortsatt förslitning. Prisstegringar.
Undervattensbåtsmateriel				4,200,000	
<i>Artilleriammunition, minor, handgranater och bomber samt torpeder:</i>					
Artilleriammunition för stridsfartygen	540,000	—	540,000	945,000	Prisstegringar.
D:o för kustfästningarna	500,000	500,000	—	—	
Minor jämte minförrådslokaler för flottan	810,000	810,000	—	1,470,000	Krigserfarenheterna.
D:o d:o för kustfästningarna	475,000	285,000	190,000	190,000	
Handgranater och bomber för kustfästningarna	50,000	50,000	—	—	
Torpeder	850,000	—	850,000	1,050,000	Krigserfarenheterna.
Torpedverkstad m. m.	750,000	—	750,000	1,732,152	{ Slutförd utredning. Prisstegringar. Tillkommer flygmotorverkstad m. m.
<i>Materiel m. m. för marinens flygsende</i>	838,100	120,100	718,000	2,418,000	
<i>Intendenturmateriel:</i>					
För flottan	488,250	418,250	70,000	—	{ (Dessa 70,000 kr. beviljades på extra stat enligt riksdagens skrivelse 5/1916.)
För kustartilleriet	350,000	350,000	—	—	
<i>Förstärkning av fasta kustförsvaret</i>	2,155,000	—	2,155,000	3,575,000	Prisstegringar.
<i>Anspänningsmateriel för kustfästningarnas rörliga bestyckning</i>	70,000	70,000	—	—	
<i>Minberedskap vid Göteborg</i>	352,700	352,700	—	—	
<i>Utrustning för handelsfartyg</i>	—	—	—	1,000,000	Krigserfarenheterna.
<i>Brännoljecisterner</i>	—	—	—	600,000	Införandet av oljeeldning.
<i>Ändring av kanonbåtarna Rota och Disa</i>	—	—	—	170,200	Krigserfarenheterna.
<i>Upprensning av viss farled</i>	—	—	—	165,000	Slutförd utredning.
Summa	12,229,050	2,956,050	9,273,000	28,515,352	

Den 15 innevarande februari anmodade jag marinförvaltningen att inkomma med yttrande rörande den fördelning på åren 1917, 1918 och 1919 av de för ovan angivna anskaffningar eller åtgärder upptagna belopp, som med hänsyn till desammas beskaffenhet samt det större eller mindre behovet av deras snabba verkställande kunde finnas lämpligt och har ämbetsverket i anledning härav framlagt följande förslag till sådan fördelning.

	År 1917.	År 1918.	År 1919.	Summa.
	Kronor.	Kronor.	Kronor.	Kronor.
<i>Krigsfartygsmateriel:</i>				
fyra jagare	2,800,000	4,400,000	3,800,000	11,000,000
undervattensbåtmateriel	1,050,000	1,680,000	1,470,000	4,200,000
<i>Materiel för marinens flygväsende</i>	803,000	740,000	875,000	2,418,000
<i>Förstärkning av det fasta kustförsvaret</i>	1,050,000	1,275,000	1,250,000	3,575,000
<i>Artilleriammunition, minor och torpeder:</i>				
artilleriammunition för stridsfartygen ...	315,000	630,000	—	945,000
minor för flottan	600,000	870,000	—	1,470,000
minor för kustfästningarna	90,000	100,000	—	190,000
torpeder	—	150,000	900,000	1,050,000
<i>Anläggande av torpedverkstad m. m.</i>	732,152	1,000,000	—	1,732,152
<i>Utrustning för handelsfartyg</i>	500,000	500,000	—	1,000,000
<i>Anläggande av brännoljecisterner i Karlskrona</i>	100,000	300,000	200,000	600,000
<i>Andring av kanonbåtarna Rota och Disa till mindepåfartyg</i>	57,000	113,200	—	170,200
<i>Upprensning av viss farled</i>	165,000	—	—	165,000
Summa kronor	8,262,152	11,758,200	8,495,000	28,515,352

Mot detta förslag till fördelning har jag ej något att erinra.

Om beredande av särskilda medel för täckande av ifrågavarande kostnader, tillhopa 28,515,352 kronor, ävensom vissa kostnader för lantförsvarets stärkande har chefen för finansdepartementet för avsikt att denna dag framställa förslag.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Eders Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen

1:o) att bevilja följande belopp, att utgå av medel, som särskilt beredas, nämligen

a) till anskaffning av 4 jagare och av undervattensbåtmaterial ett anslag av 15,200,000 kronor och därav för år 1918 anvisa ett belopp av 9,930,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 3,850,000 kronor;

b) till anskaffning av materiel m. m. för marinens flygväsende ett anslag av 2,418,000 kronor och därav för år 1918 anvisa 1,543,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 803,000 kronor;

c) till förstärkning av det fasta kustförsvaret ett anslag av 3,575,000 kronor samt därav för år 1918 anvisa ett helopp av 2,325,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 1,050,000 kronor;

d) till anskaffning av artilleriammunition för stridsfartygen ett anslag för år 1918 av 945,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 315,000 kronor;

e) till anskaffning av minor för flottan ett anslag för år 1918 av 1,470,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 600,000 kronor;

f) till anskaffning av minor för kustfästningarna ett anslag för år 1918 av 190,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 90,000 kronor;

g) till anskaffning av torpeder ett anslag av 1,050,000 kronor samt därav för år 1918 anvisa ett belopp av 150,000 kronor;

h) till anläggning invid Jönköping av en torpedverkstad jämte avdelning för tillverkning av flygmotorer och flygplan m. m., ett anslag för år 1918 av 1,732,152 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 732,152 kronor;

i) till anskaffning av materiel för handelsfartygs utrustning för krigsbruk ett anslag för år 1918 av 1,000,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 500,000 kronor;

j) till anläggning av brännoljecisterner i Karlskrona ett anslag av 600,000 kronor samt därav för år 1918 anvisa ett belopp av 400,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 100,000 kronor;

k) till ändring av kanonbåtarna Rota och Disa till mindepåfartyg ett anslag för år 1918 av 170,200 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917 av tillgängliga medel förskottsvis utanordna 57,000 kronor; och

1) till upprensning av viss farled ett anslag för år 1918 av 165,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att redan under år 1917, av tillgängliga medel förskottsvis utanordna beloppet; samt

2:o) att, under förutsättning av bifall till vad ovan under punkten 1) h) föreslagits, medgiva, att — för beredande av erforderligt tomtområde för den nya torpedverkstaden genom markutbyte mellan Kungl. Maj:t och kronan å ena, samt Jönköpings stad, å andra sidan — till sjöförsvaret må, mot den ersättning, som Kungl. Maj:t kan bestämma, eller efter motsvarande nedskrivning av statens domäners fond, den 14 mars 1918 överlämnas den del av de under domänstyrelsens förvaltning stående kronolägenheterna Österängen n:r 2 och Mellanängen n:r 1 i Ljungarums socken av Jönköpings län, som för bytets verkställande kan bliva erforderlig och befinnas stå till förfogande.

Till vad departementschefen sålunda hemställt täcktes Hans Maj:t Konungen, på tillstyrkan av statsrådets övriga ledamöter, lämna bifall; och skulle proposition till riksdagen avlätas av den lydelse, en vid detta protokoll fogad bilaga utvisar.

Ur protokollet:

W. G. Stiernstedt.